

Emine BAYRAM

**ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN
BOŞ ZAMANLARINI DEĞERLENDİRME BİÇİMLERİ**

YÜKSEK LİSANS, 2016

**T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ZİHİN ENGELLİLERİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN VE OLMAYAN
ERGENLERİN BOŞ ZAMANLARINI DEĞERLENDİRME
BİÇİMLERİ**

EMİNE BAYRAM

BOLU-2016

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ZİHİN ENGELLİLERİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN
BOŞ ZAMANLARINI DEĞERLENDİRME BİÇİMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Emine BAYRAM

Danışman
Doç. Dr. Emine ERATAY

BOLU, MART-2016

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN BEYAN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergenlerin boş zamanlarını değerlendirme biçimleri başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 17/ 03/ 2016

Emine BAYRAM

TEŞEKKÜR

Araştırmamın başından sonuna dek bana deneyim ve bilgisiyle yol gösteren, desteğini ve sabrını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Emine ERATAY'a saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Bana yüksek lisans eğitimimde ders veren sayın hocalarım; Doç. Dr. İlknur ÇİFÇİ TEKİNARSLAN'a, Doç. Dr. Elif SAZAK PINAR'a Yrd. Doç. Dr. Nurhan CORA İNCE'ye, Yrd. Doç. Dr. Ahmet YIKMIŞ, Yrd. Doç. Dr. Arzu TANRIVERDİ KİŞ ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalındaki diğer tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmaya katılan Bolu ve Düzce ilindeki ergen çocukların ailelerine destekleri ve anlayışları için teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim sırasında başından sonuna kadar maddi ve manevi desteğini esirgemedi sabrı ve yardımları ile her zaman yanımda olan başta eşim Recep BAYRAM'a, annem Gülsüm KAYA'ya, babam Emin KAYA'ya ve yengem Fatma Aysel KAYA'ya minnettar olduğumu iletir, sonsuz teşekkür ederim.

Küçük yürekleriyle gösterdikleri büyük anlayışları için oğlum Fatih Han BAYRAM ve kızım Ece Nur BAYRAM'a teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte manevi destekleriyle yanımda olan dedem Şakir KAYA'ya arkadaşlarım Arş. Gör. Meryem UÇAR, Arş. Gör. Mehtap KOT ve diğer arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN BEYAN.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
TABLolar DİZİNİ.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	x
I. BÖLÜM	
1. Giriş.....	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç.....	4
1.3. Önem.....	6
1.4. Sayıtlar.....	7
1.5. Sınırlıklar	7
1.6. Tanımlar.....	8
II. BÖLÜM	
2. Kuramsal Temeller ve İlgili Araştırmalar	9
2.1. Kuramsal Temeller.....	9
2.1.1. Zihinsel Yetersizlik.....	9
2.1.2. Eğitim ve Eğitimin Genel Amacı.....	10
2.1.3. Boş Zaman ve Boş Zaman Eğitimi.....	12
2.1.4. Ergenlik Dönemi ve Gelişimi.....	16
2.1.5. Ergenlikte Boş Zaman ve Boş Zamanı Değerlendirme	22
2.2. İlgili Araştırmalar.....	25
2.2.1. Uluslararası Alandaki Araştırmalar.....	25

2.2.2. Türkiye’de Yapılan Araştırmalar	27
III. BÖLÜM	
3. Yöntem.....	34
3.1. Araştırmanın Modeli	34
3.2. Çalışma Grubu	34
3.2.1. Araştırmaya Katılan Ailelerin Özellikleri	35
3.3. Verilerin Toplanması	38
3.4. Görüşmelerin Yapılması	39
3.4.1. Görüşmelerin Yapıldığı Yer	39
3.4.2. Görüşmelerin Özellikleri	40
3.5. Verilerin Analizi	40
3.5.1. Verilerin Analiz Edilmesi	41
3.5.2. Analiz Öncesi Hazırlıklar	41
3.5.3. Verilerin Tümevarım Yoluyla Analiz Edilmesi.....	42
3.5.4. Verilerin Dökümü	42
3.5.5. Kategorilerin Kodların ve Temaların Oluşturulması	43
3.5.6. Kodlanan Verilerin Çoğaltılması	44
3.6. Geçerlilik ve Güvenirlilik	45
IV. BÖLÜM	
4. Bulgular.....	46
4.1. Ergen çocukların boş zamanlarının ne kadarını nerede geçirdikleri.....	47
4.2. Ergen çocukların boş zamanlarının ne kadarını nerede geçirdikleri.....	49
4.3. Ergen çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri	51
4.4. Ergen çocukların boş zamanlarında neler yaptıkları.....	52
4.5. Ergen çocukla yapılan aktiviteden sonra ailelerin duyguları ve düşünceleri.....	54

4.6. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını nerelerde geçirdikleri	55
4.7. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri	57
4.8. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını ne kadar süre ile geçirdikleri	58
4.9. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını hangi faaliyetlerle ilgilenerek geçirmeleri gerekliliği	60
4.10. Ailelerin diğer görüşleri	62
V. BÖLÜM	
5. Tartışma.....	64
5.1. Sonuç ve Öneriler.....	88
5.1.1. Sonuç	88
5.1.2. Öneriler.....	92
KAYNAKÇA.....	97
EKLER.....	107
Ek 1. Etik Kurul Belgesi	107
Ek 2. Gönüllü Bilgilendirme Formu	108
Ek 3. Onam Formu.....	111
Ek 4. Görüşme Soruları ve Veli Bilgi Formu.....	113
ÖZGEÇMİŞ	114

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1.	Araştırmaya Katılan Normal Ergen Çocuğa Sahip Ailelerin Özellikleri.....	35
Tablo 1.2.	Araştırmaya Katılan Engelli Ergen Çocuğa Sahip Ailelerin Özellikleri.....	37
Tablo 2.1.	Ergen çocukların boş zamanlarını hafta içi ne kadarını nerede geçirdikleri.....	47
Tablo 2.2.	Ergen çocukların boş zamanlarını hafta sonu ne kadarını nerede geçirdikleri.....	49
Tablo 2.3.	Ergen çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri.....	51
Tablo 2.4.	Ergen çocukların boş zamanlarında neler yaptıkları.....	52
Tablo 2.5.	Ergen çocukla yapılan aktiviteden sonra ailelerin duyguları ve düşünceleri.....	54
Tablo 2.6.	Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını nerelerde geçirdikleri.....	55
Tablo 2.7.	Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri.....	57
Tablo 2.8.	Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını ne kadar süre ile geçirdikleri.....	58
Tablo 2.9.	Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını hangi faaliyetlerle ilgilenerek geçirmeleri gerekliliği.....	60
Tablo 2.10.	Ailenin diğer görüşleri.....	62

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Ø	: Süre yok
AAMR	: Amerikan Zeka Geriliği Birliği
LYS	: Lisans Yerleşme Sınavı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TEOG	: Temel Eğitimden Orta Öğretime Geçiş Sınavı

ÖZET

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN VE OLMAYAN ERGENLERİN BOŞ ZAMANLARINI DEĞERLENDİRME BİÇİMLERİ

Bayram, Emine

Yüksek Lisans Tezi

Özel Eğitim Anabilim Dalı

Zihin Engellilerin Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Emine ERATAY

Mart – 2016, 114 Sayfa

Bu araştırma zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergenlerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri ve ailelerin boş zamanlar hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Batı Karadeniz Bölgesindeki illerden Bolu ve Düzce’de bulunan okullardaki ergenlerin ailelerinden 15 zihinsel yetersizliği olan ergen ailesinin ve 15 yetersizliği olmayan ergen ailesinin araştırmaya gönüllü olarak katılımıyla oluşturulmuştur. Araştırmanın verileri niteliksel veri toplama yöntemlerinden yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Görüşme formunun hazırlanma safhasında uzman görüşlerine başvurulmuştur.

Araştırma sonucunda her iki gurubunda boş zamanlarını en fazla evde geçirdikleri fakat zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların daha büyük bir çoğunluğunun boş zamanlarını evde değerlendirdiği sonucuna varılmıştır. Her iki gurubunda boş zamanlarını geçirdikleri faaliyetin çoğunlukla televizyon izleme olduğu belirlenmiştir. Buna karşın yetersizliği olmayan ergenler boş zamanlarında daha sosyal faaliyetler yaparken, zihinsel yetersizliği olan ergenler boş zamanlarında daha küçük yaş gruplarına uygun faaliyetlerle ilgilendikleri ve sosyalitesi az faaliyetler yaptıkları saptanmıştır. Yetersizliği olmayan ergen çocuklar boş zamanlarının çoğunu arkadaşlarıyla geçirirken, zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar boş zamanlarını anneleri ve yakın çevresindeki insanlarla geçirdikleri belirlenmiştir. Yetersizliği olmayan çocukların aileleri çocuklarını spor gibi dış ortamlarda yapılan faaliyetlere yönlendirmek isterken, zihinsel yetersizliği

olan ergenlerin aileleri çocuklarının başlarına gelebilecek tehlikelerden endişelenerek çocuklarının boş zamanlarını bilindik yakın çevrelerinde geçirmelerini ve aynı zamanda yetersizliği olmayan akranlarıyla da vakit geçirmelerini istedikleri belirlenmiştir.

Araştırma bulguları göz önüne alındığında ergen çocukların boş zamanlarını değerlendirmede önemli eksiklikler olduğu gözlenmiştir. Bu eksikliklerin nedeninin, genellikle ergenlerin çevresindeki boş zaman faaliyetlerini geçirebilecekleri yerlerin sınırlı olması ve ailelerin ergen çocukları yönlendirmeleri noktasında yetersiz olması düşünülmüştür.

Anahtar kelimeler: zihinsel yetersizlik, ergen, boş zaman, görüşme tekniği

ABSTRACT

ASSESSMENT FORMAT OF LEISURE TIME OF ADOLESCENTS WITH OR WITHOUT MENTAL DEFICIENCY

Bayram, Emine

The Thesis of Master

Department of Special Education

Science Education of Mentally Handicapped

Advisor of Thesis: Assoc. Prof. Dr. Emine ERATAY

March 2016

The aim of the present study is to determine how adolescents with or without mental deficiency spend leisure time and the view of their families. Sample of the research has been occurred by the voluntary participation of fifteen mentally deficient students' parents and fifteen normal students' parents among adolescents' families in Bolu and Düzce, of Western Black Sea Region cities. The data were collected by means of structured interviews, one of the qualitative data collection methods. It has consulted expert opinion in the preparation stage of the interview form.

According to the results of the present study it is stated that both of the groups spend their leisure time mostly at home but majority of the adolescent with mental deficiency spend leisure time at home. It's observed that both groups mostly spend leisure time by watching television. Although normal adolescents do more social activities in leisure time, it's stated that mentally deficient adolescents are interested in activities in accordance with younger age groups and do the less socialized activities. It's seen that as normal adolescents spend most of their leisure time with their friends, mentally deficient adolescents spend their leisure time with their mother and neighborhood. Normal adolescents' parents are eager to lead them outdoor activities whether mentally deficient adolescents' parents are not because of the worries about in secureness. This is the reason why the parents of mentally deficient adolescent intent to motivate their children to spend leisure time with their neighborhood and normal peers.

As the research findings have been taken into consideration it can be seen that adolescent have significant insufficiencies of spending leisure time. The main reasons of these insufficiencies are lack of places that adolescent can spend leisure time and the lack of knowledge and guidance of parents of adolescent about spending leisure time.

Keywords: mentally deficient, leisure time, adolescent, interview technique

I. BÖLÜM

1. Giriş

1.1. Problem

Günümüzde yetersizliği olan insanların eğitimi ve öğretimi daha fazla önem kazanmakta ve eğitim imkânları iyileştirilerek eğitimden yararlanma durumu her geçen gün daha da artmaktadır. Karslı'ya (2003) göre eğitim, bireyin kendi yaşantısı aracılığıyla davranışlarında olumlu değişiklik meydana getirmek üzere gerçekleştirilen tüm çabaları içeren bir süreçtir. Eğitimin genel amacı, doğal koşullar altında kişinin büyüme ve gelişmesine yardım etmek; sürekli olarak değişim içinde bulunan toplum yaşamına sağlıklı uyumunu sağlayacak anlayış, alışkanlık ve becerilerle donatmaktır (Dewey, 1995). Yetersizliği olan bireylerin de eğitimlerinde ihtiyaçlarının ve farklılıklarının araştırılarak ortaya çıkarılması önemli görülmektedir.

Eğitim kişilerin hayatları için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Akçamete'ye (1998) göre eğitim; her toplumun ekmek, su gibi en hayati ve mecburi ihtiyacıdır. Bu ihtiyaçtan yararlanmak her insanın en temel haklarından biridir. Yetersizliği olmayan kişilere sağlanan eğitim hizmetleri gibi yetersizliği olanlara sağlanan eğitim hizmetleri ve sosyal yardımlar da devletin ya da toplumun bağışığı değil, onların insan olmalarından doğan hakları olarak kabul edilmektedir (Akçamete, 1998).

Engelli çocukların eğitim alabilmeleri, toplumla bütünleşmeleri ve bağımsız yaşam becerilerini kazanmaları kaynaştırma programlarının başarıyla yürütülmesiyle sağlanmaktadır. Engelli öğrenciler için kaynaştırma, “Özel gereksinimli öğrencinin gerekli destek hizmetler sağlanarak, tam ya da yarım zamanlı olarak kendisi için en az kısıtlayıcı eğitim ortamı olan normal sınıf ve eğitim sınıflarında eğitim görmesidir” (Kırcaali İftar, 1992).

Zihin engellilerin eğitimlerinin temel amacı, yaşam işlevlerini geliştirerek onları daha bağımsız kılmaktır (Heward, 1996). Bağımsız yaşam becerileri genel olarak, bireyin başkalarına bağımlı olmadan, yaşamını sürdürmesi için gerekli olan becerileri içermektedir (Neistadt ve Marques, 1984).

Bağımsız yaşam becerilerini Dever (1997) kişisel bakım ve gelişim, ev ve toplum yaşamı, iş ve meslek, boş zamanları değerlendirme ile seyahat olarak beş başlık altında gruplandırılmıştır. Bağımsız yaşam becerileri arasında yer alan boş zamanları değerlendirme insanların kişisel bakım ve gelişimleriyle, ev ve toplum yaşamındaki becerileriyle ve seyahat etmek gibi becerilerle ilgilenmelerini ve bu becerileri geliştirebilmelerini kapsamaktadır. Bunların yanı sıra bireyler farklı uğraşlarda edinebilirler. Boş zamanın insan hayatındaki yararları çok önemlidir ve insanlar için bir gereksinimdir. Boş zaman etkinlikleri insanların kendilerini mutlu ve huzurlu hissetmelerini, sosyalleşmelerini sağlamaktadır. Fiziksel ve zihinsel gelişimlerine katkı sağlamakta, stresi ve kaygıyı azaltmaktadır. İnsanlar kendini toplumdan soyutlamamakta kendini toplumun bir parçası olarak görmektedir. İnsanı can sıkıntısından ve bunalımdan korumakta aynı zamanda kişisel beceri ve yeteneklerini kullanma fırsatı doğurmaktadır. Ayrıca yaratıcılığa, kendini ifade edebilme yeteneğine yol açmaktadır. Birey bu etkinliklerle arkadaş ortamlarına girebilmekte, yeni arkadaşlar edinmekte ve böylelikle sağlığı olumlu yönde etkilenmektedir.

Bu kadar önemli olan boş zaman kavramı, araştırmacılar tarafından farklı yönleriyle ele alınan ve çeşitli tanımları yapılan bir kavramdır. “Boş zaman” basit anlamıyla dolu olmayan zaman dilimidir (Demiray, 1987). Boş zaman; kişinin kendisini yetiştirmesinde, bilgilendirmesinde, kültürel ve yeteneksel gelişimleri için kullandığı zamandır (Outhwaite, 1989). Tör (1966) okul ve iş saatleri dışında geçen yaşam parçalarını “boş zamanlar” olarak nitelendirirken, Abadan (1961) araştırmasında boş zamanı uyumak, yemek yeme, vücut bakımı yapmak, okula gidip gelmek ders veya bir işte çalışmak dışında kalan zaman olarak tanımlanmaktadır (Karaküçük 2008). Winniffrith ve Barrett (1989) boş zamanın son derece kişisel olduğundan bahsederek insanın kendi benliğiyle en yakın olduğu zaman olarak tanımlamaktadır.

Boş zamanları değerlendirme ise boş zamanlarda yapılan etkinliklerle ilgilidir. Değerlendirme insanın öz benliğine uygun ve yapmaktan zevk aldığı kültürel ve sportif etkinliklere katılarak, günlük yaşamın sıkıcılığından kurtulması ve başka insanlarla etkileşerek toplumsal bir kişilik kazanması olarak açıklanmaktadır (Karaküçük, 2008).

Toplumsal her bireyi gibi ergenler de boş zamana ve boş zaman içinde aktivite göstermeye ihtiyaç duymaktadır. Fiziksel, sosyal ve psikolojik değişimlerin büyük bir hız kazandığı ergenlik döneminde arkadaşlarla birlikte olma, bir arkadaş grubuna ait olma tercih edilmektedir. Akran ilişkilerinin önem kazandığı bu dönemde boş zaman aktiviteleri, yeni becerilerin edinilmesi, sosyal ilişkilerin ortaya çıkması ve ergenlik döneminde yeni kimliklerin oluşmasını sağladığı için gelişimsel olarak önemli görülmektedir Trainor ve arkadaşları (2009) ayrıca toplumsal ilişkiler kişinin kendini sağlıklı hissetmesi için de gerekli görülmektedir (Laftman ve Östberg, 2006).

Yapılan araştırmalarda ergenlik, bireyin gelişim süreci içerisinde çocukluk döneminin bitişiyle beraber başlayıp, fizyolojik olarak erişkinliğe ulaşmaya kadar geçen bir gelişim dönemi olarak tanımlanmaktadır. 13-21 yaş grubu ergen olarak kabul edilmektedir (Steinberg, 2007). Bu dönemde ergenler fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve cinsel gelişimlerini tamamlamaktadırlar.

Her birey gibi zihinsel yetersizliği olan birey de ergenlik dönemini yaşamaktadır. Zihinsel yetersizliği olan ergenler bireysel özelliklerine uygun olarak fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve cinsel gelişim evrelerinden geçmekte, bedensel yetersizliği bulunmayan zihin yetersizliği olan ergenler ise fiziksel gelişimlerini yetersizliği olmayan ergenler gibi tamamlayabilmektedirler. Fiziksel gelişimlerinde boy uzaması, kilo artışı ve hem cinsleri gibi vücut biçimlenmesi gözlenmektedir.

Her ne kadar fiziksel gelişimleri normal olabilse de, zihinsel yetersizliği olanlar hayatı tam ve kesin olarak algılayamamaktadırlar. Buna paralel olarak zihinsel gelişim dönemlerinde, diğer gelişim dönemlerinde olduğu gibi yetersizliği olmayan ergenlerle gösterdikleri uyumu yakalayamamakta, zihinsel gelişimlerini takvim yaşlarına göre değil de bireysel özelliklerine göre tamamlamaktadırlar (Steinberg, 2007).

Ergenlik dönemi insan hayatında çok iyi atlatılması gereken bir dönem olduğu bilinmekte ve ergenlik döneminin özellikleri genel anlamda bireyler arasında benzerlik göstermektedir. Boş zamanlar ergenlerin sahip olabilecekleri, ihtiyaç duyabilecekleri ve nitelikli değerlendirmeleri gereken önemli bir zamandır. Ülkemizde ergenlerin boş zamanları ile ilgili çalışmalara rastlanırken, zihin yetersizliği olan ergenlerin boş zamanlarıyla ilgili ve her iki grubun karşılaştırılarak boş zamanlarını değerlendirme biçimlerini saptayan sınırlı sayıda çalışmaya rastlanılmaktadır. Yetersizliği olmayan ergenlerin olduğu kadar zihinsel yetersizliği olan ergenlerinde boş zamanlarını değerlendirmeleri son derece önemlidir. Eratay'ın (2013) yaptığı bir araştırmada zihinsel yetersizliği olan bireyler için hazırlanan serbest zaman etkinlikleri programının bireylerin; sosyal becerilerini geliştirmede ve davranış sorunlarının azaltılmasında ki serbest zamanların etkililiğine bakılmıştır. Araştırma sonucunda uygulamacı sayıları artırılarak, bu programın daha zengin ve daha uzun süreli bir program olabilmesi gerekli görülmüştür.

Bu iki grubun boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri karşılaştırılarak aralarındaki benzerlikler, farklılıklar ve birlikte olabilecekleri aktiviteler ortaya konarak çözüm yolları üretilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda hem yetersizliği olmayan ergenlerin hem de zihinsel yetersizliği olan ergenlerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri günümüzde var olan ya da yeni hazırlanacak olan programların kapsamında olması bakımından son derece önemli olduğu düşünülmektedir.

1.2. Amaç

Ergenlerde boş zamanların değerlendirilmesi gerekliliği ve gerçekliği günümüzde var olan bir durumdur. Fakat burada önemli olan zamanı iyi değerlendirmek ve nitelikli zamanı en iyi şekilde doldurarak geçirmektir. Bu çalışmanın amacı, boş zamanları nitelikli geçirmesi gereken, boş zaman aktivitelerine en çok gereksinim duyan, gelişim döneminin en dinamik evresindeki ergenlerin boş zamanlarının nasıl, nerede, kimlerle geçirdiğini ve hangi tür aktiviteleri yaptıklarını saptayıp, zihinsel yetersizliği olanlar ile

olmayan ergenlerin boş zamanlarını değerlendirme biçimini belirleyerek karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır. Böyle bir çalışmanın ülkemizde sınırlı sayıda yapılmış olması çalışmanın genel amacını oluşturmaktadır.

Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergenlerin ebeveynlerinin görüşlerine göre çocukları;

1. Boş zamanının;

a. Hafta içi ne kadarını nerede geçirmektedirler?

b. Hafta sonu ne kadarını nerede geçirmektedirler?

2. Boş zamanlarını kimlerle geçirmektedirler?

3. Boş zamanlarında neler yapmaktadırlar?

4. Boş zamanlarını aileleriyle birlikte geçirdiğinde ailelerin duygu ve düşünceleri nelerdir?

5. Çocuğunuzun yaşındaki çocuklar boş zamanlarını;

a. Nerelerde,

b. Kimlerle,

c. Ne kadar süreyle,

d. Hangi faaliyetlerle ilgilenererek geçirmelidir?

6. Ailelerin boş zaman hakkındaki diğer düşünceleri nelerdir?

1.3. Önem

Engelli bireylerin ihtiyaçlarının ve farklılıklarının araştırılarak ortaya çıkarılması büyük önem arz etmektedir. Böyle bir çalışmanın ülkemizde sınırlı sayıda yapılmış olması çalışmanın önemini vurgulamaktadır. Bu çalışmayla, boş zamanları nitelikli geçirmesi gereken, boş zaman aktivitelerine en çok gereksinim duyan, gelişim döneminin en dinamik evresindeki ergenlerin boş zamanlarının nasıl, nerede, kimlerle geçirdiğini ve hangi tür aktiviteleri yaptıkları saptanacaktır ve zihinsel yetersizliği olanlar ile olmayan ergenlerin boş zamanlarını değerlendirme biçimini belirleyerek karşılaştırmalı olarak ortaya konmuş olacaktır.

Çağdaş toplumlarda boş zamanı değerlendirme, bireylerin yaşam kalitesini geliştiren ve artıran en önemli unsurlardan birisi olup, bireylerin kendisini tanımasına, yenilemesine ve ortaya çıkarabilmesine katkı sağlamaktadır. Yalnızca bireysel değil, toplumsal ve ulusal açıdan da boş zaman değerlendirme son derece önemlidir. Boş zamanı değerlendirme kültürler arası etkileşime ve saygıya katkıda bulunurken, kültürel seviyesi yüksek toplumda bireylerin deneyimlerini zenginleştirmede güçlü bir rol oynamaktadır. Bundan dolayı boş zamanı değerlendirme bireylerin keşfetme duygusunu ve yaratıcılığını ortaya çıkartma fırsatları sağlayarak değişimi desteklemekte ve kolaylaştırmaktadır (Edginton, 2007).

Ergenlik dönemi içinde olan öğrencilerin günümüzde gittikçe daha da artan uzun, yorucu, sıkıcı ders çalışma ve sınav stresinden sonra dinlenmesi ve eğlenmesi ya da boş zamanını bu maksatla geçirmesi; sağlıklı bir kişilik, kimlik geliştirmesi ve olumlu bir şekilde sosyalleşmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerimizin de her birey gibi kapasitelerini olabildiğince geliştirmek, yaşamlarını kaliteli bir şekilde sürdürebilmek, değerli olmak, kabul görmek ve topluma katkıda bulunmak gibi temel ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçları karşılayabilmeleri, toplumda hak ettikleri yerleri alabilmeleri, toplumla bütünleşmeleri gerekir. Dolayısıyla zihinsel yetersizliği olan ergen öğrencilerin hayata karşı en önemli hedefleri arasında olan; kendilerini ifade etmeleri, kendilerini tanımaları, bağımsızlığını kazanmaları ve özellikle toplum tarafından kabul görmeleri son derece önemlidir. Boş zamanlarını değerlendiren

ve boş zaman etkinlikleriyle ilgilenen zihinsel yetersizliği olan öğrenciler bu hedefe daha çabuk ulaşacaklardır. Hem zihinsel yetersizliği olan ergenlerin hem de yetersizliği olmayan olan ergenlerin yaşamındaki başarısı, topluma uyumu onların geleceğidir. Topluma uyum sağlamış mutlu gençler mutlu ve başarılı yarınlarımızı oluşturur. Bunlardan dolayı boş zamanın gerekliliği ve önemi anlaşılmaktadır. Aynı zamanda boş zamanların değerlendirilmesi gerekliliği ve gerçekliği günümüzde var olan bir durumdur. Buradan hareketle de en sancılı dönemdeki ergen çocuklarının boş zamanını nasıl değerlendirdiklerini ortaya koymak önemlidir. Zihinsel yetersizliği olan gençlerin serbest zamanlarını nasıl değerlendirdikleri ile ilgili yapılan bir çalışmada zihinsel yetersizliği olan gençlerin serbest zaman programlarında daha fazla spor ve serbest zaman aktivitelerine yer verilmesi ve gençlerin yönlendirilmeleri gerekli görülmüştür. (Eratay, 2013).

1.4. Sayıtlar

Araştırmaya katılan aileler görüşme formundaki soruları içten ve tarafsız bir şekilde gerçek düşünceleri ile cevaplamışlardır.

1.5. Sınırlıklar

1. Araştırmada elde edilen bilgiler uzman görüşü alınarak araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan görüşme formu sorularıyla sınırlıdır.
2. Bu araştırmanın verileri, 2013-2014 eğitim öğretim yılında Bolu ve Düzce il merkezinde Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ortaokul ve özel eğitim okullarına devam eden 30 öğrenci velisinin verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Boş Zaman: Basit anlamıyla dolu olmayan zaman dilimidir (Demiray, 1987). Boş zaman kişinin kendisini yetiştirmesinde, bilgilendirmesinde, kültürel ve yeteneksel gelişimleri için kullandığı zamandır (Outhwaite, 1989). Tör (1966) okul ve iş saatleri dışında geçen yaşam parçalarını “boş zamanlar” olarak nitelendirirken, Abadan (1961) araştırmasında boş zamanı uyumak, yemek yemek, vücut bakımı yapmak, okula gidip gelmek, ders veya bir işte çalışmak dışında kalan zaman olarak tanımlanmaktadır.

Boş Zamanları Değerlendirme: Boş zamanlarda yapılan etkinliklerle ilgilidir. Bu etkinlikler insanın öz benliğine uygun ve yapmaktan zevk aldığı, toplumsal, kültürel ve sportif etkinliklere katılması, günlük yaşamın sıkıcılığından kurtulması ve başka insanlarla etkileşerek toplumsal bir kişilik kazanması olarak açıklanmaktadır. Ayrıca özüne ödül niteliği taşıyan ancak kazanç amacı gütmeyen, doğası gereği sosyal olacak etkinlikler olarak tanımlanmaktadır (Karaküçük, 2008).

II. BÖLÜM

2. Kuramsal Temeller ve İlgili Araştırmalar

2.1. Kuramsal Temeller

2.1.1. Zihinsel Yetersizlik

AAIDD'nin (American Association on Intellectual and Developmental Disabilities) 1992 yılında yayımladığı yönergede zihinsel yetersizlik “zekâ geriliği” terimi kullanılarak tanımlanmaktadır. Zekâ geriliği hâlihazırdaki işlevlerde önemli sınırlılıkları göstermektedir. Bu, zihinsel işlevlerde önemli derecede normal altı, bunun yanı sıra zihinsel işlevlerle ilişkili uyumsal beceri alanlarından (iletişim, öz bakım, ev yaşamı, sosyal beceriler, toplum hizmetlerinden yararlanma, kendini yönlendirme, sağlık ve güvenlik, işlevsel akademik beceriler, boş zamanları değerlendirme ve iş) iki ya da daha fazlasında sınırlılıklar gösterme durumudur. Zihinsel yetersizlik 18 yaşından önce ortaya çıkmaktadır (Luckasson ve diğerleri 1992).

AAIDD, son yıllarda zihinsel yetersizliğin tanımlanmasına ilişkin yapılan alternatif tanımları gözden geçirerek ve daha önceki tanımlara getirilen eleştirileri değerlendirerek 2002 yılında yayımladığı yönerge ile zihinsel yetersizliği “zekâ geriliği” terimini kullanarak tekrar tanımlamıştır (Eripek, 2005). Buna göre; Zekâ geriliği, zihinsel işlevde bulunma ve kavramsal, sosyal ve pratik uyumsal becerilerde kendini gösteren uyumsal davranışların her ikisinde de anlamlı sınırlılıklar olarak karakterize edilen bir yetersizlik olarak tanımlanmaktadır (Luckasson ve diğerleri 2002).

2.1.2. Eğitim ve Eğitimin Genel Amacı

Eğitim, bireyin kendi yaşantısı aracılığıyla davranışlarında olumlu değişiklik meydana getirmek üzere gerçekleştirilen tüm çabaları içeren bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Formal ya da informal yollarla bireylere bilgi ve beceri sunan her kurum birer eğitim kurumudur. Okullar formal yollarla eğitim veren kurumlardır. İş yerlerindeki izleme, anlatma ve deneme ile öğrenilen bilgi ve becerilerin yanında ailede, sokakta, gazeteden, televizyondan, internetten edinilen bilgi ve beceriler genel anlamda informal eğitim örnekleridir (Karşlı, 2004).

Dewey'e (1995) göre doğal koşullar altında kişinin büyüme ve gelişmesine yardım etmek; sürekli olarak değişim içinde bulunan toplum yaşamına onun sağlıklı uyumunu sağlayacak anlayış, alışkanlık ve becerilerle donatmak olmalıdır. Eğitim kişilerin hayatları için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır (Dewey, 1995). Dante'ye göre eğitim için "Eğitim; her toplumun ekmek, su gibi en hayati ve mecburi ihtiyacıdır." Bu ihtiyaçtan yararlanmak her insanın en temel haklarından biridir. Engellilere sağlanan eğitim hizmetleri ve sosyal yardımlar, devletin ya da toplumun bağıışı değil, onların insan olmalarından doğan hakları olarak kabul edilmektedir (Akçemete, 1998).

Bu konuda birçok yasalar, kanunlar, sözleşmeler ve uygulamalar vardır. "T.C. Anayasasının 42. Maddesinde "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz" ifadesiyle eğitim hakkı anayasa ile güvence altına alınmıştır. Milli Eğitim Temel Kanununda da Madde 7'de Eğitim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır." ifadesiyle Türk milli eğitiminin temel ilkelerinden olan eğitim hakkı kanunla sağlanmış olmaktadır. Eğitim hakkında her birey eşit haklara sahiptir. Türk Milli Eğitiminin Temel İlkelerinden bir diğeri olan fırsat ve imkan eşitliğini de T.C. anayasası 42. Madde "Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır" ifadesi ile özel gereksinimli bireylerin fırsat ve imkân eşitliğine sahip olduğunu anayasa ile belirtir ve korur. Milli Eğitim Temel Kanununda da " Madde 8'de "Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır." ifadesiyle özel gereksinimli bireylerin fırsat ve imkan eşitliğine sahip olduğunu kanunla belirtilir.

Zihin yetersizliği olan bireylerin eğitimlerinin temel amacı yaşam işlevlerini geliştirerek onları daha bağımsız kılmaktır (Heward, 1996). Bağımsız yaşam becerileri genel olarak, bireyin başkalarına bağımlı olmadan, yaşamını sürdürmesi için gerekli olan becerileri içerir (Neistadt ve Marques, 1984). Bu becerilerin önemli bir bölümü çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine gelişimsel bir sıra izler. Bazı beceriler ise belli gelişim dönemlerine özgüdür. Örneğın, iş ile ilgili beceriler çocukluk döneminden sonra yer alır

Bağımsız yaşam becerilerinin çeşitli gruplar altında sınıflandırılması girişimleri bulunmaktadır. Bunlardan topluma uyum becerileri ya da günlük yaşam becerileri, öz bakım becerileri, tüketici becerileri, ev içi becerileri, sağlık bakımı ve toplumsal bilgi alt beceri alanlarından oluşmaktadır.

Bağımsız yaşam becerileri konusunda Dever'in yaptığı sınıflama da uygulamada geniş kabul görmektedir. Dever (1997) toplumsal yaşayış becerileri adı altında 300 öğretimsel amaç belirlenmiştir. Kişisel bakım ve gelişim, ev ve toplum yaşamı, iş/meslek, seyahat, boş zamanları değerlendirme olarak beş başlık altında gruplandırılmıştır.

Bu hedef karşısında özel gereksinimli bireyin topluma kazandırmak içinde işlevsel akademik becerileri ve bağımsız yaşam becerilerini kazanmaları gerekmektedir. Burada işlevsellikten amaçlanan, öğretilecek bilgi ve becerilerin günlük yaşamda, evde, toplumda ve çevrede kullanılabilir, işe yarar olmasıdır. Bağımsızlıktan amaçlanan ise zihin yetersizliği olan bireylerin aile üyesi, işçi, öğrenci, boş zaman etkinliklerine katılımcı olma, tüketicilik ve vatandaşlık gibi toplumsal rolleri üstlenebilmeleri için bağımsızlıklarını kazanmaları gerekmektedir.

Tüm bireylerin eğitiminde olduğu gibi zihin yetersizliği olan bireylerin eğitiminde de onların ileride başkalarına bağımlı olmadan yaşamlarını sürdürebilmeleri, kendi kendilerine yeterli duruma gelmeleri ve toplumla bütünleşmeleri amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşılması, bireyin bireysel farklılıkları ile yapabildikleri dikkate alınarak eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi ve gereksinimlerine uygun eğitim ortamlarının sunulmasıyla mümkün olabilmektedir (Cavkaytar, 2000).

AAMR'nin 2002 yılında yaptığı yeni tanım çerçevesinde ileriye sürülen “Genellikle, belli bir süre içerisinde uygun destek hizmetler aralıksız sağlandığında, zekâ geriliği gösteren bireyin yaşam fonksiyonlarında ilerlemeler meydana gelecektir” varsayımı, zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitiminde bağımsız yaşam işlevlerinin geliştirilmesinin altını çizmektedir. Bağımsız yaşam becerileri, bireyin başkalarına bağımlı olmadan, yaşamını sürdürmesi için gerekli olan becerileri içerir.

Toplumsal yaşayış becerilerinden olan boş zamanları değerlendirme de insanlar kişisel bakım ve gelişimleriyle, ev ve toplum yaşamındaki beceriler ile seyahat etmek gibi becerilerle de ilgilenebilir, bu becerilerini geliştirebilirler. Bunların yanı sıra farklı uğraşlarda edinebilirler. Boş zamanın insan hayatındaki faydaları çok önemlidir ve insanlar için bir ihtiyaçtır. İnsanların kendilerini mutlu ve huzurlu hissetmelerini sağlar. İnsanların sosyalleşmelerini sağlar. Fiziksel ve zihinsel gelişime katkıda bulunur. Stresi ve kaygıyı azaltır. İnsanlar kendini toplumdan soyutlamaz kendini toplumun bir parçası olarak görür. İnsanı can sıkıntısından ve bunalımdan korur. Kişisel beceri ve yeteneklerini kullanma fırsatı doğar. Yaratıcı olur. Kendini ifade edebilme yeteneği gelişir. Arkadaş ortamlarına girer ve yeni arkadaşlar edinebilir. İnsan sağlığını olumlu etkiler. Bu kadar önem arz eden boş zaman (leisure time), araştırmacılar tarafından farklı yönleriyle ele alınan ve çeşitli tanımları yapılan bir kavramdır.

Zamanı verimli ve etkili kullanabilme öncelikle bir eğitim işidir. Bu ise okulların ve ailenin üzerinde olan bir sorumluluktur. Zamanın yanlış ve verimsiz kullanımından ortaya çıkan hastalıklar, kişiyi ve bütün toplumu etkilemektedir. Bu ise bedeni hastalıklardan bile daha tehlikeli olabilmektedir (Karaküçük, 2008).

2.1.3. Boş Zaman ve Boş Zaman Eğitimi

Boş zaman basit anlamıyla dolu olmayan zaman dilimidir (Demiray, 1987). Boş zaman; kişinin kendisini yetiştirmesinde, bilgilendirmesinde, kültürel ve yeteneksel gelişimleri için kullandığı zamandır (Outhwaite, 1989). Tör (1966) okul ve iş saatleri dışında geçen yaşam parçalarını “boş zamanlar” olarak nitelendirirken, Abadan (1961) araştırmasında boş zamanı uyumak, yemek yemek, vücut bakımı yapmak, okula gidip

gelmek ders veya bir işte çalışmak dışında kalan zaman olarak tanımlanmaktadır. Winnifrith ve Barrett (1989) boş zamanın son derece kişisel olduğundan bahsederek insanın kendi benliğiyle en yakın olduğu zaman olarak tanımlamaktadır.

Bireyin boş zamanlarını etkin ve yararlı olabilecek şekilde değerlendirebilmesi için yapılan eğitimidir. Bu eğitimde amaç bireyin kendisini yaratıcı olarak ifade edebilmesi ve kişiliğini geliştirici bir boş zaman faaliyetini seçebilme yeteneğini kazanmasıdır (Mangır ve Aktaş, 1992).

Günümüzde de artık boş zamanı değerlendirme bir eğitim konusu olmuştur (Köktaş, 2004). Boş zaman eğitimi, formal olabileceği gibi informal de olabilir. Bu eğitimde aile ve okulun rolü çok fazladır. Boş zamanların etken olarak kullanılması evde başlar, fakat aile boş zaman değerlendirme faaliyetlerini sistematik olarak öğretmez, rastlantısal ve dağınık olarak öğretir. Ülkemizde çocuğun hangi faaliyeti seçeceği, genellikle aileyi oluşturan kişilerin ortak istemlerine bağlı olmakla birlikte, kısmen de anne ve babanın otoriter bir biçimde müdahalesi şeklinde oluşmaktadır. Boş zaman eğitiminde informal oyun gruplarının da rolü olmakla birlikte, bu konuda en önemli sorumluluğu üzerine alan kurumlar okullardır (Tezcan, 1977).

Okul, bireyi sadece hayatı kazanması içine gitmez, aynı zamanda onu yaşamaya da hazırlar. Bireye yaşamasını öğretme yollarından biri de boş zaman eğitimidir. Okul, boş zamanı kullanmakta duyulan tüm becerileri vermek için ideal olarak en uygun yerdir (Tezcan, 1994).

Okullardaki boş zaman faaliyetlerine katılmakla, öğrenciler kendi boş zaman saatlerini geliştirebilmelerini sağlayacak bilgi ve becerileri kazanırlar. Boş zaman eğitimi yönünden bugün, okulların tüm kaynaklarını harekete geçirmesi bu konuda çeşitli kurumlarla planlama açısından işbirliğine gitmesi ve bu konularda araştırma yapması gereği üzerinde önemle durulmaktadır (Tezcan, 1994).

Boş zamanların değerlendirilmesi, zengin bir yaşantı elde etme yolu, bir deneyim biçimi, bir eğitim safhası ve duyguların boşalmasını sağlayan bir yoldur. Boş zamanları

değerlendirme insanlar için bir ihtiyaçtır. Birey, boş zamanları değerlendirme aracılığıyla kendini ifade etme ve kişiliğini geliştirme fırsatı sağlar (Gökmen ve diğerleri 1985).

Boş zamanları değerlendirme boş zamanlarda yapılan etkinliklerle ilgilidir. İnsanın öz benliğine uygun ve yapmaktan zevk aldığı toplumsal, kültürel ve sportif etkinliklere katılacak, günlük yaşamın sıkıcılığından kurtulmasıdır. Başka insanlarla etkileşecek toplumsal bir kişilik kazanması olarak açıklanan boş zamanı değerlendirme, ayrıca özüne ödül niteliği taşıyan ancak kazanç amacı gütmeyen, doğası gereği anti sosyal de olmayacak etkinlikler olarak tanımlanmaktadır (Karaküçük, 2008).

Boş zamanı değerlendirme birey açısından bir hak özelliği taşıması, toplum açısından ise yaşam niteliğinin iyileştirilmesi boş zamanın değerlendirilmesinin önemini ortaya koyar (Kılbaş ve Köktaş, 2004). Rekreyasyon İngilizce, yaratmak, oluşturmak anlamına gelen “create” fiilinin önüne; yeniden, tekrar anlamına gelen “re” ön ekinin gelmesiyle oluşan, “Rekreyasyon” (Recreation), çalışma ve diğer etmenler tarafından yıpranan, yorulan bireylerin yeniden canlanmaları anlamına gelmektedir (Axelsen, 2009).

Rekreyasyon etkinlikleri; fiziksel egzersiz, oyun, sanat ve kültürel etkinliklerle kişinin hem psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesinde hem kendilerini iyi hissetmelerini sağlamada, hem de sosyal davranışlarının gelişiminde katkı sağlarlar (Tinsley ve Eldredge, 1995).

Boş zamanı değerlendirme (recreation) Günlük faaliyetlerin, iş ve benzeri çalışmaların dışındaki boş zamanlarda, kişilerin hayata bağlayıcı, dinlendirici, eğlendirici, meşgul edici veya zevk verici olay ve eylemleri yapmak veya katılmak suretiyle ruhen ve bedenen canlılık kazanmaları için yaptıkları faaliyetlerin tümü boş zamanı değerlendirmektir (Bayer, 1974).

Başka bir tanıma göre boş zamanları değerlendirme ve rekreyasyon bireyin istediği bir uğraş ile zevk ve doyum sağlamak amacı ile bireysel veya grupta boş zamanda yapılan etkinliklerdir (Karaküçük, 2008).

Rekreyasyon (boş zamanları değerlendirme) insanların boş zamanlarında yaptıkları

bu etkinlikleri ifade eden bir kavramdır ve insanların tamamıyla boş zamanlarında katıldıkları faaliyetlerle ilgilidir. Boş zamanın günlük, hafta sonları, yıllık izinler ve daha uzun tatiller ile emeklilik gibi dönemlerinde birçok alanda yapılan ve çok çeşitliliği olan aktiviteler söz konusudur (Karaküçük, 2008).

Shaw'a (1986) göre boş zamanı değerlendirme, belirli tip boş zaman faaliyetlerine katılım olarak tanımlanabilir. Bunlar spor, kültürel faaliyetler, hobiler gibi faal ve organize boş zaman faaliyetleridir.

Boş zamanları değerlendirme, bireyin boş zamanlarında doyum sağlamak amacıyla istediği, zevk aldığı bir aktivite ile ilgilenmesidir, yani boş zamanlarda yapılan faaliyetlerdir (Mangır ve Aktaş, 1992).

Boş zaman faaliyetleri insanın ruh sağlığının gelişmesini ve düzenlenmesini, yeteneklerin keşfedilmesini ve geliştirilmesini sağlar, mutluluk verir, yaşamayı geliştirme amacıdır, sosyal amaçlara yardımcı olur, yeni bilgi ve beceriler kazandırır, çalışmayı verimli kılar, verimliliği artırır ve üretime hizmet eder (Göksel, 1974).

Boş zaman faaliyetleri; herhangi bir ödül ya da başarı kazanma amacını taşımayan, kişilerin fiziksel ve zihinsel güçlerini dış etkenlerin baskısı ile değil içlerinde duymalarından dolayı dışarıya verebilme fırsatını yaratan, katılımında istek, uygulanmasında zevk, sonucunda ise doyum sağlayabilecek her türlü aktivitedir (Yurtseven, 1992).

Bu kadar çeşitliliğe sahip olan boş zaman aktiviteleri birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Büküşoğlu ve Bayturan (2005) tarafından boş zaman etkinlikleri sanatsal; (sinema, edebiyat, tiyatro, müzik, fotoğrafçılık), entelektüel; (kitap, konferans, radyo, televizyon), sosyal; (aile, arkadaş, parti, toplantı), pratik; (bahçecilik, el sanatları), fiziksel; (spor, yürüyüş, avcılık, balıkçılık) olarak gruplandırılmıştır.

Toplumsal her bireyi gibi ergenler de boş zamana ve boş zaman içinde aktivite göstermeye ihtiyaç duymaktadır. Fiziksel, sosyal ve psikolojik değişimlerin büyük bir hız

kazandığı ergenlik döneminde arkadaşlarla birlikte olma, bir arkadaş grubuna ait olma tercih edilmektedir. Akran ilişkilerinin önem kazandığı bu dönemde boş zaman aktiviteleri yeni becerilerin edinilmesi, sosyal ilişkilerin ortaya çıkması ve ergenlik döneminde yeni kimliklerin oluşmasını sağladığı için gelişimsel olarak önemli görülmektedir (Trainor ve diğerleri, 2009). Ayrıca toplumsal ilişkiler kişinin kendini sağlıklı hissetmesi için de gerekli görülmektedir. Yapılan bir araştırmada gençlerin sağlık problemlerinin sosyal ilişkileri ile ilgili olduğu, sosyal ilişkileri iyi olmayan ergenlerin sağlık problemlerinden daha fazla yakındıkları bulunmuştur (Laftman ve Östberg, 2006).

2.1.4. Ergenlik Dönemi ve Gelişimi

Ergenlik dönemi, biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan bir gelişme ve olgunlaşmanın yer aldığı çocukluktan ergenliğe geçiş dönemidir. Genel çizgileriyle 12-21 yaşları arasında kabul edilir (Yavuzer, 2001).

Ergenlik döneminde bedensel gelişim büyüme ve gelişme döllenmeden itibaren başlayarak ergenlik dönemi sonuna kadar devam eder. Bu zaman boyunca büyüme ve gelişme hiç durmaz. Büyüme vücuttaki boy ve ağırlık artışı gibi ölçülebilen değerlerle ilgilidir. Gelişme ise vücuttaki yapı ve işleyişlerin olgunlaşması sonucu bazı biyolojik işlevlerin kazanılmasını ifade eder (Kulaksızoğlu, 2005).

Ergenlik döneminde bilişsel gelişim evresinde 11 yaşından sonra başlayan ve mantıksal düşünmenin yetişkinler düzeyine ulaştığı bu döneme “Formel-Soyut İşlemler Dönemi” denir. Bu dönemde çocuklar görüşlerini haklı gösterebilecek düşünce kurallarını ve mantık yollarını bulmaya başlarlar. On iki yaş ve üzeri zihinsel gelişim çerçevesinde varsayımlar kurabilir, mantıksal sonuçlar çıkarabilir ve karmaşık sorunları sistemli biçimde çözebilir. Bu dönem gençleri kendi görüşlerini haklı gösterebilecek düşünce kurallarını ve mantık yollarını bulmaya başlarlar (MEB, 2015).

Ergenlik döneminde duygusal gelişime bakıldığında ergenlik dönemi dengesiz ve düzensiz bir evredir. Bu evre “gence hiçbir şey anlatılamadığı için, anlatma çabasının yoğun olduğu bir dönem” olarak açıklanabilir. Dönem, bir çelişkiler dönemidir.

Yalnızlıktan duyulan hazzın yanı sıra bir gruba katılma özlemi, yetişkini hor görme ama ona dayanma; endişe ve umutsuzluğa karşı geleceğe coşkuyla yöneliş bu çelişkilerin en belirginleridir. Bu evrede duyguların şiddet kazandığı görülür. Bunlar sinirlilik, öfke, bağırma, her şeye karşı gelme gibi özelliklerdir (MEB, 2015).

Ergenin duygusal dünyasında da bazı çelişkiler dikkati çeker. Yalnızlıktan duyulan hazzın yanı sıra, bir grubuna katılma özlemi, yetişkini hor görme, ama ona dayanma; endişe ve umutsuzluğa karşı geleceğe coşkuyla yöneliş, bu evrenin belirgin çelişkili duyguları arasında sayılabilir. Ergenin duygusal tepkilerini etkileyen başlıca faktörle sağlık durumu, zekâ düzeyi, cinsiyet ve okul başarısı ve ayrıca sosyal kabul düzeyidir.

Özellikle sağlık koşuluyla duygusal tepkiler arasında önemli bir ilişki vardır. Kötü sağlık koşulları bünyeyi aşırı duygusal kılabilir. Çevresinin istediği gibi davranmak ve duygularını gizlemek için ergen içine kapanır. Ergenin kontrol altında tuttuğu duyguları çoğunlukla sosyal grup tarafından hoş karşılanmayan korku, öfke ve kıskançlık gibi duygulardır. Ergenlikte çok görülen sertlik ve kabalık gibi davranış biçimlerinin ardında, diğer insanlara duyulan ilgi azlığı ve sadece kendi düşünce ve fikirleriyle ilgilenme gibi nedenler bulunmaktadır (Yavuzer, 2001).

Ergen genç; çabuk kurulan ve bozulan ilişkiler, kolay etkilenme, toplum içinde sivrilme, ilgi çekme ve rol sahibi olma çabası içindedir. Toplumda saygınlık kazanmaya ve statü sahibi olmaya gereksinim duyar. Toplumsal uyum geniş ölçüde bu gereksinimin karşılanmasına bağlıdır. Gencin bu dönemde ailesiyle, arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle olan ilişkileri de önemlidir. Özdeşleşme içine girerek aile bireylerine, çevredeki kişilere, düşüncelere genişleyen alanda, gencin benimsediği düşünce, davranış, tutum ve eylemleri oluşur. Gencin bu dönemde arkadaş ilişkileri çerçevesinde, ait olduğu grup önem kazanır ve grup normlarına uymada çaba harcar (MEB, 2015).

Ergenlik döneminde cinsel gelişim evresinde ergenlik bedensel değişimleri, kızlara genç kız, erkeklere de, erkek görünümü kazandırır. Buna karşıt olarak hormonların çalışmasıyla erişkine özgü cinsel duygular belirir. Ergen bu yeni, yoğun ve güçlü duygularla tanışmak ve ortaya çıkan yeni duruma uyum sağlamak zorundadır. Bu

ise, kendiliğinden oluvermez. Gençten gence değişen bir bocalama ve yadırganma döneminden sonra gerçekleşir.

İlk ıslak düşünüyü yaşayan bir erkek ergen bundan şaşkınlıkla karışık bir haz duyar. Bu yoğun ve yabancı duygular onu allak bullak eder. Cinsel organıyla oynayarak bu hazzı yeniler, ama yasak, ayıp ve günah işlemiş gibi suçluluk duyar. Kendini kirli ve bayağı bulur. Yaptığı kötü işin ortaya çıkmasından korkar. Anne ve babasının yüzüne bakınca işlediği suçu anlayacaklarını sanır. Çevreden edindiği yanlış bilgiler ve korkutmaların etkisiyle utancı büsbütün artar. Kendi kendine cinsel doyumun onu hasta edeceğini, aptallaştıracağını, hatta aklını oynatacağını sanır. Genç kızlar genellikle öz doyumla erkeklerden daha seyrek olarak başvururlar ve daha büyük bir suçluluk duygusuna kapılırlar.

Kızlara cinsel dürtüleri sürekli bastırmaları doğrudan ya da dolaylı yollardan öğretilmiştir. İlk aybaşı kanaması çoğu genç kızı ansızın yakalar. Özellikle bunun anlamını bilmeyen genç kızlarda şaşkınlık ve korku büyük olur. Anneler kızlarına yeterli bilgi verilerse, tepkileri daha hafif olur. Ergenliğe beklenmedik biçimde giren genç kızlarda ilk aybaşı kanaması daha çok tedirginlik ve bocalama yaratır. Sinir hastalığına elverişli olan kızlar, adet görme olayını çoğu zaman çirkin bir şey gibi düşünürler. Burada rol oynayan neden olgunluk yetersizliği değildir. Bu durum, daha önemli nedenlere dayanmaktadır. Bu nedenler, bütün yaşam boyunca etkilerini gösterirler. Adet görmeyi çirkin bir şey gibi düşünenler aşırıya kaçan bir utanma duyarlar. Bu utanma, bazı hallerde patolojik bir şekil alır. Kızlar, çoğu zaman adet gördüklerine inanmak istemezler. Adet gördüklerini kabul etmekten kaçınırlar (Yörükoğlu, 2004).

Ergenlik döneminde ahlak gelişimi evresinde zihinsel gelişmeye koşut olarak ahlak anlayışında da çocukluktan gençliğe doğru belli basamaklardan geçen bir gelişme gözlenmektedir. Kohlberg (1971) ahlak gelişmesinde belli başlı üç evre tanımlamaktadır. Okul öncesi çağda ki mantık öncesi sezgisel düşüncenin olduğu çağdır, çocuk kendi için iyi olan şeyi iyi, kendi için kötü veya acı veren her şeyi kötü olarak yargılar. Ergenlik çağının başlangıcında mantıklı ve soyut düşüncenin başlamasıyla ahlak değeri akla kara gibi görülmez olur. Genç, işlenen bir kabahatin bilerek mi, bilmeyerek mi, yapıldığına

bakar. Kişinin niyetine göre değişik yargılara varabilir (Yörükoğlu, 2004).

Zihinsel yetersizliği olan çocukların ergenlik dönemleri; özel eğitime ihtiyacı olan çocukların gelişimleri, normal akranlarının gelişimine göre bazı farklılıklar göstermektedir. Beslenme, cinsellik gibi biyolojik; sevilme, ödüllendirilme, başarılı olma, kabul görme, uygun bir iş ve eş seçme gibi sosyal gereksinimlerinin karşılanması açısından ise yetersizliği olmayan çocuklarla aynı istek ve duygulara sahiptirler. Özel eğitime ihtiyacı olan çocuklarda yine durum biraz daha karmaşıktır. Kullanılan yardımcı araçların değişimi, bedensel değişimle birlikte bireyin uyum sağlamasını zorlaştırabilir. Birey için ergenlikle birlikte transferler sırasında yaşadığı güçlükler çocukluk dönemindeki kadar kolay kabul edilebilir ve baş edilebilir olmayabilir. Özellikle sosyal ortamlarda başkalarının kendini algılama biçimleri ergen için çok önem taşımaya başlar ve yoğun duygusal tepkiler verebilir (MEB, 2013).

Orta dönemde gencin yaşamında arkadaşlar ailesinden daha ön plana geçer. Bu dönemde arkadaşları tarafından kabul görmek genç için en önemli yaşamsal ihtiyaçtır. Ergen arkadaşlarını yakından tanıyarak kendine bir rota çizer ve başkalarının yaşadıklarıyla kendi yaşadıklarını örtüştürerek kendini güvende ve dingin hisseder.

Bu dönemde birey ergenlik ego-santrizmi yaşar. Yani kendi düşünceleri, duyguları ve davranışlarıyla aşırı ilgilidirler. Kendi ve diğerleri arasındaki ilişkilerle ilgili olarak da iki önemli yanlış algıları vardır. Bunlardan biri, kendi kendileriyle çok ilgili olmalarının ötesinde diğerlerinin de kendisiyle ilgilendiklerini düşünmeleri ve devamlı bir sahnede, herkes kendilerini izliyormuş gibi davranmalarıdır. Bu nedenle ergenlik döneminde bireyin görüntüsüyle ilgili fazlaca uğraştığı dikkati çeker. Saatlerce ayna karşısında vakit geçirebilir, kıyafetlerine gösterdiği özeni abartabilir ya da vücudunda beğenmediği kısımlarla ilgili olarak fazlaca yoğun duygular yaşayabilir (Sungur, 2013).

Zihinsel yetersizliği olan çocukların ergenlik döneminde duygusal gelişim evresine bakıldığında; ergenlik döneminde duygusal gelişim ve değişim konusunda dikkati çeken ilk noktanın, duyguların yoğunluğunda ki artış ve istikrarsızlık olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde bireyin duygularının hızlı değişim göstermesi ve

yaşadığı duyguyu çok şiddetli ortaya koyması mümkündür. Üzül­düğü bir konu­yla ilgili olarak aşırı gergin olabilir ya da saatlerce ağlayabilir ya da beklenmedik bir biçimde hızla keyifli ve neşeli bir ruh haline geçebilir. Bu duygusal istikrassızlıkların kendine odaklanma, kendinden yüksek beklentilerinin olması ve zayıf kendilik değeriyle ilgili olduğu söylenebilir. Birey bu dönemde kendini dünyayı yönetecek kadar güçlü ve güvenli hissederken; karşılaştığı bir engel sonucu yeni biriyle tanışacak kadar bile becerikli olmadığını düşünmeye başlayabilir. Bu tür çatışmalar ergenin hızlı duygusal değişimlerinin sonucudur.

Anne babaların bu dönemde ergenle ilgili olarak önemsemeleri gereken temel konu iletişim olmalıdır. Evdeki sınırlar belli ölçülerde esnetilebilir, bireyin sorumluluklarıyla ilgili daha az endişeli olmaya çalışılabilir ve ergenin duygu ve davranışlarını yargılamadan iletişim kurulabilir. Bu dönemde ergenle negatif tartışmaları uzatmak yerine daha sabırlı ve net davranışlar sergilenmelidir (Sungur, 2013).

Zihinsel yetersizliği olan çocukların ergenlik döneminde bilişsel gelişim evresine bakıldığında; akademik kavramları geç ve güç öğrenirler. Gelişim alanları içerisinde en çok sıkıntı duydukları alandır ve bu alanda en basit bir konuyu öğrenmeleri bile çok tekrar ve uzun bir zaman gerektirir. Dikkat süreleri kısa ve dikkatleri çok dağınıktır, soyut kavramları çok geç ve güç kavrarlar. Zaman kavramı çok geç ve güç olarak öğrenilir. Konuşmada çoğu zihinsel yetersizliği olan çocuklar ifade edici ve alıcı dilde sıkıntı yaşarlar. Bu durum onları yeni durumlara alışmada ve geçişte başarısızlık yaşatır. Bu durumda yeni ortamlara uyum sağlayacak olan, yeni şeyler öğrenmesi gereken yetersizliğe sahip ergen birçok zorluk yaşar. Yeni ortamlara girerken gerginlik, direnme ve kaçma eğilimindedir. Bu nedenle yeni ortama girerken bol bol destek almaları gerekir. Uzak gelecekle bir ilgileri yoktur, algıları, tepkileri basittir. Duygu ve düşüncelerini bağımsız olarak ifade etmede zorlanırlar. Bu durumda bağımsız olamaz ve desteğe ihtiyaçları vardır. Ergenlik döneminde bu durum onlara daha da kaygı ve stres oluşturur (Umurtak, 2007).

Zihinsel yetersizliği olan çocukların ergenlik döneminde sosyal gelişim evresine bakıldığında; ruhsal, fiziksel ve zihinsel özelliklerinin değişmesi ile birlikte ergenler

çevreleri ile daha yeni ve farklı yaşantılar içine girmektedirler. Anne-babaya olan bağıllık azalmaktadır. Kendi kararlarını kendileri vermek isterler ve bağımsız olmak isterler. Ancak anne-baba ve yetişkinlerin yönlendirmelerine ihtiyaçları vardır. Zihinsel yetersizliği olan çocuklar ergenlik döneminde gördükleri, duydukları şeyleri çabuk unuttukları ve bellekleri zayıf olduğu için kurallara yeterince bağlı kalmazlar. Somut ve yakınındaki şeylere ilgi duyarlar, gelecek ile ilgilenmezler. Sosyal ilişkilerinde, grupta sürekli başkalarına bağımlı olma eğilimindedirler. Oyun oynarken uyulması gereken kurallara ve toplumsal yaşayışın içinde var olan bir takım kurallara uymazlar. Kendi kendilerine olurlar, sorumluluk alamazlar, kendi kendilerine bir işe başlama arzusu göstermezler. Bu durumlardan dolayı sosyal ilişkilerde ve sosyal hayatın içinde sıkıntılar yaşarlar (Bayar, 2009).

Bu dönemde ergene fikirlerinin tutarsızlıklarını ve fikirleri arasındaki çelişkileri görmesine imkân tanıyacak biçimde değerlerin aktarılması, ergende ahlâkî değerlere ilişkin temel bilişsel sürecin yeniden yapılanmasına imkân sağlar. Bu anlamda ergenlik döneminin en belirgin ahlâkî davranış özelliğinin kendi kendini yönetme yeteneği olduğunu söylemek mümkündür. Ahlâk kurallarını, cezadan korktuğu için değil, uyulması gerekli kurallar olarak gördüğü için uygulamaya çalışır. Bu durum ergende, alışkanlığa dayanan dış disiplinin tersine bir iç disiplin eğilimi oluşturur (Sungur, 2013).

Zihinsel yetersizliği olan çocukların ergenlik döneminde cinsel gelişim evresine bakıldığında yapılan çalışmada yetersizlikleri sınıflandırılarak cinsel gelişim özellikleri incelenmiştir. Hafif derecedeki zihinsel yetersizliği olan ergenlerin psikososyal ve cinsel davranışlarının bu yetersizliği olmayan yaşlıtlarına benzer olduğu bulunmuştur. Orta derecede zihinsel yetersizliği olanların bazı durumlarda cinsel özelliklerinin (tüylerin gelişimi, göğüs ve kalçaların oluşumu), daha geç olabileceği ve desteğe ihtiyaçlarının olduğu bulunmuştur. Ağır derecede zihinsel yetersizliği olanların ise psikososyal cinsel gelişimlerinin eksik kaldığını, dolayısıyla daha fazla desteğe gereksinimlerinin olduğu belirtilmiştir (Mccabe, 1993).

Zihinsel yetersizliği olan ergenlerin arkadaşlarından, kitaplardan cinsel bilgileri doğru olarak alamadıkları ve sınırlılıklarından dolayı gözlem yaparak öğrenme

süreçlerinde de zorluk yaşadıkları belirtilmiştir. Bu nedenle zihinsel yetersizliği olan ergenlerin anne babalarının ve öğretmenlerinin yönlendirmelerine gereksinim duydukları belirtilmektedir (Yurdakul, 1999).

Zihinsel yetersizliği olan çocukların ergenlik döneminde kimlik gelişimine bakıldığında; ergenlik döneminde oluşan bedensel, cinsel ve zihinsel gelişim ergene yeni sorumluluklar ve beklentiler getirir. Kimlik arama duygusu ergenlik döneminde ön plana çıkar, ergen, hem kendi, hem de başkaları için kim olduğu sorusunun yanıtını arar. Çünkü o zamana kadar elde edilen rollere ve o rollerin sorumluluklarına, yeni alınması gereken rollerle yeni sorumluluklar eklenmiştir. Toplumsal beklentilerle kimlik yeniden gözden geçirilir. Kimlik duygusu tek parçadan oluşmaz. Kimliğin, cinsel, mesleki ve toplumsal öğeleri vardır.

Özellikle gelişmiş kabul edilen ileri toplumlarda ergen bir kimlik bunalımı yaşamaktadır. Bedeni, çok kısa bir süre içinde yetişkin görünümü alan ergen artık çocuk gibi davranamayacağını anlar kendisine sorular sorar. "Ben kimim?" "Değerlerim nelerdir?" "Yaşamdaki amaçlarım neler olmalıdır?" gibi sorularla geleceğe dönük kararlar almaya ve benliğini oluşturmaya başlar. Toplum içinde kendi seçtiği ideolojiye uygun bir rol bulursa kimlik kazanmış olur. Bunu gerçekleştiremeyen ergenlerde ise kimlik krizi devam eder. Pek çok denemeyle bu kriz çözülmezse ergen kimlik kargaşasına düşebilir veya olumsuz bir kimlik geliştirebilir (Sungur, 2013).

2.1.5. Ergenlikte Boş Zaman ve Boş Zamanı Değerlendirme

Boş zaman etkinlikleri hem yetersizliği olmayan çocuklar için hem de zihinsel yetersizliği olan çocuklar için program içinde yer alır. Aynı zamanda boş zamanı değerlendirme günümüzde gerçekliği var olan önemli bir süreçtir.

Boş zamanın değerlendirilmesi farklı yaş grupları için farklı özellikler taşıyabilmektedir. Özellikle biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan hızlı değişimin yaşandığı gençlik döneminde boş zaman değerlendirme etkinlikleri daha yoğun biçimde gerçekleştirilmektedir (Başoğlu, 2004). Gençlerin boş zamanlarını değerlendirme

biçimleri kendilerine sağlanan imkânlarla da büyük oranda ilgilidir. Diğer bir ifade ile gençlerin boş zaman etkinliklerini gerçekleştirmeleri sosyalleşme sürecinde içinde bulundukları aile, eğitim, sosyal çevre vb. gibi kurumların özelliklerine göre şekillenmektedir (Genç, 2004).

Çeşitli tanımlarda gençlik dönemi farklı yaş aralıklarında belirtilmekle birlikte genellikle 12-24 yaşları olarak kabul edilmektedir. Gençlik toplumun en dinamik, en akışkan hareketli kesimidir. Aynı zamanda bu dinamik grubun yardımsever, kurtarıcı, bunun için kendini tehlikeye atmaktan kaçınmayan cesur davranışlarına da sıkça rastlanır. Duygulanımlarında çok sık değişkenlik görülür. Gençlerin fiziksel enerjileri duygu durumları ile birleştiğinde ortaya çok önemli bir potansiyel güç çıkmaktadır. Geçiş dönemi olduğu için, bu gücün nasıl kullanıldığı sadece gençlik çağına değil, erişkinlik çağına da ruhsal ve toplumsal yönden sağlıklı, verimli bir birey olmayı belirleyecektir. Çocuk ve gençlerin okul ve iş zamanları dışındaki özgür zamanlarını değerlendirebilecekleri uygun yerlere de gerek olduğu, ancak bu tip yerlerin eksikliği ve fırsat eşitsizlikleri, I. Ulusal Çocuk Kongresinde ve Ulusal Çocuk Forum’unda çocuklar tarafından saptanıp sonuç bildirgelerine konmuştur. Çocuk ve gençlerin boş zamanlarını değerlendirecek yerlerin olmaması, onların ruhsal ve bedensel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilecek ortamlara kaymasına yol açabilir. Büküşoğlu ve Bayturan’a göre, kötü ortamlarda bulunmaları veya yanlış arkadaşlıklar kurmaları sonucunda uyuşturucu ve diğer zararlı maddeleri kullanan, yasa dışı eylemlere yönelerek suç isleyen çocuk ve gençlerin sayısının verilere göre her yıl artması buna örnek gösterilebilir (Büküşoğlu ve Bayturan, 2005).

Sosyalleşme sürecinde kendini gerçekleştirme önemli bir yere sahiptir. Sosyalleşme gencin kişiliğini kazanma sürecidir. Gençlerin sosyalleşmeleri, arkadaşlık, aile, çevre ilişkileri, medya araçları, kültür, sanat, spor, müzik uğraşları gibi pek çok sosyalleşme etmenleri ile ilişki içinde gerçekleşmektedir. Serbest Zaman Etkinlikleri kurumları, gençlerin bir arada olabilmeleri, gruba ait olma, birbirlerini etkileme gücü yas dönemi özellikleri gereği etkinliklerden daha fazla yararlanmalarını sağlamaktadır. Yapısallaşmış ve kurumsallaşmış serbest zaman etkinliği sunan gençlik kurumları gençlerin sosyalleşmelerine, kurumsallaşmamış etkinliklerden daha fazla katkıda bulunur

(Büküşoğlu ve Bayturan, 2005).

Bireyin, kendinden uzaklaşması ve kendini eylemlerini oluşturan bir kişi olarak görememesi olarak ifade edebileceğimiz yabancılaşma, ekonomik sıkıntılardan, ailedeki çocukluk dönemi ve diğer toplumsal sorunlardan beslenebilmektedir çoğu zaman. Bu durum genç için yoğun ve yakıcı ruhsal sorunlara da eşlik edebilmektedir. İşte boş zamanı anlamlı ve etkin bir biçimde değerlendirme genci, yukarda bahsedilen sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunlardan uzaklaştırmada etkili olacağı düşünülmektedir (Kılbaş,1995). Fakat boş zamanın üç temel işlevi olduğu ifade edilmektedir. Bunlar, bireyin dinlenme ve eğlenme ihtiyacını gidermeye hizmet etmesi ile toplumsal etkinliklere katılmak suretiyle kişiliğini geliştirmeye katkı sağlaması olarak sayılabilir (Karaküçük, 2008).

Boş zaman etkinlikleri hem yetersizliği olmayan çocuklar için hem de zihinsel yetersizliği olan çocuklar için program içinde yer alır. Aynı zamanda boş zamanı değerlendirme günümüzde gerçekliği var olan önemli bir süreçtir. Dolayısıyla yetersizliği olamayan ergen çocuklarda boş zamanı değerlendirme önemli iken zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar için farklılıkları nedeniyle daha önemlidir. Özel durumlarının getirdiği sınırlılıkların yanı sıra ergenliğin bunalımı birçok zorluk yaratabilir. Kaygılar hem aileler hem de yetersizliği olan ergen için yoğun stres oluşturabilir. Boş zaman etkinlikleri ile bu stres ve kaygılar azalabilir. Ergenlik dönemini normal akranları ile benzer sorunlarla geçiren fakat daha da zor engeller ile karşılaşan zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar için bu sorunlar ile baş etme sürecinde kendisini ifade etme, sosyal kabul görme, çeşitli beceri kazanma ve günlük yaşamın içinde var olma gibi durumlar söz konusudur. Bu durumlarda etkili olan boş zamanı değerlendirme büyük önem arz eder.

Yapılan araştırmalarda ergenlerin ergenlik dönemini iyi bir şekilde geçirmesi ileriki yaşantılarda daha başarılı ve sağlıklı olduğunu göstermiştir. Kötü alışkanlıklardan ve ortamlardan uzak durmaları gençlerin boş zamanlarını iyi ve verimli geçirmeleri ile mümkündür. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklara da gerekli destekler verilerek boş zamanlarını verimli geçirmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca zihinsel yetersizliği olanlar ile yapılan boş zaman etkinlikleri ve serbest zaman etkinlikleri ile yapılan araştırmalardaki çalışmalar olumlu sonuçlar verdiği görülmüştür.

2.2. İlgili Araştırmalar

2.2.1. Uluslararası Alandaki Araştırmalar

Passmore (2003) boş zaman değerlendirmenin ergenlerdeki akıl sağlığın üzerine olan etkilerini araştırdığı çalışmada sağlık ile boş zaman değerlendirilmesi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmasında 12 ile 18 yaş arasında 850 ergene anket soruları sunmuştur. Ergenlerde öz-yeterlilik, yetkinlik ve insani değerleri ölçülmüştür. Çalışmanın sonucunda boş zamanın akıl sağlığını olumlu yönde etkilediği ve ergenlerin öz-yeterliliği, yetkinliği, insani değer anlayışını iyileştirdiği vurgulanmıştır. Ancak sonuçlar bir kısım boş zaman değerlendirme şeklinin ergen akıl sağlığı gelişimi üzerine olumlu etkilerinin olduğunu göstermiştir. Bu bulgular boş zamanı değerlendirme terapisinin akıl sağlığı ile ilişkisine temel kuramsal bir hipotez sağlamıştır.

Nippold, Duthie ve Larsen (2005) genç ergenlerin serbest zaman tercihlerindeki okuryazarlık aktivitesi üzerine yaptığı çalışmada okumanın boş zaman değerlendirmedeki önemini vurgulamıştır. Bu çalışmada, diğer serbest zaman etkinliklerinin yerine okumanın önemine dikkat çekilip, boş zamanlarında genç ergenlerin okuma tercihleri incelenmiştir. Aynı zamanda gençlerin okumada geçireceği süreyi zevkli hale getirip okuma alışkanlıklarından zevk aldıkları okuma türlerinin neler olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar 11-15 yaş arası 100 kişi erkek kız eşit sayıda belirlenerek seçilmiştir. Yapılan çalışmada en çok tercih edilen boş zaman aktivitelerinin müzik dinlemek, konserlere gitmek, spor yapmak, televizyon izlemek, video ve bilgisayar oyunları oynamak olarak bulunmuştur. Okuma türlerinden en çok tercih edilenlerin dergi, romanlar ve çizgi romanlar olmasına rağmen gazeteler ve teknik kitaplar en az tercih edildiği bulunmuştur. Okul çağındaki çocuklarda sözcük gelişiminde okumanın önemi göz önüne alındığında, okumanın bu yıllarda bir eğlence etkinliği olarak teşvik edilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Boş zamanların okuma aktivitesi ile geçirilmesi için okuryazarlık alışkanlıklarının okul ortamında teşvik edilmesi gerekmektedir. Bunun öğretmenler, psikologlar, aileler ve öğrenciler iş birliği içerisinde çalışması önemlidir.

Gorely ve arkadaşları (2007) ergen kızlar boş zamanlarındaki fiziksel aktivite ve

sedanter davranışlarının sıklığını araştırmışlardır. Ergen kızların boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini ortaya koymaya çalışan bu çalışma Birleşik Krallığın on beş farklı bölgesinde ortaokul çağındaki 12-17 yaş aralığındaki çoğunluğu % 88.7 grupta toplam 923 kızın yaşam stilleri araştırılarak yapılmıştır. Tüm davranışlar kıyaslandığında hafta içi ve hafta sonunda en fazla televizyon izlemenin boş zamanları işgal ettiği ortaya konmuştur. Hafta içi aktivitelerindeki sedanter davranışların günde ortalama 262.9 dakika hafta sonu ise günde 400 dakika olduğu görülmüştür. Buna rağmen aktif spor ve egzersizlerin hafta içi günde ortalama sadece 44.2 dakika, hafta sonu 53 dakika olduğu görülmüştür. Yalnız küçük bir gurubun televizyonu her gün 4 saatten fazla (hafta içi % 3.3; hafta sonu % 20.7) izlediği; bilgisayar kullanımının ise bu grupta az olduğu görülmüştür. Hafta içi ve özellikle hafta sonu frekans ve ortalamalarda bazı farklılıklar görülmüş ancak yaşa bağlı farklılıkların az olduğu görülmüştür.

Sabiston ve Crocker (2008) boş zamanda yapılan fiziksel aktivite etkilerinin ergenlerin öz algısı ile sosyal etkileri arasındaki ilişkiyi beklenti değer modeli ile araştırmıştır. Bu çalışmada 857 tane ergen yetkinliğini, benlik algısını, sosyal etkilerini ve fiziksel aktivitelerini değerlendirdiği anketi tamamlamıştır. Benlik algılarının, ailenin ve en iyi arkadaşların fiziksel aktivitelere doğrudan ya da dolaylı etkilerinin olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda fiziksel aktiviteleri akranların ve ebeveynlerin dolaylı etkileri ile yeterlilik inancının doğrudan etkisi %49 oranında değiştirdiği hesaplanmıştır. Fiziksel aktivitelerle ilişkili olan değişkenlerin erkek ve kız cinsiyette benzerlik gösterdiği bulunmuştur. Bu çalışmada kullanılan beklenti değer modeli ile ergenlerin fiziksel aktiviteleri üzerine olan etkenler biraz daha ortaya çıkarılmıştır.

Peterson ve arkadaşları (2008) zihinsel yetersizliği olan yetişkinlerin boş zaman fiziksel aktiviteleri ve bu aktivitelere katılım için öz yeterlilik ve sosyal desteğin algısını ölçen bir model üzerinde çalışmışlardır. Veriler sözlü görüşme yoluyla alınmıştır. Toplam 152 hafif ve orta zihinsel yetersizliği olan yetişkinden %39 oranında yanıt alınabilmektedir. Sosyal destek olarak aile, yakın çevredeki kişiler ve akranlar değerlendirilmiştir. Sosyal destek ve öz yeterliliğin değerlendirilmesinin fiziksel aktiviteye katılım derecesini öngörebildiği ortaya konmuştur. Çalışmada genç erişkin katılımcıların sosyal desteklerinin önemli derecede farklılıklar gösterdiği, yaşlı katılımcıların fiziksel

aktivitelerinin ise daha çok akran ve çevresindekilerin fiziksel aktivitelerine bağlı olduğu vurgulanmıştır.

İnternet kullanımı boş zamanlarda yapılan aktivitelerden birisidir. Bu konuda Wartberg ve arkadaşları (2015) ergenlerin aile içi ilişkileri ve patolojik internet kullanımı arasındaki ilişkiyi araştırdığı bir derleme yapmışlardır. Çalışma Alman ergenlerde yapılmıştır. Ergenlerin hem okulda hem de okul dışı boş zamanlarında değişik aktiviteler için interneti sık olarak kullanıldığı ifade edilmiştir. Endüstriyel ülkelerde özellikle Asya, Kuzey Amerika ve Avrupa’da patolojik internet kullanımı artmıştır. Bu çalışmada aile yapısının ve aile içi ilişkinin patolojik internet kullanımını etkilediğine dair yapılmış olan birçok çalışma içerisinden küçük yaştaki katılımcıları izleyen 15 çalışma incelenmiştir. Destekleyici ve iyi bir aile yaşantısının yanı sıra ergenler arasındaki iletişimin patolojik internet kullanımını önlemeye yardım ettiği görülmüştür.

2.2.2. Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Süzer (1997) araştırmasında üniversite öğrencilerinin cinsiyet, gelir ve anne- baba öğrenim durumu gibi değişkenlere göre; boş zamanlarını kimlerle, hangi faaliyetlere katılarak ve nerelerde geçirmeyi tercih ettiklerini araştırmıştır. Bu araştırma bir saha araştırmasıdır. Çalışmanın denekleri Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesinde okuyan 401 öğrencidir. Araştırmanın bulgu ve sonuçlarında öğrencilerin en yüksek oranda tercih ettikleri boş zaman faaliyeti birinci sırada kitap okumak, ikinci sırada ise müzik dinlemektir. Spor faaliyetlerine olan ilgileri çok azdır. Daha çok arkadaşları ile boş zamanlarını geçirdikleri görülmüştür. Ailelerin öğrenim durumu arttıkça boş zaman değerlendirmeye çocuklarını yönlendirme oranı da artmıştır.

Cavkaytar (1999) araştırmasında zihinsel yetersizliği olan çocukların ailelerine beceri öğretimi çalışmalarını planlayabilme uygulayabilme yeterliliklerinin kazandırılmasına yönelik olarak zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelere öz bakım ve ev içi becerileri öğretmeye yeterli hale getirmeyi amaçlamıştır. Araştırmada, tek denekli araştırma yöntemlerinden beceriler arası çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın denekleri 1996-1997 öğretim yılında Eskişehir Avukat Lutfi Er Gökmen Meslek Okulu ve Mesleki Eğitim Merkezi'ne devam eden 3 zihinsel yetersizliği olan

öğrenci ve anneleridir. Bulgular ailelerin yapılan öğretim çalışmalarında zihinsel yetersizliği olan çocukların öz bakım ve ev içi becerileri öğrenmelerinde etkili olduğunu göstermiştir. Çalışmanın sonucunda zihinsel yetersizliği olan çocuklar ve ailelerine benzer çalışmalar yapılırsa etkili olacağı bulunmuş ve önerilmiştir.

Terzioğlu ve Yazıcı (2003) bir çalışmada üniversite öğrencilerinin boş zaman değerlendirmede, öğrencilerin boş zamanlarını verimli kullanıp kullanmadığı demografik değişkenlerin boş zaman anlayışı üzerine etkisinin neler olduğunu araştırmıştır. Araştırmanın yönteminde anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmaya üniversitenin farklı bölümlerinde okuyan öğrencilerden oluşan 1000 denek katılmıştır. Deneklerin çoğunluğunu erkekler oluşturmuştur. Bulgularda öğrencilerin gelir düzeyleri ile boş zamanları arasında bir paralellik vardır. Öğrencilerin okudukları bölümlere göre ve cinsiyete göre boş zaman anlayışlarında bazı farklılıklar görülmektedir. Araştırma sonucunda öğrencilerin boş zamanlarını çok olduğu ama bunu etkili olarak değerlendiremedikleri ortaya çıkmıştır. Öneri olaraksa üniversite gençlerinin boş zaman eğitimi almaları gerekli görülmüştür.

Büküşoğlu ve Bayturan (2005) araştırmasında serbest zaman etkinliklerinin gençlerin kişilik, sosyal ve eğitsel gelişimleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmanın yönteminde veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Araştırmanın deneklerini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Öğrenci Toplulukları, Hacettepe Üniversitesi Serbest Zaman Kulüpleri, Yenimahalle ve Çankaya Gençlik Merkezine aktif olarak katılım gösteren 389 genç oluşturmaktadır. Serbest zaman etkinliklerine katılan 90 genç hariç diğerleri serbest zaman etkinliklerinden sonra psikolojik ve sosyal olarak olumlu yönde gelişmeler olduğu bulunmuştur. Araştırmanın bulgularında denekler kendilerini serbest zaman etkinliklerine katılmadan önce daha fazla sessiz, pasif, algılamalarına karşın, etkinliklerin sonrasında daha aktif, girişken, güvenli, daha az kaygılı algıladıkları ortaya çıkmıştır. Gençlerin kendini tanıma, sorumluluk alma gibi sosyal becerilerinde serbest zaman etkinliklerinin öncesine göre belirgin artış belirlenmiştir. Gençlerin çoğunda okul başarısının olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Çalışmanın sonucunda gençlerin ruh sağlığını korumada ve sosyal becerilerini arttırmada serbest zaman hizmeti veren kuruluşların yaygınlaşmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Özbey ve Yıkmış (2005) araştırmalarında iş becerilerinin öğretiminde zihinsel yetersizliği olan öğrencilere eş zamanlı ipucuyla öğretimin etkililiğini araştırmışlardır. Araştırmanın katılımcıları 3 kız 3 erkek toplam 6 öğrencidir. Araştırmanın yönteminde tek denekli araştırma modellerinden denekler arası yoklama evreli çoklu yoklama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularında ahşap ve kumaş üzerine çizilen deseni boyama becerisinin öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda eş zamanlı ipucuyla öğretimin zihinsel yetersizliği olan öğrencilere, iş becerilerinin öğretiminde etkili olduğunu ve öğretim sona erdikten sonra da öğrenilenlerin kalıcılığını koruduğunu gösterir nitelikte olduğu belirtilmiştir.

Zengin, Sertbaş ve Kolayış (2006) araştırmasında Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin boş zaman değerlendirmelerini ve boş zamanlarında raket sporları ile ne şekilde ilgilendiklerini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Araştırmanın yönteminde tesadüfi örnekleme yöntemiyle yapılan anket formu kullanılmıştır. Araştırmanın deneklerini Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ile Spor Yöneticiliği, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği ve Antrenörlük Eğitimi programlarında okumakta olan 1678 öğrenci oluşturmaktadır. Bulgularda bayan öğrencilerin erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Öğrencilerin yarıdan fazlası boş zamanlarını istedikleri gibi değerlendirememektedir. Öğrencilerin bazılarının ise üniversitede boş zamanları değerlendirmeye yardımcı imkânların olmadığını düşündükleri görülmüştür. Öğrenciler raket sporları arasında en çok tenis ile izleyici olarak ilgilendikleri bulunmuştur. Araştırmanın sonucunda ise üniversiteler gerekli koşulları sağlaması halinde boş zamanlara olan ilgi düzeylerinin aktif katılımcı olma yönünde olacağına dair sonuçlar dikkati çekmektedir.

Kır (2007) bir araştırmasında Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi lisans öğrencilerinin boş zaman etkinliklerini ve sorunlarını tespit edip öneriler getirmek, öğrencilerin daha sağlıklı bir kişilik geliştirebilmelerine yardımcı olabilmek, eğitim ve öğretimde daha verimli sonuçlar alınmasına katkıda bulunabilmeyi amaçlanmıştır. Araştırmanın yönteminde hem niceliksel hem niteliksel yöntem kullanılmış olmakla birlikte araştırmanın yöntemsel amacı keşfetme olup, betimleyici nitelikte bir araştırmadır. Araştırmanın deneklerini Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi lisans

öğrencilerinden 243 katılımcı oluşturmaktadır. Bulgularda öğrencilerin boş zamanlarını en fazla boş zamanını ders dışı kitap, dergi ve gazete okuyarak geçirmekte iken en az televizyon izleyerek geçirdikleri ortaya çıkmıştır. Boş zaman geçirilen yerlerden en fazla oranı kantin ve kütüphane alırken, en az boş zaman geçirilen yer basket sahası ile bilgisayar laboratuvar olduğu bulunmuştur. Araştırmanın sonucunda yükseköğrenim gençliğinin boş zamanlarını değerlendirme konusunda yüksek bir duyarlılık sergilemedikleri ve boş zamanı geçirmenin sunulu imkânlar ve koşullarla sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer önemli bir sonuç ise üniversite öğrencilerinin kimlik gelişimleri üzerinde de pozitif bir etkiden uzak olduğudur.

Gökalp'in (2007) bir araştırmasında Tunceli İlinde yaşayan genç nüfusun boş zamanlarında hangi tür etkinliklere katıldıklarını, bu etkinliklere ayırdıkları süreleri, boş zaman etkinliklerine katılmaktaki amaçlarının ve araçlarının neler olduğunu belirleyerek, gençlerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırmada veriler anket tekniği ile toplanmış basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın deneklerini 15-25 yaşlarındaki 1533 genç oluşturmıştır. Bulgularda gençlerin boş zamanlarında düzenli olarak spor yapma alışkanlıkları düşük seviyede iken en çok televizyon izleme alışkanlıklarının yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırmanın sonucunda Tunceli'de yaşayan gençlerin illerinde bulunan boş zaman etkinliklerinin yetersiz olduğu bulunmuş ve bu imkânların artırılması için spor tesisleri başta olmak üzere bir takım imkânların artırılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Ersoy ve Güldemir'in (2008) araştırması boş zamanları en yoğun şekilde yaşanan gençlik döneminde boş zamanları aktif ve üretken bir şekilde değerlendirme alışkanlığının kazanılması için gençlerin boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerine katılım sıklıklarının sosyoekonomik boyutunu incelemek ve çözüm önerileri getirmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın yönteminde anket tekniği yapılmış, tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın deneklerini Gazi Üniversitesi ve Selçuk Üniversitesi öğrencilerinden 258 kişi oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgularında öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerinde öncelikle arkadaşlarının etkili olduğu bulunmuştur. Boş zaman faaliyetlerine yeterince katılamama sebebi arta kalan zamanlarının az olması ve ekonomik yetersizliklerinin olduğu bulunmuştur. Bulgularla

paralel araştırmanın sonucunda boş zaman faaliyetlerine erkek öğrencilerin ve Gazi Üniversitesi öğrencilerinin daha fazla zaman ayırdıkları bulunmuştur.

İlhan (2009) araştırmasında zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne-babaların çocuklarının özel eğitim sürecinde beden eğitimi ve spor etkinliklerinin, sosyal, psikolojik, fiziksel, zihinsel ve hareket gelişimlerine etkisine yönelik bilinç düzeylerini belirlemek ve bu amaç doğrultusunda ülkemizde zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarına aile eğitimi sunan yeni araştırmaları yapmayı amaçlamıştır. Araştırmanın yönteminde tesadüfi yöntemle belirlenen katılımcı guruba anket uygulanmıştır. Araştırmanın deneklerini Ankara ilinin Çankaya, Etimesgut, Keçiören, Sincan, Yenimahalle ilçelerinde özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde özel eğitim alan zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarından 54 anne, 27 baba oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgularında zihin engeli olan çocukların özel eğitime başlamasında birinci etkenin doktor tavsiyesi olduğu bulunmuştur. Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne- babaların geneli beden eğitimi ve spor aktiveleri konusunda çocuklarının tüm gelişim yönlerine etkisi konusunda görüşlerinin olumlu olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmanın sonucunda ailelerin çocuklarının en çok uğraşılmasını tercih ettikleri spor dalının yüzme olduğu belirlenmiştir.

Özeks (2011) bir çalışmada ergenlik döneminde boş zaman aktivite biçimlerinin bazı demografik değişkenlere göre değişiklik gösterip göstermediğini araştırmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları ilköğretim ikinci kademe, lise ve üniversite öğrencilerinden oluşan 13-24 yaş arası 459 ergen kişilerdir. Bulgularda ve çalışmanın sonucunda boş zaman aktivitelerinin deneklerin demografik özellikleri olan yaş, cinsiyet, yaşanılan yer ve gelir düzeyine bağlı olarak ergenlik sürecinde değişiklikler olduğunu göstermektedir.

Sabbağ ve Aksoy (2011) Adıyaman'daki üniversite öğrencileri ve kamu-özel sektör çalışanlarının boş zaman alışkanlıkları, boş zaman etkinlikleri ile yaşadıkları yerdeki boş zaman geçirilecek yerlerdeki isteklerini belirlemek için bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın yönteminde anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın denekleri üniversite öğrencileri ve kamu çalışanlarından oluşan 200 katılımcıdır. Bulgularda her iki

gurubunda boş zaman etkinliklerine katılımı yüksek orandadır fakat denekler boş zaman etkinliklerine katılmama nedeni olarak ekonomik yetersizlikler ve tesis eksikliği ve zaman bulamama olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmanın sonucunda boş zamanları değerlendirebilecek yararlı yerlerin daha çok gelişmesi gerekli görülmüştür.

Eratay (2013) Zihinsel yetersizliği olan gençlere serbest zamanları değerlendirme ile ilgili bir program hazırlanmıştır. Bu çalışmanın amacı zihinsel yetersizliği olan gençlerin serbest zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini belirlemektir. Bu araştırmanın yönteminde nicel desenlenen aseba CBCL /6-18 formunun açık uçlu soruları sorulmuştur. Veriler frekans, yüzdelik, sıklık ve derecelerine göre gruplandırılmıştır. Çalışmanın katılımcılarını Türkiye'nin Batı Karadeniz Bölgesinde bir ilde bulunan orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan 16'sı kız,16'sı erkek 32 gencin aileleri oluşturmaktadır. Araştırmanın bulgu ve sonuçlarında görüşmeler sonucunda gençlerin yarısından fazlasının hiç spor yapmadığı, yarısının hiçbir aktiviteye katılmadığı belirlenmiştir. Spor dışındaki aktiviteler olarak en çok bilgisayar oyunu oynama, şarkı söyleme, resim yapma ve eliş yapma ile meşgul oldukları; hiçbirinin üyesi olduğu kulüp ya da takımın olmadığı; ev içi ve dışındaki işler olarak en çok bakkala gitme ve sofraya kurmaya zaman ayırdıkları görülmüştür. Ailelerinin tümünün çocuklarının bir işte çalışmasını istedikleri saptanmıştır. Araştırmanın sonucunda bu gençlere serbest zaman ile ilgili yapılan programda daha fazla spor ve serbest zaman aktivitelerine yer verilmesi ve gençlerin yönlendirilmeleri gerekli görülmüştür.

Eratay (2013) Bu çalışmada zihinsel yetersizliği olan bireyler için hazırlanan serbest zaman etkinlikleri programının bireylerin; sosyal becerilerini geliştirmede ve davranış sorunlarının azaltılmasında etkililiğine bakılmıştır. Araştırmanın yönteminde çok denekli yarı deneysel desenlerden ön test-son test eşleştirilmiş kontrol gruplu desen kullanılmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkenleri zihinsel yetersizliği olan bireylerin sosyal becerileri, davranış sorunları; bağımsız değişkeni ise bu bireylerin gelişimlerine katkı sağlayacağı düşünülen Serbest Zaman Etkinlikleri Programı'dır. Araştırmanın çalışma gurubunu 15 ile 29 arasında değişen özel özel eğitime ve rehabilitasyon merkezine devam eden rehberlik araştırma merkezinden orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan tanısı almış biri down sendromlu, ikisi hafif yürüme engeli olan 8'i kız, 8'i erkek 16

gençten oluşmaktadır. Araştırmanın bulgularında serbest zaman etkinlikleri programının zihinsel yetersizliği olan bireylerin sosyal becerilerinin gelişimindeki etkisine ve zihinsel yetersizliği olan bireylerin davranış sorunları üzerindeki etkisine bakılmıştır. Araştırmanın sonucunda deney ve kontrol grubunun verilerinde kullanılan üç ölçekte de anlamlı bir farka rastlanılmamıştır. Araştırma sonucunda uygulamacılar artırılarak daha zengin ve daha uzun süreli bir program olabilmesi önerilmiştir.

Eratay (2015) Bu çalışmanın amacı Abant İzzet Baysal Üniversitesi özel eğitim bölümü öğrencilerinin atılganlık düzeyleri ile serbest zaman aktiviteleri arasındaki ilişkilerini belirlemek için yapılmıştır. 2006 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi özel eğitim bölümü öğrencilerine boş zaman aktiviteleri anketi ve atılganlık skalası uygulanmıştır. Öğrencilerin atılganlık düzeyleri ile boş zaman ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Farklı özelliklere sahip olan öğrencilerin boş zaman aktivitelerini kullanmaları farklı şekillerde olmuştur.

III. BÖLÜM

3. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması, verilerin analizi ve araştırmanın geçerlilik ve güvenirliliği ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel desen kullanılmıştır. Araştırmanın verileri nitel veri toplama tekniklerinden yapılandırılmış görüşme ile toplanmıştır. Nitel araştırmalar, bir alanda derinlemesine veri toplanmasına olanak sağlayan bir araştırma modeli olup veriler uzun bir süre içerisinde farklı değişkenlerle ilgili olarak doğal ortamlarda toplanmaktadır. Nitel araştırmacılar araştırdıkları ortama yoğun bir şekilde katılmakta, ortamda bulunan her şeyle ilgili olarak ayrıntılı ve derinlemesine bilgi toplamakta ve ortamdan elde ettikleri verileri sözel betimlerle yorumlamaktadırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2003).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcılarını, 2013-2014 eğitim öğretim yılında Bolu ve Düzce il merkezinde bulunan Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ortaokul ve özel eğitim okullarına devam eden hafif zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar ile yetersizliği olmayan ergen çocukların aileleri oluşturmaktadır.

Çalışma grubunun belirlenmesi amacıyla Bolu İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Bolu Valiliğinden alınan izinle okul yöneticilerine araştırmanın amacı ve nasıl uygulanacağı hakkında bilgi verilmiştir. Okul yöneticilerinin izni alınarak öğrencilerin ailelerine ulaşılmıştır. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip 15 aile ve yetersizliği olmayan

ergen çocuğa sahip 15 aile belirlenmiştir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar ile yetersizliği olmayan ergen çocukların aileleri ile tek tek görüşülerek gönüllü onam formları okutulup, araştırma hakkında bilgiler sunulmuştur. Ailelere aile davetiyesi verilerek gönüllü olanlarla uygun oldukları gün, saat ve yer belirlenerek kendilerinden araştırmaya ilişkin görüşme için randevu alınmıştır. Ailelerin uygun olduğu zaman ve ortamda buluşulmuştur. Bu görüşmelerde araştırma hakkında ailelere bilgi verilmiş ve çalışmaya katılımın tamamen gönüllülük esasına dayandığı üniversiteden alınan etik kurul belgesi (Ek 1), gönüllü bilgilendirme formu (Ek 2) ve onam formları (Ek 3) verilerek aynı zamanda sözlü olarak da vurgulanmıştır. Araştırmada her aile için katılımcı numarası belirlenmiş ve gerçek isimleri çalışmanın herhangi bir aşamasında kullanılmamıştır.

3.2.1. Araştırmaya Katılan Ailelerin Özellikleri

Araştırmaya katılan yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip ailelerin özellikleri tablo 1.1’de yer almaktadır.

Tablo 1.1. Araştırmaya katılan yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip ailelerin özellikleri

Katılıcı Numarası	Cinsiyet Kadın Erkek	Yaş	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı	Meslek Gurubu	Aylık Gelir Durumu
N. 1. Katılımcı	K	41	Üniversite	2	Ev Hanımı	2.5000
N. 2. Katılımcı	E	50	Lise	5	Tamirci	2.000
N. 3. Katılımcı	K	42	İlkokul	4	Ev hanımı	2.000
N. 4. Katılımcı	K	36	Ortaokul	3	Ev Hanımı	2.000
N. 5. Katılımcı	K	38	İlkokul	2	Ev Hanımı	2.000
N. 6. Katılımcı	K	35	Lise	3	Memur	4.000

N. 7. Katılımcı	E	32	Üniversite	3	Marangoz	4.500
N. 8. Katılımcı	K	52	İlkokul	3	Ev Hanımı	3.000
N. 9. Katılımcı	K	38	Üniversite	2	Öğretmen	6.000
N. 10. Katılımcı	E	40	Lise	3	Aşçı	5.000
N. 11. Katılımcı	K	44	Lise	3	Esnaf	5.000
N. 12. Katılımcı	K	42	Ortaokul	2	Ev Hanımı	4.000
N. 13. Katılımcı	K	48	İlkokul	3	Ev Hanımı	2.500
N. 14. Katılımcı	E	45	Üniversite	3	Öğretmen	5.000
N. 15. Katılımcı	E	50	Lise	2	Tüccar	4.000

Tablo 1.1'e bakıldığında araştırmaya katılan yetersizliği olmayan ergen çocukların ailelerinin 10'u kadın, 5'i erkektir. Yetersizliği olmayan ergen çocukların ailelerinden en küçük yaşa sahip olan 32, en yüksek yaşa sahip olan 52'dir. Bu ailelerden gurubun yarısını oluşturan 7 aile 40- 45 yaş gurubunda yer almaktadır. Yetersizliği olmayan ergen çocukların ailelerinden 5'i lise, 4'ü üniversite, 4'ü ilkokul, 2'si ortaokul mezunudur. Eğitim durumunun eşit dağılımlarda olduğu görülmektedir. Yedi kişi ile araştırmaya katılan bu ergen çocukların ailelerinin meslek gurubunun büyük çoğunluğunu ev hanımları oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan yetersizliği olmayan ergen çocukların ailelerinin aylık gelir durumuna bakıldığında 2,000- 2,5000 gelire sahip olanların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Görüşme sorularındaki boş zamanları değerlendirme ile ilgili sorulan sorulara verilen cevaplarda ekonomik sebeplerin yapacakları etkinlikleri kısıtladığı aileler tarafından ifade edilmektedir.

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerin özellikleri Tablo 1. 2'de yer almaktadır.

Tablo 1.2. Araştırmaya katılan zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerin özellikleri

Katılıcı numarası	Cinsiyet Kadın Erkek	Yaş	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı	Meslek Gurubu	Aylık Gelir Durumu
E. 16. Katılımcı	K	52	İlkokul	1	Ev Hanımı	2.500
E. 17. Katılımcı	K	58	Ortaokul	3	Ev hanımı	3.000
E. 18. Katılımcı	K	45	Ortaokul	2	Ev Hanımı	2.000
E. 19. Katılımcı	K	40	Ortaokul	4	Ev Hanımı	3.500
E. 20. Katılımcı	K	45	Üniversite	2	Ev Hanımı	3.500
E. 21. Katılımcı	K	28	Ortaokul	2	Tezgahtar	3.000
E. 22. Katılımcı	E	50	Üniversite	3	Esnaf	5.000
E. 23. Katılımcı	K	36	Lise	2	Ev Hanımı	2.500
E. 24. Katılımcı	K	55	İlkokul	3	Ev Hanımı	2.000
E. 25. Katılımcı	K	41	Ortaokul	3	Ev Hanımı	2.000
E. 26. Katılımcı	K	40	Ortaokul	3	Ev Hanımı	3.000
E. 27. Katılımcı	E	58	İlkokul	3	Esnaf	3.500
E. 28. Katılımcı	K	32	İlkokul	2	Ev Hanımı	2.000
E. 29. Katılımcı	K	50	Ortaokul	3	Memur	5.000
E. 30. Katılımcı	K	44	Lise	2	Ev Hanımı	4.500

Tablo 1.2'ye bakıldığında araştırmaya katılan zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinin 13'ü kadın, 2'si erkektir. Katılımcıların çoğunluğunu kadınların oluşturduğu bu araştırmada aileler sorulan görüşme sorularına verdikleri cevaplarda zihinsel yetersizliği olan çocuğu ile sadece annesinin ilgilendiğini belirterek boş zaman faaliyetlerine çocuklarının katılımı ile hem kendilerinin rahatlayacaklarını hem de

çocuklarının toplumla kaynaşabilmeleri için çok önemli olduğunu ifade etmektedirler. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinden en küçük yaşa sahip olan 28, en yüksek yaşa sahip olan 58'tir. Bu ailelerden 9 aile 44-50 yaş gurubunda bir araya gelerek çoğunluğu oluşturmuştur. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinden 7'si ortaokul, 4'ü ilkokul, 2'si üniversite, 2'si lise mezunudur. Eğitim durumunun orta öğretimde daha fazla olduğu görülmektedir. 11 kişi ile araştırmaya katılan zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinin meslek gurubunun büyük çoğunluğunu ev hanımları oluşturmaktadır. Bu ailelerden çoğunluğu mesleği sorulduğunda eğitim durumlarının yeterli olduğu ve hayatlarında meslek sahibi olmaya fırsatlarının olduğu zamanlar olmasına rağmen yetersizliği olan çocuklarının bakım ve ihtiyaçlarından dolayı meslek sahibi olamadıklarını vurgulamışlardır. Araştırmaya katılan zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinin aylık gelir durumuna bakıldığında 2,000-3,000 gelire sahip olanların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelere aylık gelir durumu sorulduğunda hemen hemen hepsi zihinsel yetersizliği olan çocuklarının kendisini hayata karşı kendisini müdafaa edemeyeceğinden dolayı maddi olarak çocuklarını güvence altına almaya çalıştıklarını ifade ettikleri dikkati çekmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması için konu ile ilgili araştırmalar ve alan yazında yapılan çalışmalar incelenmiş ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi Özel Eğitim Bölümünde çalışan Öğretim Görevlisi bir özel eğitim uzmanından uzman görüşü alınmıştır. Bu araştırmanın verileri, yapılandırılmış görüşme tekniği ile hazırlanmıştır. Araştırmanın verilerini oluşturan görüşme soruları (Ek 4) oluşturulmuştur. Görüşme soruları, zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip aileler ile yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip ailelerin çocuklarının boş zamanlarını nasıl geçirdikleri ve boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini saptamak amacı ile hazırlanmıştır.

Araştırmaya katılan ailelerin kişisel bilgileri hakkında veri toplamak amacıyla görüşme öncesinde yazılı olarak doldurmaları sağlamak için katılımcıların tek tek kişisel bilgilerini içeren bilgi formu (Ek 4) hazırlanmıştır. Araştırmacı, görüşmeleri planlı olarak

yürütmek için görüşme formu hazırlamıştır. Görüşme formu, bu görüşmenin amacının ne olduğuna, katılımcıdan neler beklendiğine, araştırmanın ne şekilde devam edeceğine, kayıt işleminin nasıl yapılacağına ve araştırma sonucunda bu verilerin hangi amaçla kullanılacağına dair açıklamaları içermektedir.

3.4. Görüşmelerin Yapılması

Görüşmelerin tamamı araştırmacı tarafından yapılmıştır. Her görüşme öncesinde araştırmacı görüşme yapacağı aileye araştırma ile ilgili bilgi vermiş, her katılımcıya etik kurul belgesi sunulmuş ve onam formları okutularak imzalatılmıştır. Ailelerin sordukları sorulara araştırmanın amacı doğrultusunda cevap vermiştir. Görüşmelerin ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınacağı ve kayıtların sadece araştırmacının danışmanı tarafından dinleneceği bilgisi verilmiştir. Görüşmeler esnasında katılımcıların gerçek isimleri gizli tutulmuş, görüşmeleri 1. Katılımcıdan 15. Katılımcıya kadar katılımcılardan yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan aileleri kapsayacak şekilde planlanmış ve bu ailelere “N” kodu verilmiştir. 16. Katılımcıdan 30. Katılımcıya kadar katılımcılardan zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip olan aileleri kapsayacak şekilde planlanmış ve bu ailelere “E” kodu verilmiştir. Katılımcılara “hanım” , “bey” veya “siz” ifadeleri ile hitap edilmiştir. Görüşmelerde her bir katılımcıya 10’ar soru sorulmuştur.

3.4.1. Görüşmelerin Yapıldığı Yer

Araştırma konusu belirlendikten sonra Abant İzzet Baysal Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu’ndan araştırma için alınan izin belgesi ve gerekli olan katılımcı formları ile Milli Eğitim Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı’ndan alınan izin belgeleri ile diğer planlar yapılarak araştırma yapılmıştır. Araştırmacı katılımcılarla randevulaşarak saat yer ve zaman belirlemiştir. Görüşmeler, ailelerin müsait olduğu zamanlarda kendilerinin uygun gördüğü evlerinde, iş yerlerinde veya çocuğunun devam ettiği okulda yapmıştır.

3.4.2. Görüşmelerin Özellikleri

Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip ailelerle yapılan görüşmelerden 1'i çocuğunun devam ettiği okulda, 2'si ailenin iş yerinde, diğer 12'si ise ailenin kendi evinde yapılmıştır. Yetersizliği olmayan çocuğa sahip ailelerle yapılan görüşmelerin en kısası 3 dakika 11 saniye; en uzununu ise 12 dakika 20 saniye sürmüştür.

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerle yapılan görüşmelerden 4'ü çocuğunun devam ettiği okulda, 1'i ailenin iş yerinde, diğer 10'u ise ailenin kendi evinde yapılmıştır. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerle yapılan görüşmelerin en kısası 4 dakika 21 saniye; en uzununu ise 13 dakika 36 saniye sürmüştür. Her iki guruptaki görüşmelerin ortalama süresi 8 dakika sürmüştür.

3.5. Verilerin Analizi

Bu araştırmanın görüşmelerindeki veriler tümevarım analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Görüşmelerden toplanan verilerin analiz edilmesinde analiz öncesi hazırlıklar ve verilerin tümevarım yoluyla analiz edilmesi aşamaları izlenmiştir. Verilerin tümevarım yoluyla analiz edilmesinde;

- a) Verilere sayfa numaraları verilmiş, verilen numaralandırmadan sonra toplam 122 sayfa veri elde edilmiştir.
- b) Veriler kodlanmış ve toplam 10 tane kod oluşturulmuştur. Kodlama güvenilirliği aşamasında özel eğitim alanından uzman bir kişi kodlamalar üzerinde çalışmış ve kategori ve kodlamaları araştırma için uygun görmüştür.
- c) Kod verileri düzenlendikten sonra kod verileri çoğaltılmış ve dosyalara konulmuştur.
- d) Araştırmanın verilerinden elde edilen temalar oluşturulmuştur. Elde edilen temaların verileri için gerekli düzenlemeler yapılarak tema yazılmış ve

düzenlenmiştir. Bu aşamadaki çalışmalarda görüşmeci ve özel eğitim alan uzmanı tutarlılığı kontrol edilerek görüş birliğine varmışlardır.

3.5.1. Verilerin Analiz Edilmesi

Verilerin analiz edilmesinden önce, analiz öncesi hazırlıklar ve daha sonra verilerin tüme varım yoluyla analiz edilmesi aşamaları yer almaktadır.

3.5.2. Analiz Öncesi Hazırlıklar

Analiz öncesi hazırlık aşamasında, verilerin dökümü, verilerin kontrol edilmesi ile bilgisayar formlarının işlenmesi bu işlenen formların kontrolü yapılmıştır. Görüşmeler tamamlandıktan sonra görüşme kayıtlarını güvence altına almak için her bir form fotokopi ile çoğaltılmış ve aynı zamanda yedekleri saklanmıştır. Her sayfaya ayrı numaralar verilmiş ve katılımcıların kod numaralarını içeren ayrı bir form daha düzenlenerek saklanmıştır. Katılımcının konuşmaları konunun akışına göre her bir konu ile ilgili olarak ayrı paragraflar oluşturulmuştur. Formların okunmasıyla elde edilen veriler, beş bölümden oluşmuştur. Bu bölümler bilgisayar formuna yazılmış ve yazılan formların birer kopyası alınmıştır. Daha sonra bu formum ilgili bölümleri araştırmacı tarafından doldurulmuştur. Formda yer alan bölümler ve bölümlerin özellikleri aşağıda yazılmıştır (Uzuner, 1999).

- 1) Bağlam Kayıtları: Tarih, kişiler, sayfa numarası, form numarası gibi bilgilerin yer aldığı formun üst bölümüdür. Örneğin, Tarih: 05.03.2014, Bilgi Veren Kişi: Katılımcı 16, Sayfa No: 1, form No: 1 vb. gibi.
- 2) Betimsel bilgiler: Görüşme dökümlerinin bulunduğu formun ortasında yer alan bölümdür.
- 3) Betimsel indeks: Betimsel bilgilerdeki ayırt edici unsurların sıralandığı formun sol kısmında yer alan bölümdür. Betimsel indeks, araştırmacının betimsel bilgiler

bölümünde bulunan verilerdeki bilgileri sınıflamak için araştırmacıya kolaylık sağlayacak şekilde bu bilgileri özetlediği, verilerle ilgili olarak kendine göre kısaltmalar kullandığı bölümdür. Örneğin, “Boş zamanlarla ilgili fikirler” gibi.

- 4) Görüşmeci Yorumu: Betimsel bilgiler hakkında araştırmacının duygularının, fikirlerinin, olumlu olumsuz düşüncelerinin yer aldığı formun sağ kısmında yer alan bölümdür. Araştırmacının yaptığı görüşmeyle ilgili olarak kendisini ya da bilgi aldığı kişiyi eleştirdiği, veri analizi sırasında kendisine kolaylık sağlayacak bilgileri yazdığı, bilgi veren kişinin duygu durumunu anekdot şeklinde yazdığı veri analizi sırasında kullanabileceği çeşitli notlar olarak yaralanacağı bölümdür.
- 5) Genel Yorum: Formun ilgili sayfası ile ilgili olarak görüşmecinin genel bir yorumu olduğunda, bu yorumun yazıldığı formun alt bölümüdür.

3.5.3. Verilerin Tümevarım Yoluyla Analiz Edilmesi

Araştırmada verilerin analizi tümevarım analizi yöntemiyle yapılmıştır. Tümevarım analizi, kodlama yoluyla verilerin kategorilere ayrılması, bu basmaktan sonra ilgili kategoriler arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılarak temaların oluşturulması anlamına gelmektedir (Patton, 1990). Verilerin tümevarım yoluyla analiz edilmesinde, verilere sayfa numaraları verilmesi, verilerin kodlanması, kodlanan verilerin çoğaltılması, kod dosyalarının düzenlenmesi, verilerin kod dosyalarına yerleştirilmesi, tema ve alt-temaların oluşturulması ve tutarlılığının kontrol edilmesi aşamalarına yer verilmiştir. Daha sonra oluşturan verilerin düzenlenmesi, tema yazılması, tema okunması ve gerekli düzeltmelerin yapılması basamakları izlenmiştir.

3.5.4. Verilerin Dökümü

Görüşmeler yapılırken ses kaydı alınmış ve görüşmeler tamamlandıktan sonra ses kayıtlarının yazıya dökümü işlemine geçilmiştir. Ses kayıtlarının yazıya dökümü sırasında ses kaydındaki katılımcıların ve araştırmacının bütün konuşmaları olduğu gibi,

hiçbir değişiklik yapılmadan yazıya aktarılmıştır. Ses kayıtlarının yazıya dönüştürüldüğü sayfalara numara verilmiştir. Dökümlerin doğruluğunu kontrol etmek amacıyla ses kayıtları tekrar dinlenmiştir. Yazılan veriler tekrar okunarak verilerin eksiksiz olduğu belirlenmiştir.

3.5.5. Kategorilerin Kodların ve Temaların Oluşturulması

Kategorilerin oluşturulması: Kategorilerin oluşturulmasında her iki guruba verileri almak için sorulan görüşme soruları ön planda tutulmuştur. Örneğin görüşme soruları içerisinde yer alan “Çocuğunuz boş zamanlarını kimlerle geçiriyor?” Sorusuna verilen cevaplar için “Ergen çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri” kategorisi veya “Sizce çocuğunuzun yaşındaki diğer çocuklar boş zamanlarını nerelerde geçirmelidir?” Sorusuna verilen cevaplar için “Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını nerelerde geçirdikleri” kategorisi oluşturulmuştur. Kategoriler her iki guruba ayrı ayrı yapılmıştır. Her bir grup için 10 kod belirlenmiştir.

Kodların oluşturulması: Kategoriler ve kodlar listesinin kabaca oluşturulmasından sonra verilerin başına dönülerek uygun kodlar uygun sayfalara yerleştirilmiştir. Her bir kategori, kendisini tanımlayan ve en fazla dört harften oluşan bir harf grubuyla kodlanmıştır. Kodların yazılması sırasında, kodları oluşturan betimleyici bölümlerdeki uygun bir boşluğa katılımcıya kod olarak verilen katılımcı kod numarası ve yazılmıştır. Kodları oluşturan betimleyici bölümler, ilişkili bölümün başına ve sonuna farklı punto ve yazı stili kullanılarak belirginleştirilmiştir. Bu yerleştirme işlemi sırasında, her kodun altına daha önceden belirlenen sayfa numarası da yazılarak yeri kesinleştirilmiştir. Belirlenen kategoriler ve bu kategorilerin her birine karşılık gelen kodlar aşağıda yazılmıştır.

➤ Kodlar ve Kategoriler:

B.İ.N.N: Ergen çocukların boş zamanlarının hafta içi ne kadarını nerede geçirdikleri B.S.N.N: Ergen çocukların boş zamanlarını hafta sonu ne kadarını nerede geçirdikleri B.K.G: Ergen çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri B.N.Y: Ergen çocukların boş zamanlarında neler yaptıkları

B.A.D: Ergen çocukla yapılan aktiviteden sonra ailelerin duyguları ve düşünceleri

D.B.N.G: Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını nerelerde geçirdikleri

D.B.K.G: Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri

D.B.S: Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını ne kadar süre ile geçirdikleri

D.B.F: Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını hangi faaliyetlerle ilgilenerek geçirmeleri gerekliliği

A.D.G. Ailelerin diğer görüşleri

Temaların oluşturulması: Kategoriler ve kodlar oluşturulduktan sonra temalar oluşturulmuştur. Bu aşamada araştırmacı görüşmelerin yazılı dokümanlarını okuyarak başlıklar oluşturmuş ve aynı başlık altında toplayabileceği verileri bu başlıklar altında toplamıştır. Aynı zamanda ailelerle yapılan görüşmelerde her iki gruptaki ailelerin söylediklerinden alıntılar yapılmış ve veriler bu şekilde düzenlenmiştir. Bu aşamalardan sonra bulunan başlıklar çalışmanın temalarını oluşturmuştur.

Temalar oluşturulduktan sonra özel eğitim alanındaki bir uzman tarafından rastgele seçilen üç görüşme dökümünü incelenmiş incelenen dökümler içerisinden uzman tarafından da temalar oluşturmuştur. Araştırmacı ve uzman tarafından oluşturulan üç görüşme ile ilgili temalar karşılaştırılmış ve temaların uygun olduğuna karar verilmiştir. Yapılan diğer görüşmelerin dökümü de araştırmacı ve uzman tarafından incelenmiş ve görüş birliği sağlanmıştır. Bu işlemlerden sonra temalar tamamlanmıştır.

3.5.6. Kodlanan Verilerin Çoğaltılması

Araştırmada kullanılan verilerin asılları saklanmıştır. Bu işlemten sonra kodlanmış olan tüm veriler ikişer nüsha çoğaltılmış ve tekrar dosyalanmıştır. İki ya da üç kod birden kullanılması gereken bazı bölümlerdeki veriler ise, kullanılan kod sayısı kadar çoğaltılmıştır.

3.6. Geçerlilik ve Güvenirlilik

Araştırmanın geçerliliği ve güvenirliliği için, görüşme formu oluşturulurken özel eğitim alanında bir uzmanın görüşü alınmıştır. Görüşme soruları, görüşme formu ve bilgi formu hazırlandıktan sonra görüşme sorularının araştırma verilerinin nasıl sonuçlanacağını görmek amacıyla, zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip 3 aile ve yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip 3 aile ile ön uygulaması pilot çalışmayla yapılmıştır. Pilot çalışmaya katılan ailelerin görüşme sorularına verdiği yanıtlar araştırma için veri olarak kullanılmamıştır. Pilot olarak yapılan görüşmelerde ses kayıt tekniği kullanılarak veriler kayıt altına alınmıştır.

Yapılan pilot çalışmalardan sonra görüşme sorularından birisinin değiştirilmesi uygun görülmüştür. Soruların güvenirliliği için Abant İzzet Baysal Üniversitesi Özel Eğitim Bölümündeki başka bir uzman tarafından da görüş alınmıştır. Bu aşamadan sonra bütün soruların işlerliği bulunmuştur. Daha sonra ses kayıt cihazına kaydedilen veriler yine özel eğitim bölümünde görevli bir uzman tarafından dinlenmiş veri dökümü ile ses kayıt cihazı arasındaki uyumun % 100 doğru olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmacı ve uzman tarafından oluşturulmuş ve veri dökümlerine sayfa numaraları verilmiştir.

IV. BÖLÜM

4. Bulgular

Bu bölümde kendileriyle görüşme yapılan ailelerin araştırma soruları çerçevesinde verdikleri cevaplardan elde edilen ve araştırmanın bulgularını oluşturan 10 tema tablolarda yer almaktadır. Araştırmanın bulgularını oluşturan 10 tema şu şekilde sıralanabilir:

1. Ergen çocukların boş zamanlarını hafta içi ne kadarını nerede geçirdikleri
2. Ergen çocukların boş zamanlarını hafta sonu ne kadarını nerede geçirdikleri
3. Ergen çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri
4. Ergen çocukların boş zamanlarında neler yaptıkları
5. Ergen çocukla yapılan aktiviteden sonra ailelerin duyguları ve düşünceleri
6. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını nerelerde geçirdikleri
7. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri
8. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını ne kadar süre ile geçirdikleri
9. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını hangi faaliyetlerle ilgilenerek geçirmeleri gerekliliği
10. Ailenin diğer görüşleri

Görüşmeler yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan aileler ve zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olan aileler olarak iki farklı grup ile yapılmıştır. Tablolardaki “Ø” işareti ise katılımcıların süre vermediğini belirtmektedir.

4.1. Ergen çocukların boş zamanlarının ne kadarını nerede geçirdikleri

Tablo 2.1. Ergen çocukların boş zamanlarını hafta içi ne kadarını nerede geçirdikleri.

Hafta içi

Yetersizliği olmayan ergen çocuklar				Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar			
Geçirilen yer	n	Süre	n	Geçirilen yer	n	Süre	n
Evde	6	Sürekli 5-6 saat Ø	1 1 4	Evde	9	Genelde Gün boyu 8-10 saat Ø	5 1 2 1
Televizyon karşısında	2	3-4 saat Ø	1 1	Televizyon karşısında	3	Sürekli 5-6 saat 3 saat	1 1 1
İnternette	2	2-3 saat	2	İnternette	1	Ø	1
Maça giderek	1	Ø	1	Gittiğim yerlerde	3	Ø	3
Okulda/Okul etüdünde	4	1,5 saat Ø	1 3	Komşularda	2	1-2 akşam 4-5 saat	1 1
Dershanede	1	Ø	1	Evin bahçesinde	3	5-6 saat 2 saat Ø	1 1 1
Tablet oynayarak	1	Ø	1	Akrabalarının evinde	2	4-5 saat Ø	1 1
Kitap okuyarak	3	Ø	3	Bilgisayar karşısında	1	5-6 saat	1
Spor yaparak	3	Ø	3	Gezmede	1	Ø	1
Oyun oynayarak	2	Ø	2				
Kütüphanede	2	Ø	2				
Parkta	1	Ø	1				

Tablo 2.1’de “Çocuğunuz boş zamanlarını hafta içi ne kadarını nerede geçirir?” sorusuna ilişkin ailelerin cevapları yer almaktadır. Görüşülen yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden yukarıdaki soruya ilişkin 13 farklı cevap alınmış iken zihinsel yetersizliğe sahip olan ergen çocuk ailelerinden 9 farklı cevap alınmıştır. Ailelerin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda yazılmıştır.

Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden 6’sı ergen çocuğun boş zamanını “Evde” geçirdiğini; bu cevabı veren ailelerden 1’i sürekli, 1’i 5-6 saat süre ile evde geçirdiğini belirtirken, 4’ü ise süre vermemektedir. 2’si “Televizyon karşısında” geçirdiğini; bu cevabı veren ailelerden 1’i 4-5 saat süre ile televizyon karşısında geçirdiğini belirtirken, diğeri ise süre vermemektedir. 2’si “İnternet karşısında” 2-3 saat süre ile geçirdiğini belirtmişlerdir. 1’i “Maça giderek” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 4’ü “Okulda / Okul etüdünde” geçirdiğini; bu cevabı veren ailelerden 1’i 1,5 saat süre ile okul etüdünde geçirdiğini belirtirken, 3’ü süre vermemektedir. 1’i “Dershanede” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 1’i “Tablet oynayarak” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 3’ü “Kitap okuyarak” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 3’ü “Spor yaparak” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 2’si “Oyun oynayarak” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 2’si “Kütüphanede” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 1’i “Parkta” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir.

Zihinsel yetersizliği olan ergenlerin ailelerinden 9’u ergen çocuğun boş zamanını “Evde” geçirdiğini; bu cevabı veren ailelerden 5’i genelde evde geçirdiğini, 1’i gün boyu evde geçirdiğini 2’si 8-10 saat süre ile evde geçirdiğini belirtirken, 1’i süre vermemektedir. 3’ü “Televizyon karşısında” geçirdiğini; bu cevabı veren ailelerden 1’i sürekli, 1’i 5-6 saat süre ile televizyon karşısında geçirdiğini, 1’i 3 saat süre ile televizyon karşısında geçirdiğini belirtmektedir. 1’i “İnternet karşısında” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 3’ü “Gittiği yerlerde” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 2’si “Komşularda” geçirdiğini; bu cevabı veren ailelerden 1’i bir iki akşam komşularda geçirdiğini, diğeri 4-5 saat komşularda geçirdiğini belirtmektedir. 3’ü “Evin bahçesinde” geçirdiğini; bu cevabı veren ailelerden 1’i 5-6 saat süre ile evin bahçesinde geçirdiğini, 1’i 2 saat süre ile evin bahçesinde geçirdiğini belirtirken, 1’i süre vermemektedir. 2’si

“Akrabalarının evinde” geçirdiğini; 1’i 4-5 saat süre ile akrabalarının evinde geçirdiğini belirtirken, diğeri süre vermemektedir. 1’i “Bilgisayar karşısında” 5-6 saat süre ile geçirdiğini belirtmiştir. 1’i “Gezmede” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir.

4.2. Ergen çocukların boş zamanlarının ne kadarını nerede geçirdikleri

Tablo 2.2. Ergen çocukların boş zamanlarını hafta sonu ne kadarını nerede geçirdikleri.

Hafta sonu

Yetersizliği olmayan ergen çocuklar			Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar				
Geçirilen yer	n	Süre	n	Geçirilen yer	n	Süre	n
Arkadaşlarının yanında	3	2 saat 1 saat Ø	1 1 1	Kuzeninin evinde	1	-	1
Dışarıda	4	2-3 saat 2 saat Ø	1 1 2	Çarşıda	2	2-3 saat Ø	1 1
İnternet kafede	1	Ø	1	Bilgisayar karşısında	1	5-6 saat	1
Kafede	1	Ø	1	Rehabilitasyon merkezinde	1	Ø	1
Telefonda	1	Ø	1				
Sinemada	1	Ø	1				
Halı saha maçında	1	Ø	1				
Antrenmanda	1	1-2 saat	1				
Dershane	1	Ø	1				
Evde	2	Ø	2				
Gezmede	2	Ø	2				
Alışverişte	2	Ø	2				
Piknikte	3	1 gün Ø	1 1				

Tablo 2.2’de “Çocuğunuz boş zamanlarını hafta sonu ne kadarını nerede geçirir?” sorusuna ilişkin ailelerin cevapları yer almaktadır. Görüşülen yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden yukarıdaki soruya ilişkin 13 farklı cevap alınmış iken zihinsel yetersizliğe sahip olan ergen çocuk ailelerinden 4 farklı cevap alınmıştır. Ailelerin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda yazılmıştır.

Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden 3’ü ergen çocuğun boş zamanını “Arkadaşlarının yanında” geçirdiğini; bu cevabı veren ailelerden 1’i 2 saat, 1’i 1 saat süre ile evde geçirdiğini belirtirken, 1’i ise süre vermemektedir. 2’si “Dışarıda” geçirdiğini; bu cevabı veren ailelerden 1’i 2-3 saat, 1’i 1 saat süre ile dışarıda geçirdiğini belirtmiştir. 1’i “İnternet karşısında” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 1’i “Kafede” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 1’i “Sinemada” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 1’i “Halı saha maçında” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 2’si “Antrenmanda” 1-2 saat süre ile geçirdiğini belirtmiştir. 1’i “Dershanede” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 2’si “Evde” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 2’si “Gezmede” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 3’ü “Piknikte” geçirdiğini; bu cevabı veren ailelerden 1’i bir gün süre ile geçirdiğini belirtirken 1’i süre vermemiştir.

Zihinsel yetersizliğe sahip ergenlerin ailelerinden 1’i ergen çocuğun boş zamanını “Kuzeninin evinde” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir. 2’si “Çarşıda” geçirdiğini; bu cevabı veren ailelerden 1’i 2-3 saat süre ile çarşıda geçirdiğini belirtirken, 1’i süre vermemiştir. 1’i “Bilgisayar karşısında” 5-6 saat süre ile geçirdiğini belirtmiştir. 1’i “Rehabilitasyon merkezinde” geçirdiğini belirtmiş ve süre vermemiştir.

4.3. Ergen çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri

Tablo 2.3. Ergen çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri

Yetersizliği olmayan ergen çocuklar		Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar	
Geçirilen kişi	n	Geçirilen kişi	n
Anne ile	4	Anne ile	11
Baba ile	2	Baba ile	7
Abi ile	1	Abi ile	3
Kardeş ile	1	Kardeş ile	5
Akrabaları ile	2	Akrabaları ile	11
Okul arkadaşı	5	Okul arkadaşı	2
Mahalle arkadaşları	5	Mahalle arkadaşları	7
Kendisi ile	1	Anne kime giderse onun ile	3
Ailesi ile	3	Kuzenleri ile	8
		Abla ile	1
		Komşu ile	3

Tablo 2.3'te "Çocuğunuz boş zamanlarını kimlerle geçirir?" sorusuna ilişkin ailelerin cevapları yer almaktadır. Görüşülen yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden yukarıdaki soruya ilişkin 9 farklı cevap alınmış iken zihinsel yetersizliğe sahip olan ergen çocuk ailelerinden 11 farklı cevap alınmıştır. Ailelerin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda yazılmıştır.

Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden 4'ü ergen çocuğun boş zamanını "Anne ile", 2'si "Baba ile", 1'i "Abi ile", 1'i "Kardeş ile", 2'si "Akrabaları ile", 5'i "Okul arkadaşları ile", 5'i "Mahalle arkadaşları ile", 1'i "Kendisi ile", 3'ü "Ailesi ile" geçirdiğini belirtmişlerdir.

Zihinsel yetersizliğe sahip ergenlerin ailelerinden 11'i ergen çocuğun boş

zamanını “Anne ile”, 7’si “Baba ile”, 3’ü “Abi ile”, 5’i “Kardeş ile”, 11’i “Akrabaları ile”, 2’si “Okul arkadaşları ile”, 7’i “Mahalle arkadaşları ile”, 3’ü “Anne kime giderse onun ile.”, 8’i “Kuzenleri ile” 1’i “Abla ile”, 3’ü “Komşu ile” geçirdiğini belirtmişlerdir.

4.4. Ergen çocukların boş zamanlarında neler yaptıkları

Tablo 2.4. Ergen çocukların boş zamanlarında yaptıkları

Yetersizliği olmayan ergen çocuklar		Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar	
Yapılan aktiviteler	f	Yapılan aktiviteler	f
Televizyon izler	10	Televizyon izler	16
Spor yapar	4	Spor yapar	3
Oyun oynar	2	Oyun oynar	15
Bilgisayar oynar	5	Bilgisayar oynar	4
Ev işleri yapar	2	Ev işleri yapar	10
İnternete girer	2	İnternete girer	2
Öz bakım yapar	1	Öz bakım yapar	2
Telefonla ilgilenir	1	Telefonla ilgilenir	1
Alış-veriş yapar	1	Alış-veriş yapar	4
Kitap okur	6	Hikâye kitabı okur	3
Ailece sohbet ederiz	1	Sevdiği kişilerle hatıralarını anlatır	2
Sinemaya gider	2	İstirahat eder	2
Kütüphaneye gider	2	Resim ve boyama yapar	7
Dükkan da ailesine yardım eder	1	Dışarıdan geçen insanlara laf atar	1
Kafeteryalara gider	1	Gezmeye gider	10
		Müzik dinler	2
		Müzikal oyun oynar	4
		Günlere gider	4
		Enstrüman çalar	2

Tablo 2.4'te “Çocuğunuz boş zamanlarında neler yapar?” sorusuna ilişkin ailelerin cevapları yer almaktadır. Görüşülen yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden yukarıdaki soruya ilişkin 15 farklı cevap alınmış iken zihinsel yetersizliğe sahip olan ergen çocuk ailelerinden 9 farklı cevap alınmıştır. Ailelerin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda yazılmıştır.

Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden 10'u ergen çocuğun boş zamanında yaptıklarını “Televizyon izler”, 4'ü “Spor yapar”, 2'si “Oyun oynar”, 5'i “Bilgisayar oynar”, 2'si “Ev işleri yapar”, 2'si “İnternete girer”, 1'i “Öz bakım yapar”, 1'i “Telefonla ilgilenir”, 1'i “Alış veriş yapar”, 6'sı “Kitap okur”, 1'i “Ailece sohbet eder”, 2'si “Sinemaya gider”, 2'si “Kütüphaneye gider”, 1'i “Dükkanında ailesine yardım eder”, 1'i “Kafeteryalara gider” şeklinde belirtmişlerdir.

Zihinsel yetersizliğe sahip ergenlerin ailelerinden 16'sı ergen çocuğun boş zamanında yaptıklarını “Televizyon izler”, 3'ü “Spor yapar”, 15'i “Oyun oynar”, 4'ü “Bilgisayar oynar”, 10'u “Ev işleri yapar”, 2'si “İnternete girer”, 2'si “Öz bakım yapar”, 1'i “Telefonla ilgilenir”, 4'ü “Alış veriş yapar”, 3'ü “Hikaye kitabı okur”, 2'si “Sevdiği kişilerle hatıralarını anlatır”, 2'si “İstirahat eder”, 7'si “Resim ve boyama yapar”, 1'i “Dışarıdan geçen insanlara laf atar”, 10'u “Gezmelere gider” 2'si “Müzik dinler”, 4'ü “Müzikal oyun oynar”, 4'ü “Günlere gider”, 2'si “Enstrüman çalar” şeklinde belirtmişlerdir.

4.5. Ergen çocukla yapılan aktiviteden sonra ailelerin duyguları ve düşünceleri

Tablo 2.5. Ergen çocukla yapılan aktiviteden sonra ailelerin duyguları ve düşünceleri

Yetersizliği olmayan ergen çocuklar		Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar	
Duygu ve düşünceler	f	Duygu ve düşünceler	f
Mutlu oluyorum	8	Mutlu oluyorum	10
Duygusal oluyorum	1	Duygusal oluyorum	5
Seviniyorum	1	Seviniyorum	4
Memnun oluyorum	1	Hoşuma gidiyor	3
Sıcaklık hissediyorum	1	Huzurlu oluyorum	2
Zevk alıyorum	1	Üzülüyorum	2
Yaptığı aktiviteleri takip ederim	1	Karamsar oluyorum	1
Sohbet ederim	1	Sakinleşiyorum	1
		Psikolojik rehabile oluyorum	1
		Keyif alıyorum	1

Tablo 2.5’de “Çocuğunuzun boş zamanlarında onunla birlikte yaptığınız aktivitelerden sonraki sizin duygu ve düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna ilişkin ailelerin cevapları yer almaktadır. Görüşülen yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden yukarıdaki soruya ilişkin 8 farklı cevap alınmış iken zihinsel yetersizliğe sahip olan ergen çocuk ailelerinden 10 farklı cevap alınmıştır. Ailelerin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda yazılmıştır.

Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerinden 8’i ergen çocuğu ile boş zamanlarında yaptığı aktivitelerden sonra “Mutlu oluyorum”, 1’i “Duygusal oluyorum”, 1’i “Seviniyorum”, 1’i “Memnun oluyorum”, 1’i “Sıcaklık hissediyorum”, 1’i “Zevk alıyorum”, 1’i “Yaptığı aktiviteleri takip ederim”, 1’i “Sohbet ederim” şeklinde

duygu ve düşüncelerini belirtmişlerdir.

Zihinsel yetersizliğe sahip ergenlerin ailelerinden 10'u ergen çocuğu ile boş zamanlarında yaptığı aktivitelerden sonra “Mutlu oluyorum”, 5'i “Duygusal oluyorum”, 4'ü “Seviniyorum”, 3'ü “Hoşuma gidiyor”, 2'si “Huzurlu oluyorum”, 2'si “Üzülüyorum”, 1'i “Karamsar oluyorum”, 1'i “Sakinleşiyorum” 1'i “Psikolojik rehabile oluyorum”, 1'i “Keyif alıyorum” şeklinde duygu ve düşüncelerini belirtmişlerdir.

4.6. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını nerelerde geçirdikleri

Tablo 2.6. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını nerelerde geçirdikleri

Yetersizliği olmayan ergen çocuklar		Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar	
Geçirilen yer	n	Geçirilen yer	n
Ailesi ile evde	6	Evde	1
Ailenin önerdiği yerlere	1	Ailenin gittiği yerlerde	3
Arkadaşlarının yanında	3	Aile gözetiminde arkadaşlarıyla	1
Mutlu oldukları yerlerde	1	Mutlu oldukları yerlerde	4
Dışarıda gezerek	2	Dışarıda gezerek	3
Ev işleri yaparak	2	Gidebileceği her yerde gezmeye	3
Sinemaya giderek	5	Normal akranlarıyla aynı ortamlarda	6
Spor salonlarında	9	Spor türü aktivitelerde	3

Eğitsel faaliyet alanlarında:	9	Eğitsel faaliyet alanlarında:	7
Kütüphanede (2)		Kütüphanede (1)	
Dershanede (1)		Bize ve ona yararlı olacak yerlerde (3)	
Dini eğitim yerlerinde (1)		Meslek eğitimlerinde (2)	
Tiyatroda (4)		Yetenek ve ilgilerinin olduğu yerlerde (2)	
Okul aktivitesi (1)			
Sosyal ve kültürel faaliyet alanlarında:	4	Sosyal ve kültürel faaliyet alanlarında:	3
Oyun yerleri (2)		Engellilere özel alanlar (1)	
Kafeteryalar (1)		Engellilere değer ve kazanım katacak yerler (1)	
Tenis oynayarak (1)		Sosyal ve kültürel alanlarda (1)	
Sanatsal faaliyet alanlarında:	1	Sanatsal faaliyet alanlarında:	2
Müzik kurslarında (1)		El becerilerini geliştirecek yer (1)	
		Mobilya yapma (1)	

Tablo 2.6’da “Çocuğunuzun yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını nerelerde geçirmelidir?” sorusuna ilişkin ailelerin cevapları yer almaktadır. Görüşülen yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden yukarıdaki soruya ilişkin 11 farklı cevap alınmış iken zihinsel yetersizliğe sahip olan ergen çocuk ailelerinden de 11 farklı cevap alınmıştır. Ailelerin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda yazılmıştır.

Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden 6’sı ergen çocuğunun yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını “Ailesi ile evde”, 1’i “Ailesinin önerdiği yerlerde”, 3’ü “Arkadaşlarının yanında”, 1’i “Mutlu oldukları yerlerde”, 2’si “Dışarıda gezerek” 2’si “Ev işleri yaparak”, 5’i “Sinemaya giderek”, 9’u “Spor salonlarında”, 9’u “Eğitsel faaliyet alanlarında”, 4’ü “Sosyal ve kültürel faaliyet alanlarında”, 1’i “Sanatsal faaliyet alanlarında” geçirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Zihinsel yetersizliğe sahip ergenlerin ailelerinden 1’i ergen çocuğunun yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını “Evde”, 3’ü “Ailesinin gittiği yerlerde”, 1’i “Aile

gözetiminde arkadaşlarıyla”, 4’ü “Mutlu oldukları yerlerde”, 3’ü “Dışarıda gezerek”, 3’ü “Gidebileceği her yerde gezmeye”, 6’sı “Normal akranlarıyla aynı ortamlarda”, 3’ü “Spor türü aktivitelerde”, 7’si “Eğitsel faaliyet alanlarında”, 3’ü “Sosyal ve kültürel faaliyet alanlarında”, 2’si “Sanatsal faaliyet alanlarında” geçirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

4.7. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri

Tablo 2.7. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdikleri

Yetersizliği olmayan ergen çocuklar		Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar	
Geçirilen kişi	f	Geçirilen kişi	f
Ailesi ile	13	Ailesi ile	17
Akrabaları ile	1	Akrabaları ile	2
Arkadaşları ile	8	Arkadaşları ile	6
Akranları ile	3	Akranları ile	2
Kuzenleri ile	2	Normal akranları ile	6
Rehber olacak kişiler ile	1	Güvenebileceğim insanlar ile	2
		Komşuları ile	2
		Kendine yakın hissettiği kişiler ile	3
		Ailenin bayanları ile	1

Tablo 2.7’de “Çocuğunuzun yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirmelidir?” sorusuna ilişkin ailelerin cevapları yer almaktadır. Görüşülen yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden yukarıdaki soruya ilişkin 6 farklı cevap alınmış iken zihinsel yetersizliğe sahip olan ergen çocuk ailelerinden 9 farklı cevap alınmıştır. Ailelerin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda yazılmıştır.

Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden 13'ü ergen çocuğunun yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını "Ailesi ile", 1'i "Akrabaları ile", 8'i "Arkadaşları ile", 3'ü "Akranları ile", 2'si "Kuzenleri ile", 1'i "Rehber olacak kişiler ile" "geçirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Zihinsel yetersizliğe sahip ergenlerin ailelerinden 17'si ergen çocuğunun yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını "Ailesi ile", 2'si "Akrabaları ile", 6'sı "Arkadaşları ile", 2'si "Akranları ile", 6'sı "Normal akranları ile", 2'si "Güvenebileceği insanlar ile", 2'si "Komşular ile" "Kendine yakın hissettiği kişiler ile", "Ailenin bayanları ile" geçirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

4.8. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını ne kadar süre ile geçirdikleri

Tablo 2.8. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını ne kadar süre ile geçirdikleri

Yetersizliği olmayan ergen çocuklar		Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar	
Geçirilen süre	n	Geçirilen süre	n
4-5 saat	2	Öğleden sonra hep	1
3-4 saat	1	3-4 saat	5
2-3 saat	6	2-3 saat	2
1-2 saat	2	1 saat	1
Okul saatlerinden arta kalan saatlerde	1	Okul saatlerinden arta kalan saatlerde	3
		Sevdiği ortamda istediği kadar	1
		10-15 dakika	1
		Süre veremiyorum	1

Tablo 2.8’de “Çocuğunuzun yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarının süresi ne kadar olmalıdır?” Sorusuna ilişkin ailelerin cevapları yer almaktadır. Görüşülen yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden yukarıdaki soruya ilişkin 5 farklı cevap alınmış iken zihinsel yetersizliğe sahip olan ergen çocuk ailelerinden 8 farklı cevap alınmıştır. Ailelerin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda yazılmıştır.

Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden 2’si ergen çocuğunun yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını “4-5 saat”, 1’i “3-4 saat”, 6’sı “2-3 saat”, 2’si “1-2 saat”, 1’i “okul saatlerinden arta kalan saatlerdeki ” süre ile geçirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Zihinsel yetersizliğe sahip ergenlerin ailelerinden 1’i ergen çocuğunun yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını “öğlenden sonra hep”, 5’i “3-4 saat”, 2’si “2-3 saat”, 1’i “1 saat”, 3’ü “okul saatlerinden arta kalan saatlerde ” 1’i “sevdiği ortamlarda istediği kadar” 1’i “10-15 dakika” süre ile geçirmeleri gerektiğini belirtirken; 1’i süre vermemiştir.

4.9. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını hangi faaliyetlerle ilgilenererek geçirmeleri gerekliliği

Tablo 2.9. Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını hangi faaliyetlerle ilgilenererek geçirmeleri gerekliliği

Yetersizliği olmayan ergen çocuklar		Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar	
Yapılan faaliyetler	n	Yapılan faaliyetler	n
Eğitici faaliyetler:	10	Eğitici faaliyetler:	7
Kitap okumak (7)		Özel eğitimler (1)	
Küçüklere ders verme (1)		Mesleki eğitim (2)	
Eğitici faaliyetler yapmak (1)		Atölye çalışması (1)	
Dini eğitim (1)		Folklor oyunu (2)	
		Eğitici oyunlar (1)	
Sosyal kültürel faaliyetler:	12	Sosyal kültürel faaliyetler:	15
Sinemaya gitmek (2)		Sinemaya gitmek (2)	
Spor yaparak (2)		Spor aktiviteleri (3)	
Halı saha maçlarına gitme (1)		Jimnastik (1)	
Yüzme kurslarına gitme (2)		Yüzme (1)	
Sosyal aktiviteler yapmak (2)		Güreş (1)	
Kurumları ziyaret etmek (1)		Futbol (2)	
Kütüphaneye gitme (1)		Eğlenceli işler (1)	
Arkadaşları ile gezme (1)		Oyun oynayarak (2)	
		Sosyal faaliyet (2)	
Ailelerini gururlandıracak işler	1		

Tablo 2.9’da “Çocuğunuzun yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını hangi faaliyetlerle ilgilenerek geçirmelidir?” Sorusuna ilişkin ailelerin cevapları yer almaktadır. Görüşülen yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden yukarıdaki soruya ilişkin 3 farklı cevap alınmış iken zihinsel yetersizliğe sahip ergenlerin ailelerinden 2 farklı cevap alınmıştır. Ailelerin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda yazılmıştır.

Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden 10’u ergen çocuğunun yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını “Eğitici faaliyetlerle”, 12’si “Sosyal ve kültürel faaliyetlerle”, 1’i “Ailesini gururlandıracak işlerle” geçirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

Zihinsel yetersizliğe sahip ergenlerin ailelerden 7’si ergen çocuğunun yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını “Eğitici faaliyetlerle”, 15’i “Sosyal ve kültürel faaliyetlerle” geçirmeleri gerektiğini belirtmişlerdir.

4.10. Ailelerin diğer görüşleri

Tablo 2.10. Ailenin diğer görüşleri

Yetersizliği olmayan ergen çocuklar		Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar	
Aile görüşleri	n	Aile görüşleri	n
Ailelerin baskıcı olmamalarını isterim	1	Allah ailelere sabır versin	2
Çocukları takip etmelerini isterim	1	Engelli çocuklar toplum tarafından kabul görsün, dışlanmasın	2
Çocukları kötü alışkanlıklardan ve kötü arkadaşlardan uzak tutmalıyız	2	Çocukların ilgi duyacağı şekilde tehlikesiz olan, park, tiyatro, bahçe gibi yerler, özel alanlar açılmalıdır. Bunlar çocuklara katkı sağlar, aileleri de rahatlatır.	1
Çocuklara sevgiyle yaklaşmalıyız	1	Engellilerin yasal zorunlulukları ve yürüyüş alanları gibi yerlerin dışında bu toplumun engellileri unuttuğunu düşünüyor, onları kınıyorum	1
Psikolojilerini iyi yetiştirmeliyiz	1	Ortaokuldan sonra seviyelerine uygun liseler olsun isterim	1
Çocuklara kitap okutturmalı ve kitaplara teşvik etmeliyiz	1	Engelliler kendilerine yeterli olmadığı için kendilerine zarar gelecek konularda eğitimler verilse isterim	1
Dini eğitimlere yer vermeliyiz	2	İstismlara uğramasınlar isterim	1
		Ailelere bir şey olursa onlara devlet tarafından bakılsın isterim	1
		Meslek sahibi olmalarını isterim	1
		Ailelere engellilik ve ergenlik konularında eğitim verilmesini isterim	1
		Bu tez çalışmalarının bizim yararımıza olduğunu biliyor ve teşekkür ediyorum	2

Tablo 2.10’da “Sizin eklemek ve sormak istediğiniz bir şey var mı?” Sorusuna ilişkin ailelerin cevapları yer almaktadır. Görüşülen yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden yukarıdaki soruya ilişkin 7 farklı cevap alınmış iken zihinsel yetersizliğe sahip olan ergen çocuk ailelerinden 11 farklı cevap alınmıştır. Ailelerin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda yazılmıştır.

Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip olan ailelerden 1’i ergen çocuklar için “Ailelerin baskıcı olmamalarını isterim”, 1’i “Çocukları takip etmelerini isterim”, 2’si “Çocukları kötü alışkanlıklardan ve kötü arkadaşlardan uzak tutmalıyız”, 1’i “Çocuklara sevgiyle yaklaşmalıyız”, 1’i “Psikolojilerini iyi yetiştirmeliyiz ”, 1’i “Çocuklara kitap okutturmalı ve kitaplara teşvik etmeliyiz”, 2’si “Dini eğitime yer vermeliyiz” görüşlerini belirtmişlerdir.

Zihinsel yetersizliği olan ergenlerin ailelerden 2’si ergen çocuklar için “Allah ailelere sabır versin”, 2’si “Engelli çocuklar toplum tarafından kabul görsün, dışlanmasın”, 1’i “Çocukların ilgi duyacağı şekilde tehlikesiz olan, park, tiyatro, bahçe gibi yerler, özel alanlar açılmalıdır, bunlar çocuklara katkı sağlar, aileleri de rahatlatır”, 1’i “Engellilerin yasal zorunlulukları ve yürüyüş alanları gibi yerlerin dışında bu toplumun engellileri unuttuğunu düşünüyor, onları kınıyorum”, 1’i “Ortaokuldan sonra seviyelerine uygun liseler olsun isterim”, 1’i “Engelliler kendilerine yeterli olmadığı için kendilerine zarar gelecek konularda eğitimler verilse isterim” 1’i “İstismlara uğramasınlar isterim”, 1’i “Ailelere bir şey olursa onlara devlet tarafından bakılsın isterim”, 1’i “Meslek sahibi olmalarını isterim”, 1’i “Ailelere engellilik ve ergenlik konularında eğitim verilmesini isterim”, 2’si “Bu tez çalışmalarının bizim yararımıza olduğunu biliyor ve teşekkür ediyorum” görüşlerini belirtmişlerdir.

V. BÖLÜM

5. Tartışma

Bu bölümde, araştırma kapsamında katılımcılarından zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergenlerin boş zaman değerlendirme biçimleri hakkında elde edilen görüşlerin yorumu ve çıkan sonuçların literatür ile karşılaştırmaları yer almaktadır.

Ergen çocukların boş zamanlarını ne kadar, nerede geçirdikleri incelendiğinde; yetersizliği olmayan ergen çocuklar ile zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların her ikisinin de hafta içi boş zamanlarını en fazla evde geçirdikleri fakat zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların evde geçirdiği sürenin daha fazla olduğu görülmüştür. Bununla birlikte her iki grubun boş zamanlarını geçirdikleri yerlerin televizyon ve internet karşısında olması benzerlik göstermiş, ayrıca yine yetersizliği olan ergenlerin bu iki aktivitede geçirdikleri sürenin de daha fazla olduğu görülmüştür. Evde geçirilen bu zamanlar, içerisi etkili bir aktivite ile doldurulmadan ve boş zamana ayrılacak olan ideal sürenin üzerinde kullanılmasıyla geri getirilemeyen değerli vakitlerin ziyan olduğu zamanlar olduğu düşünülmektedir.

Gorely ve arkadaşları'nın (2007) yaptığı çalışmada hafta içi ve hafta sonu diğer boş zaman faaliyetleri yerine ergen kişilerin en fazla televizyon izlediği görülmüştür. Araştırmamızın bu bulgusu Gorely ve arkadaşlarının çalışması ile örtüşmektedir. Ersoy ve Güldemir (2008) gençlik dönemindeki ergenlerin boş zamanları aktif ve üretken bir şekilde değerlendirme alışkanlığının kazanılması için gençlerin boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerine katılım sıklıklarının sosyoekonomik boyutunu incelemişlerdir. Yaptıkları çalışmada ergenlerin boş zamanlarını farklı faaliyetlerle değerlendirmelerinin ekonomik sebeplere bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Televizyon izlemek boş zaman faaliyetleri içerisinde ulaşılması kolay ve ekonomik bir faaliyet olduğu için ergenlerin ve ailelerin tercihleri arasındadır. Ersoy ve Güldemir'in (2008) çalışmaları bu konuda benzer bulgular ortaya koymuş olup çalışmamızı destekler

niteliktedir. Kitle iletişim araçlarının karşısında geçirilen boş zaman sürelerinin fazla olduğunun görülmesi ailelerin ergen çocuğa herhangi bir yönlendirme yapmadan yalnız bıraktıklarını düşündürmektedir. Yalnız bırakılmış çocukların kitle iletişim araçlarının karşısında hangi ne kadar olduğunun kontrolü yapılmamaktadır. Zamanını nasıl geçtiğini anlamayan çocuğu bu sanal dünyaya hapsetmiş oldukları aileler tarafından verilen cevaplardan (sürekli ya da 5-6 saat süre ile) anlaşılmaktadır. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların buralarda geçirdiği sürenin daha da fazla olması onların daha çok terk edildiğini, sosyal hayattan da daha çok soyutladığını düşündürmektedir. Aral ve Aktaş (1997) televizyon ve diğer etkinliklere ayrılan sürenin incelenmesi ile ilgili yaptıkları araştırmada en fazla sürenin televizyon karşısında geçirildiğini ve sosyal çevreden çocukları uzaklaştırdığını belirtmeleri araştırmanın bu bulgusu ile paralellik göstermektedir.

Ergenlik döneminde sosyal olması beklenen kişinin çoğunlukla çevresi ile şekillenecek kimliğinin oluşma süreci, ergenin ortalama yetmiş yıllık hayatına hazırlığın adımlarına yön veren en önemli dönemlerden biri olduğu düşünülmektedir. Ergenler kimliğinin ideal şekilde oluşması ve hayatına dair olumlu olarak yön verebilmesi adına kendilerini ve çevrelerini iyice tanıyabilmeleri, ilgi ve yeteneklerinin farkına varabilmeleri, kendileri için olumlu ya da olumsuz olan özelliklerini bilebilmeleri, tercihleri ile yaşamlarını planlayabilmeleri için geniş çapta farklı ortamlarda, farklı aktiviteler ile sosyal hayatın içinde bulunmaları gerekmektedir.

Yapılan araştırmalara göre, ergenlik dönemindeki çocuklar boş zamanı en çok olan gruplar arasındadır (Terzioğlu ve Yazıcı, 2003). Bu durumda boş zamana en fazla sahip olan ve boş zamanı aslında hayati önem taşıyıp iyi bir şekilde değerlendirmesi gereken ergen çocuğun bu dönemde farklı aktivitelerle, farklı ortam ve kişilerle ilgilenmesi gerekirken aksine zamanlarını araştırmamızın bulgularındaki gibi evde, televizyon karşısında, internette, tablet oynayarak geçirmesi oldukça düşündürücüdür. Buralarda geçirilen süre ölü zaman olduğu düşünülmekte ve ergenlerin üzerinde yapılan çeşitli araştırmalarla bilinen zararları oldukça fazladır. Kurugöl, Yenigün, Kusin ve Özgür'ün (1994) on iki yaş grubu çocuklar üzerine televizyonun etkileri ve ailelerin televizyon hakkında düşüncelerini araştırmışlar ve günümüzde önemli bir yere sahip olan

televizyon programları ile reklamlarının çocukları şiddete, taklitçiliğe yönelttiği ve çocukların televizyon seyretme sürelerinin haftada ortalama 23 -28 saat olduğu ve ailelerinde bu durumdan şikayetçi oldukları sonucuna varmışlardır. Bu çalışma araştırmamızın bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Ergen çocukların boş zamanlarını geçirmek için gittiği yerlere bakıldığında; yetersizliği olmayan ergen çocukların spor aktiviteleri için maça, eğitimleri için dersane ve kütüphane gibi kurumlara gittiği, boş zamanlarını spor yaparak, kitap okuyarak, parklarda ve çeşitli oyun yerlerinde oyun oynayarak geçirdiği görülmektedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların boş zamanlarını geçirdikleri ev dışındaki yerlerin evlerinin bahçesi, kendi evleri dışında gittiği yerlerin ise ebeveynlerinin gittiği yerler, komşularının ve akrabalarının evleri olduğu, oyun yeri olarak ise evlerinde bulunan bilgisayarlarının karşısı olduğu görülmektedir. Burada yetersizliği olmayan ergenlerin sosyal aktivitelerini farklı sosyal çevrelerde geçirdiği görülmüştür. Eratay'ın (2015) yaptığı bir çalışmada farklı özelliklere sahip olan ergen öğrencilerin boş zamanlarında boş zaman aktivitelerini kullanmalarının farklı şekillerde olduğu bulunmuştur. Bu çalışma araştırmamızın bu bulgusunu destekler niteliktedir.

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ise sosyal aktivitelerini ancak yakın çevrelerinin yanında geçirdiği görülmektedir. Leonardo da Vinci (2007-2013) projesinde özürlü bireyler, yaşamlarını anne ve babalarına bağımlı olarak sürdürdükleri, kendi yaş gruplarının gereği olan aktivitelere ve sosyal ortamlara katılamadıkları bulunmuştur (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2007). Ayrıca toplumsal önyargılardan ve bu bireyler için özel olarak sosyal ve sportif etkinlikleri organize eden bir kurumun bulunmamasından sosyal yalnızlığa itildikleri görüşü saptanmıştır. Bu çalışma araştırmamızın bu bulgusuyla örtüşmektedir.

Ergen çocukların boş zamanlarını hafta sonu ne kadarını nerede geçirdikleri incelendiğinde; bu araştırmada yetersizliği olmayan ergen çocuklardan 2 kişinin evde, diğerlerinin ise telefonda sosyal medyada, arkadaşlarının yanında, dışarıda, kafelerde, sinemada, maça, antrenmanda, gezmede, alışverişte, piknikte geçirdikleri görülmektedir. Zihinsel yetersizliğe sahip ergen çocukların hafta sonu boş zamanlarını geçirdiği yerler

incelendiğinde; bilgisayar karşısında, ebeveynleri ile çarşıda, kuzenin evinde ve rehabilitasyon merkezinde geçirmelerinden dolayı belli yerlerle kısıtlı olduğu görülmektedir. Bu durum zihinsel yetersizliğe sahip çocukların toplumdan soyutlandığını ve sosyal kabullerinin daha az olduğunu göstermektedir. Araştırmamızın bu bulgusu ile yapılan bir proje çalışması paralellik göstermektedir. Eğitim ve kültür hayat boyu öğrenme programı (2007-2013) projesinde ülkemizde, zihinsel yetersizliği olan bireylerin, eğitim ve rehabilitasyonlarında, yaşamlarını bağımsız olarak sürdürebilmelerinde, toplumla bütünleşmelerinde ve yaşam kalitelerinin artırılmasında yeni girişimlere ve yeni modellere ihtiyaç duyulduğu belirtilmekte fakat ülkemizdeki çalışmaların henüz yeterli düzeyde olmadığı düşünülmektedir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2007).

Ergen çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdiklerine bakıldığında; yetersizliği olmayan ergen çocuklardan boş zamanlarını anne ve babasıyla geçiren 6 kişi iken zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklardan 18 kişi olduğu bulunmuştur. Yine ergen çocukların kardeşleri ile geçirdikleri sayıya baktığımızda yetersizliği olmayan ergen çocuklardan kardeşi ile boş zaman geçiren 3 kişi iken, zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklardan 9 kişi kardeşleri ile boş zamanlarını geçirmekte cevabını verdikleri görülmüştür. Araştırmadaki görüşmeci sayılarına baktığımızda ergen çocuk sayısı her iki grupta aynı fakat zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların yetersizliği olmayan akranlarına göre anne babasıyla ve kardeşleri ile geçirdikleri zaman üç kat daha fazladır. Burada yetersizliği olmayan ergen çocukların anne, babalarından ve kardeşlerinden daha az bağımsız olduğu, zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ise sosyal kısıtlılığı ve anne, baba ve kardeşlerine çok daha fazla bağımlı olduğu dikkati çekmektedir.

Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip aileler zihinsel yetersizliği olan bireylerin bağımsızlığı için gerekli olan günlük yaşam becerilerini ve diğer becerileri nasıl kazanabileceklerine dair yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Aileler zihinsel yetersizliği olan çocukların bu tür becerileri yapmaları yerine genellikle onlar için kendileri yapmakta dolayısıyla bu bireyler ailelerine bağımlı hale gelirken aynı zamanda bağımsızlığını tam anlamı ile kazanamayıp, kendi yaşamını bağımsız olarak sürdürmediği için de sosyal hayattaki diğer kişilerle birlikte olmaktan kısıtlanmakta olduğu

düşünülmektedir. Araştırmamızın bulgularında ortaya çıkan zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların yetersizliği olmayan ergen çocuklara göre daha bağımlı olması ve sosyal kısıtlılığının söz konusu olması onların bağımsızlaşmaya gereksinimlerini ortaya koymaktadır.

Zihinsel yetersizlik kadar anne-baba ve çevrenin olumsuz tutumları ve sistemli yaşantıların sağlanamaması zihinsel yetersizliği olan çocukların bağımsız yaşam becerilerini kazanabilmelerini geciktirebilmektedir. Zihinsel yetersizliği olan bireylere bağımsız yaşam becerisini kazandırmak temel amaç olmalıdır. Ailelere de çocuklarına bağımsız yaşamı öğretme eğitimi vermek hem aileyi rahatlatacak hem de çocuğun hayata karşı bağımsız olarak yaşamasına yardımcı olacaktır. “Zihin engellilerin eğitimlerinin temel amacı, yaşam işlevlerini geliştirerek onları daha bağımsız kılmaktır” (Heward, 1996). Aktarımı araştırmamızın bu bulgusu ile örtüşmektedir. Yetersizliği olmayan ergen çocuklardan akrabaları ile boş zamanlarını geçiren iki kişi iken zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklardan akrabaları ile boş zamanlarını geçiren 11 kişi olması 2 grup arasındaki farkı göstermektedir.

Ergen çocukların boş zamanlarda neler yaptıklarına bakıldığında; Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergen çocukların yaptığı aktivitelerden televizyon izleme, spor yapma, oyun oynama, bilgisayar ile oyun oynama, ev işleri yapma, internete girme, öz bakım yapma, telefonları ile ilgilenme, alış- veriş yapma gibi yapılan aktivitelerin benzer oldukları görülmektedir. Burada boş zaman aktivitelerinde yapılan faaliyetlerdeki benzerlik çocukların her iki grupta da yaşlarının ve yaşadıkları sosyal çevrenin ergenleri benzer şekilde etkilediği, sosyal medyanın aynı reklamlar üzerinden ergenler üzerinde yönlendirme yaptığı düşünülmektedir.

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların yaptığı aktiviteler arasında olan özbakım ve ev işleri yapma becerilerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Bu aktiviteler zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların hayata hazırlanması için oldukça önemlidir ve bu bireyler üzerinde farklı özbakım becerileri ve ev becerileri ile ilgili çalışmaların yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmalar araştırmamızdaki görüşümüzü destekler niteliktedir. Özbakım ve ev içi becerilerin öğretimiyle ilgili birçok

çalışma yapılmıştır. Ersoy, Tekin-İftar ve Kırcaali-İfatar'ın (2009) çalışmalarında gelişimsel yetersizliği olan kızlara menstrüel bakım becerilerin öğretimlerini çalışmışlar ve araştırmanın sonucunda katılımcıların tümü pet değiştirme becerisini öğrenmiştir. Yine Aksaz ve Fırat'ın (1992) çalışmalarında ergenlik çağındaki özürlü bireylere menstruasyon dönemlerinde gerekli temizlik alışkanlıklarının kazandırılması üzerinde yaptıkları çalışmanın sonucunda menstürasyon becerileri üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Bozkurt ve Gursel (2005) çalışmalarında zihin özürlü çocuklara mutfak becerilerinin öğretimiyle ilgili çalışmalarında sandviç hazırlama, sıcak oralet hazırlama ve servis yapma becerilerinin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bugar, (1999) yetişkin zihinsel yetersizliği olan kadınların günlük yaşam becerilerini gerçekleştirme durumlarını belirlemiş ve araştırmasının sonucunda günlük yaşam becerilerinin etkili olduğunu bulmuştur.

Ergen çocukların yaptığı diğer aktivitelere bakıldığında ise iki gurubun birbirinden farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar hikaye kitabı okurken ve resim çizip boyama etkinlikleri yaparken yetersizliği olmayan ergen çocuklar ise yaşlarına uygun kitapları okur. Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler üzerinde resim çizme gibi serbest zaman etkili olduğu düşünülmektedir. Çuhadar'ın (2008) yaptığı araştırmada resimli etkinlik çizelgeleri ile sunulan öğretimin otistik özellikler gösteren çocukların serbest zaman becerilerini öğrenmeleri ve etkinliği yerine davranışlarını kazanmada etkili olduğunu bulmuştur. Bu çalışma araştırmamızı destekler niteliktedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların boş zamanlarında yaptıkları aktiviteler arasında sevdiği kişilere hatıralarını anlatması, dışarıdan geçen insanlara laf atması varken; yetersizliği olmayan ergen çocukların ise ailece sohbet etmesi söz konusudur. Burada zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların yaşlarının büyük olmasına rağmen daha küçük yaş guruplarındaki kitapları ve müzikal oyunlar oynama etkinliklerini seçmesi, çocuk bir ruhla hatıralarını anlatması onların aslında fiziksel olarak farklı dönemde fakat zihinsel olarak daha küçük dönemde olduğunu dolayısıyla normal akranlarından farklılık gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Yetersizliği olmayan ergenlerin boş zamanlarında yaptığı aktiviteler arasında sinemaya gitme, kütüphaneye gitme kafeteryalara gitme faaliyetlerinin olması onların aile

dışındaki kişilerle de zaman geçirdiğini, yaşlılarıyla birlikte veya kendi başlarına hareket ederek bağımsız olabildikleri farklı sosyal ortamlarda oldukları görülmektedir.

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ise evde istirahat etmeleri, aileleri ile gezmeye ve günlere gitmeleri onların aileleri ile zaman geçirdiklerini yaşlıları veya kendi başlarına hareket edemeyerek bağımsız olamadıklarını ve yakın sosyal çevrelerindeki ortamlarda oldukları görülmektedir. Ayrıca zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların aileleriyle güne gitmesi onlar için özel bir plan ve programın hazırlanmamış olduğunu düşündürmektedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların boş zamanlarında yaptığı aktiviteler arasında müzik dinleme, enstrüman çalma gibi kendilerini rahatlatıcı faaliyetlerle yeteneklerini ortaya koymaları ve yaşlarının altındaki faaliyetlerle ilgilenmeleri görülürken; yetersizliği olmayan ergen çocuklarda ise iş yerinde ailesine yardım etme gibi görevlerle ilgili faaliyetlerin olduğu görülmektedir. Burada yetersizliği olmayan ergen çocukların yetişkinliğe adım attıkları ve hayata karşı onlardan yakın çevrelerinin sorumluluk beklentilerinin olduğu, zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklardan ise böyle bir beklentinin olmadığı düşünülmektedir. Koç, İskender ve Bayraktar'ın (2008) araştırmalarında zihinsel yetersizliği olan çocuklardan toplumun olumsuz tutumlarından ve çocuğun özünden dolayı düşük aile beklentilerinin oluşması sonucuna varılmıştır. Bu çalışma araştırmamızın bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

Ergen çocukla yapılan aktiviteden sonra ailelerin duyguları ve düşüncelerine bakıldığında; yetersizliği olmayan ergen çocukların ve zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinin her ikisinde de ergen çocukları ile yaptığı aktivitelerden sonra mutlu oluyorum, duygusal oluyorum, seviniyorum şeklinde ifade ettikleri duygu ve düşüncelerinin aynı olduğu görülmektedir. Ailelerin aynı duyguları yaşamaları çocuk sahibi olmalarından aldıkları hazzın, hissettikleri sevginin, çocuklarla birlikte yaşanan olumlu duyguların aynı tatla alınması ve çocuk sevgisinin yaşanmasından olduğunu düşündürmektedir.

Ailelerin memnun oluyorum, sıcaklık hissediyorum zevk alıyorum, hoşuma gidiyor, huzurlu oluyorum, sakinleşiyorum, psikolojik rehabile oluyorum, keyif alıyorum diye belirttikleri duygu ve düşünceleri her iki grupta da benzerlik gösterdiği

görülmektedir Burada ailelerin çocukları ile geçirdiği zamanların onlar için değerli ve mutluluk verici olduğu düşünülmektedir. Fakat ergen çocuk ailelerinin bazı duygu ve düşünceleri karşılaştırıldığında yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip ailelerin çocuklarının yaptığı aktiviteleri takip ettikleri ve çocukları ile sohbet etme gibi paylaşımlarının olduğu görülmektedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinin ise üzüldüğüm, karamsar oluyorum şeklinde ifade ettikleri duygu ve düşünceleri zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerin duygusal olarak daha fazla yıprandıkları, tükenmişlik yaşadıklarını düşündürerek iki grup arasında farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmanın bulgularına göre zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin çeşitli şekillerde verilecek desteklere ihtiyaçlarının olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak ailelerin yaşadıkları olumsuz duygu durumlarıyla nasıl başa çıkabilecekleri konusunda verilecek eğitimlerle, destekleyici çalışmalarla onların rahatlamalarının, tükenmişlik durumunu daha az seviyede yaşamalarının sağlanabileceği beklenmektedir. Küçüker (1993) araştırmasının sonucunda ailelere danışma hizmeti ve destek eğitimler verilmeli bu şekilde aileler yaşadığı duyguların olumlu yönlerini görebilmeli ve bu yönleri yapıcı bir biçimde geliştirebilmeleri için yardım edilmelidir görüşüne varmıştır. Küçüker'in yaptığı çalışma araştırmamızın bu bulgusunu desteklemektedir.

Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını nerelerde geçirdiklerine (geçirmeleri gerektiğine) bakıldığında; diğer yetersizliği olmayan ergen çocuklar ve diğer zihinsel yetersizliği olan çocuklar boş zamanlarını geçirdikleri yerin ev olması her iki grupta da aynıdır. Burada ailelerin çocuklarla birlikte olma isteği ve çocukları için güvenli ortamların kendi evleri olduğu düşünceleri yapılan görüşmelerden çıkarılmaktadır. Her iki gruptaki ailelerde de diğer ergen çocukların mutlu oldukları yerlerde ve dışarıda gezerek boş zamanlarını geçirmeleri yönündeki düşünceleri ergen çocuklarının boş zamanlarda rahatlamaya ihtiyaçlarının olduğunu göstermektedir. Yetiş (2008) yaptığı araştırmada boş zamanların gençlik döneminde ihtiyaç olduğunu olumlu olarak değerlendirilmesi halinde ergen bireyde olumlu tutum ve davranışların kalıcı olmasını sağladığını belirtmektedir. Aynı zamanda boş zamanların bireyi bedensel, psikolojik ve toplumsal açıdan rahatlatacağını, iş verimini bilgi, beceri ve yeteneklerini

arttıracağını ve çalışma başarısını gelişmesine yardımcı olacağını düşünmektedir. Bu çalışma araştırmamızın bu bulgusuyla örtüşmektedir.

Yetersizliği olmayan ergen çocukların ailelerinden diğer yetersizliği olmayan ergen çocuklar boş zamanlarını ailelerinin önerdiği yerlerde geçirmeliler düşüncesi söz konusudur. Zihinsel yetersizliği olan çocukların ailelerinden ise diğer zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerin gittiği yerlerde geçirmeliler düşüncesi zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerin çocukları ile hep aynı ortamda kendilerinin olmaları fikrinin onlar tarafından kabul edilmiş olduğu yönündedir. Aynı zamanda zihinsel yetersizliği olan çocuklar için farklı sosyal ortamların, sosyal kabulün ve ailelerin boş zaman aktiviteleriyle ilgili eğitimlerinin sınırlılığı aileleri bu görüşe yönlendirdiği düşünülmektedir.

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuk ailelerine boş zamanla ilgili eğitimler verilebilir. Bu kapsamda yapılan Işıl'ın (1994) yaptığı çalışmada zeka özürlü çocukların günlük yaşam aktivitelerine uyumunda annelere verilen eğitimin etkili olduğu aynı zamanda anne anksiyetesi üzerinde de olumlu etkisi olduğu bulunmuştur. Bu çalışma araştırmamızın bu bulguyla örtüşmektedir. Yetersizliği olmayan çocuğa sahip ailelerin ise çocuklarının farklı ortamlarda farklı kişilerle birlikte olabileceği fakat ailelerin bu ortamlar hakkında rehberlik ederek onlara önerilerde bulunacağı iki grup arasındaki farklılığı ortaya koymaktadır. Her iki gruptaki ailelerin diğer ergen çocukların boş zamanlarını arkadaşlarının yanında geçirmeleri ifade etmeleri ergenlerin bu dönemde arkadaşlarına ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Anabilim Eğitim Kurumları Psikolojik danışmanlık ve rehberlik biriminin (2013) ergenlik döneminde bir gruba ait olma, kabul görme, sosyal onay, bağlanma gibi sosyal gereksinimler diğer bireylere oranla genç tarafından daha yoğun bir şekilde yaşanır. Bu dönemde gençler, akranlarıyla daha fazla vakit geçirmeye başlar ve akranlarının kendilerini ailelerinden daha iyi anladığına inanır. Arkadaşlarına ihtiyaçlarının olduğunu düşünür. Şeklinde açıkladığı bilgiler araştırmamızın bu bulgusuna ışık tutmaktadır.

Araştırmanın bulgularında zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip aileler ergen çocukların aile gözetiminde arkadaşları ile olmalarını istemeleri dikkat

çekmektedir. Bu durum yetersizliği olan çocukların ailelerinden bağımsız olamadıklarını düşündürmektedir. Kimlik karmaşasının ve bunalımlarının yaşandığı bu dönemde ergen çocukların çok fazla ders çalıştıkları, başarı sınavları ile adeta yarış halinde oldukları yapılan görüşmelerde aileler tarafından ifade edilmektedir.

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerin çocuklarının gidebileceği her yerde gezmeye gitmelerini ifade etmeleri ise onların daha fazla boşalmaya ihtiyaçlarının olduğunu ve sosyal çevrelerle etkileşimin onları rahatlatacağını düşündürmektedir. Peterson ve arkadaşları'nın (2008) yaptıkları araştırmada hafif ve orta zihinsel yetersizliği olan bireylere yaptıkları boş zaman aktiviteleri ve bu aktiviteler katılım için öz yeterlilik ve sosyal desteği değerlendirmişlerdir. Çalışmanın sonucunda boş zaman aktivitelerinin zihinsel yetersizliği olan bireylerde fiziksel aktivitelere bağlı olarak onları rahatlattığını bulmuşlardır. Bu çalışma araştırmamızın bu bulgusunu destekler niteliktedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerden “Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların yaşındaki diğer zihinsel yetersizliği olan çocuklar boş zamanlarını nerelerde geçirmeliler.” Görüşme sorusuna görüşmecilerin sayısı olarak en fazla cevabı diğer zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların akranları ile birlikte aynı ortamlarda boş zamanlarını geçirmelerini ifade etmeleri göz ardı edilemeyecek önemde olduğu düşünülmektedir. Burada zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip aileler çocuklarının akranları ile aynı ortamda bulunmaları ile paralel olan kaynaştırma eğitiminin önemini ve çocuklarının gelişimine olan katkılarını yaşayarak öğrenmiş oldukları düşünülmektedir. Kaynaştırma eğitiminin önemini Özbaba (2000) yaptığı araştırma da yetersizliği olan bireylerin toplumdan ayrıştırılmasını uzaklaştırmak, her çocuk için daha kabul edilebilir hizmetler ve gerçek bir yaşam çevresi sağlamak olarak vurgulamıştır. Bu çalışmadaki görüş araştırmamızın bu bulgusunu destekler niteliktedir. Beyhan, Şipal ve Kurt'un (2003) çalışmalarında yetersizliği olan ergenlerin sosyal ilişkilerini oluşturma sürecinde eğitsel ortamların düzenlenmesiyle ilgili yaptıkları çalışmada kaynaştırma ortamlarında akademik eğitimlerin yanı sıra sosyal becerilerinde kazandırılması gerekliliğinin daha fazla ihtiyaç olduğunu vurgulamışlar ve yetersizliği olan ergenlerin sosyal becerilerinin ve sosyal desteklerinin sağlanmasını önermişlerdir. Bu öneriler araştırmamızın bulgusundaki ailelerin görüşlerini destekler niteliktedir.

Araştırmada her iki gruptaki ailelerinde ergen çocukların boş zamanlarında gidebileceği yerler arasında sportif faaliyet alanları yer almaktadır. Yaptığımız çalışmada yetersizliği olmayan ergen çocuk ailelerinin ergenlerin boş zamanlarını geçirmeleri için önerdikleri faaliyetin en fazla cevabı spor yaparak geçirmelerini istemeleri spor konusunda ailelerin bilinçlenmiş olduklarını göstermekle birlikte oldukça sevindirici bir sonuç olduğu düşüncesini engellemektedir. Spor aktiviteleri her dönemde olduğu gibi ergenlik döneminde de insanın fiziksel ve ruhsal sağlığı açısından çok önemli olduğu bilinmektedir. Spor faaliyetlerine katılan ergenler boş zamanlarını değerlendirmekle birlikte kendileri için sosyal ortam oluşturmuş olduğu düşünülmektedir. Sosyal ortama girmiş olan ergen kimlik bunalımını ve ergenliğin getirdiği değişikliklerin zorluklarını daha çabuk atlatabilmektedir. Ünlü'nün (1995) yaptığı araştırmada spor insan ve toplum ilişkilerini geliştiren önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu görüş araştırmamızın bu bulgusunu doğrular niteliktedir.

Ergenlerin akranları ile zaman geçirmekten hoşlandıkları bu dönemde boş zamanlarını kendileri için yararlı olabilecek birçok gelişim alanlarına katkısı olan (fiziksel bilişsel motor sosyal gelişim alanları) spor etkinlikleri ile ilgilenmeleri ergenleri kötü alışkanlıklardan alıkoyacağı, öz saygılarının artarak topluma daha iyi uyum sağlayacağı düşünülmektedir. Sabiston ve Crocker (2008) boş zamanlarda yapılan fiziksel aktivite etkilerinin ergenlerin öz algısı ile sosyal etkileri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Benlik algılarının, ailenin ve en iyi arkadaşların fiziksel aktivitelere doğrudan ya da dolaylı etkilerinin olup olmadığını bulmaya çalışmışlardır. Çalışmanın sonucunda fiziksel aktiviteleri akranların ve ebeveynlerin dolaylı etkileri ile yeterlilik inancının doğrudan etkisi hesaplanmıştır. Ergenlerin fiziksel aktivitelerinin öz benlik ile sosyal etkileri olumlu olduğu bulunmuştur. Bu çalışma araştırmamızın bu bulgusunu desteklemektedir.

En yaygın boş zaman faaliyetlerinin birisi olan spor etkinlikleri ergenlerin en fazla fiziksel özellikleri ile ilgilendikleri bu dönemde kendilerini iyi hissetmeleri açısından oldukça önemli olduğu bilinmektedir. Son dönemlerde çocuklarda obezitenin yaygın olması ve ileri yaşlarda da çeşitli sağlık sorunlarına yol açacağı bilinmektedir. Söz konusu sağlık sorunları ile fiziksel olarak istenmeyen görüntü aynı zamanda ruhsal sağlık

açısından da ergen üzerinde gerilim oluşturmaktadır. Aktif spor yapmaya çocukluk ve en dinamik dönem olarak bilinen ergenlik döneminde başlamayan bireyler ileriki dönemlerde zorlanacağı için akranlarından uzaklaşmakla birlikte sosyal kabulleri azalmakta ve psikolojik sorunlara yol açmaktadır. Karatosun'un (2010) yaptığı çalışmada psikiyatrik sorunları olmayan ve düzenli egzersiz yapan bireylerin ruhsal durumlarının egzersiz yapmayanlardan daha iyi olduğu söylenmektedir. Bu görüş çalışmamızın bu bulgusu ile örtüşmektedir.

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerden spor faaliyetlerine ergenlerin gitmeleri önerilmekle birlikte sayının az olması yetersizliği olan ergenlerin sosyal kabullerinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda ailelerdeki tükenmişlik durumunu ortaya koymaktadır. Çoğu yere aileleri ile birlikte gitmekte olan birçok yetersizliği olan çocuk bağımsız olarak spor faaliyetlerini yapamayacağı gibi toplumun yetersizliği olan bireyler için tutum ve davranışlarının olumsuz yönde olduğu görülmektedir. Bu durumun aksine yetersizliği olan bireyler spor faaliyetleri yaparak kendilerini daha iyi hissedecekleri ve toplum tarafından daha olumlu tutumların gelişeceği düşünülmektedir. Bishop'un (2010) yaptığı çalışmada spor yetersizliği olan bireylerin fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan gelişmelerini sağlayarak toplumla kaynaşmalarını kolaylaştırmakta olduğunu bulmuştur. Araştırmamızın bu bulgusu ile örtüşmektedir.

Formel eğitim veren okulların dışında informal eğitim veren yerler olan spor salonlarında eğitim yanında fiziksel aktivitede bulunma, eğlenme gibi boş zaman etkinlikleri ile birlikte, farklı bireylerle birlikte olma ve uyum sağlamayı gerektiren sosyal yaşam becerileri de söz konusu olmaktadır. Ergun'a (2003) göre, spor fiziksel ve ruhsal yapıya sağladığı destek yanında disiplin, güven, rekabet ve arkadaşlık hislerini uyandırarak çocuğa sosyal rolünü de kazandırır. Yetersizliği olan birey için bu sosyal rolün evrensel dili spordur. Ergun'un (2003) çalışması araştırmamızın bulgularından çıkarılan bu görüşü destekler niteliktedir. Kaynaştırma eğitimi yetersizliği olan bireyler için son derece önemli olduğu bilinmektedir. Kaynaştırmanın amacı, yetersizliği olan öğrencilerin normal akranlarıyla akademik ve sosyal yönden bütünleştirilerek sosyal ve duygusal gereksinimlerinin karşılanmasıdır (Sucuoğlu ve Özokçu, 2005).

Kaynaştırma uygulamalarının zihinsel yetersizliği olan çocukların sosyal gelişimleri ve sosyal becerileri heterojen guruplarda yetersizliği olan ve olmayan çocukların birbirleriyle doğal olarak etkileşime girecekleri, bu nedenle yetersizliği olan öğrencilerin hem akademik hem de sosyal becerilerinin artacağı savunulmaktadır (Ciechalski ve Schmidt, 1995). Bu çalışmalardaki görüşler ışığında ve araştırmamızın bulguları doğrultusunda hem yetersizliği olan ergen çocuklar hem de yetersizliği olmayan ergen çocuklar birlikte zaman geçirebileceği yerler olan spor salonları kaynaştırma eğitiminin sağlanabileceği ortamlar olduğu görülmektedir. Spor aktiviteleri ile birlikte zaman geçiren yetersizliği olan ergen çocuklar akranları ile birlikte olma, sosyal kabul görme, akranlarını model alarak davranış problemlerinde azalma aynı zamanda yetersizliği olan çocukların ailelerinin rahatlatabilecek olması açısından son derece önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmamızda her iki gruptaki ailelerinde görüşlerine göre ergen çocukların boş zamanlarını geçirmeleri gereken diğer bir yer eğitsel faaliyet alanlarıdır. Eğitsel faaliyet alanlarından kütüphane her iki aile gurubunun da önerdiği yerler arasında yer almaktadır. Ailelerin ergen çocuklarının kütüphanelerde boş zamanlarını değerlendirme önerisi sevindirici bir bulgu olduğu düşünülmekle birlikte otuz görüşmeci içerisinde yalnızca üç kişinin bu görüşte olmaları düşündürücüdür. Araştırmamızın bu bulgusu kapsamında toplumumuzda kütüphane kültürünün istenilen seviyede olmaması görülmektedir. Okuma alışkanlığının kazanılmasında en önemli yerlerden biri olan kütüphane kültürü toplumumuzca daha fazla benimsenerek ergen yaştaki çocukların boş zamanlarını değerlendirecekleri yerler arasında olması gerektiği düşünülmektedir. Yılmaz'ın (2004) yaptığı araştırma sonuçlarına göre, ailelerin öğrencilerin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarına yönlendirme konusunda yeterince duyarlı davranmadıkları ve bunun da çocuklarının okuma ve kütüphane alışkanlıklarını olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır. Yılmaz'ın (2004) yapmış olduğu bu çalışma araştırmamızın bu bulgusunu destekler niteliktedir.

Toplumumuzda gittikçe artan okul başarısı kaygısı, akademik beklentilerin fazlaşması aileler ve çocuklar arasında adeta rekabete dönüşen erken yaşlardan itibaren yaşanan sınav stresleri ders dışı akademik becerilerin haricinde okuma, araştırma yapma

gibi ilgi ve yetenekleri körelttiği düşünülmektedir. Tek başına akademik başarının çocukların gelişimine katkı sağlayamamaktadır. Okuma alışkanlığı kazanma, araştırmalar yapma ergen çocukların ilgi ve yeteneklerini fark etmelerini sağlayacak, bu dönemde sıkça yaşanan kimlik kargaşasını yaşamamalarına yardımcı olabilecek ergenlere güvenli sosyal ortam sağlayabilecektir. Aynı zamanda okuma alışkanlığı, sosyalleşme, kültür seviyesinde artma gibi kazanımlarla ergenlerin okul başarılarına ve akademik becerilerine yardımcı olabilecektir. Bu nedenlerden yola çıkarak kütüphaneler ergen çocukların boş zamanlarını değerlendirmeleri gereken yerler arasında olması hedeflenmelidir. Bircan ve Tekin (1986) çalışmalarında çağdaş, yaratıcı, yapıcı ve özgür düşünceye sahip, üretken, eleştirel bakan bireylerden oluşan bir toplum olmak ancak okuma bilinci aşılınmış bireylerle mümkündür. Çünkü toplumun gelişmeler ve değişmelere uyum sağlaması, okuma bilincin oluşturulması ile söz konusudur; diyerek okuma alışkanlığının önemini vurgulamaktadırlar. Bircan ve Tekin'in yaptıkları çalışmada belirttikleri görüşleri araştırmamızın bulgularından yola çıkarak yorumladığımız görüşlerimizle benzerlik göstermektedirler.

Kütüphane gibi eğitsel faaliyet alanlarında yetersizliği olmayan ergen çocuklar farklılıklara açık olma, duyarlı davranabilme, farkındalık kazanabilme, paylaşabilme gibi değerleri kazanabilecekken, zihinsel yetersizliği olan ergenlerde akranlarını model alabilme, sosyalleşebilme, bağımsızlaşabilme gibi istenilen yönde olumlu davranışları kazanabilirler. Araştırmamızın bulgularından yola çıkarak kütüphaneler, yetersizliği olmayan ergen çocuklarla zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların beraber zaman geçirebileceği, akran eğitimlerinin yapılabilceği, kaynaştırma eğitimlerinin sağlanabileceği yerler olabilmektedir. Yılmaz'a (2002) göre kütüphane kullanma alışkanlığı bireyin kütüphaneden çeşitli amaçlarla ve belirli aralıklarla yararlanması anlamına gelmektedir. Bu alışkanlıkların; bireyde zekâ gelişimi, eğitimde başarı, dil ve iletişim becerisi, etkin ve sosyal bir kişilik oluşturma, eleştirel düşünme yeteneği geliştirme alanlarında yaşamsal katkıları olduğu ve sonunda sosyo-kültürel gelişmeye katkıda bulunduğunu bildirmesi ile görüşlerimizi destekler niteliktedir.

Yetersizliği olmayan ergen çocukların ve zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinin görüşlerine göre ergen çocukların boş zamanlarını geçirmeleri

gereken diğer eğitsel faaliyet alanları iki grup arasında farklılıklar göstermektedir. Yetersizliği olmayan ergen çocukların aileleri eğitsel faaliyet alanlarından ergen çocukların dershaneye, dini eğitim yerlerine, okul aktivitelerine, tiyatroya giderek boş zamanlarını geçirebileceklerini belirtmişlerdir. Okul derslerinin dışında ergen çocukların eğitim sisteminde var olan TEOG, LYS gibi sınavlar ergen çocukların geleceğini belirleyerek hayatlarında önemli bir yere sahip olduğu günümüzde bilinmektedir. Boş zamanlara ihtiyacı olan fakat okul dışında arta kalan zamanını sınavlara hazırlanmak için geçirmek zorunda olan ergen çocuklar sınavlara hazırlanmaya yardımcı olan eğitim kurumları olarak bilinen dershanelerde ergen çocukların boş zamanlarını geçirmeleri ailelerin de sınav kaygıları yaşadıklarını çocuklarının gelecekleri sınavlara bağlı olduğunu düşünmelerinden kaynaklanabildiği düşünülmektedir. Yetersizliği olmayan ergen çocukların ailelerinden okul aktiviteleri yapılacak diğer yerlerde ve dini eğitim verilen yerlerde boş zamanlarını geçirmeleri gerekliliği ergen çocuğa sahip ailelerin görüşleri arasında yer almaktadır. Ailelerin yaşayış tarzları, tutumları, değer yargıları ve yukarıda bahsettiğimiz sınav kaygılarından kaynaklanan boş zamanlarda dahi ders içerikli faaliyetlere yönlendirme ergen çocukların boş zaman faaliyetlerini tercih etmede de etkili olduğu görüşmecilerin verdiği cevaplar doğrultusunda anlaşılmaktadır. Bianchi ve Robinson'un (1997) çocukların nasıl zaman geçirdiklerinde ebeveynlerin yönlendirmesinin etkili olduğu, bu yönlendirmelerin çocuğun zihinsel gelişimini artırmada, sorumluluk duygusunu geliştiren aktivitelere katılmasında, üretken bir yetişkin olabilmesinde belirleyici olmakta olduğunu belirtmiştir. Bu çalışma araştırmamızın bu bulgusunu destekler niteliktedir.

Eğitsel faaliyet alanlarından ergen çocukların boş zamanlarını geçirebileceği yerler arasında ailelerinin önerdiği bir diğer yer tiyatrolardır. Günümüzde ergen çocukların giderek artan sanal dünyaya meyilleri ve sanal dünyanın zararları bilinmektedir. Zararları kanıtlandığı halde çekici hale getirilen yiyecek içecek reklamları, maruz kalınan sağlığa zararlı ışınlar, şiddet içeren ve suç işlemeyi

normalleştiren televizyon filmleri, zamanı gereksizce harcayan internet oyunları, yasaklanan sakıncalı siteler, sosyal medyalarla zararlı paylaşımlar, bütün insanlarda olduğu gibi ergenler için de çekici haldedir. Ergen çocuğa sahip aileler için de televizyon, internet gibi araçlar çocukları için hem ekstra plan yapmaya gerek kalmayan hem de ulaşılması kolay olmaktadır. Bunlara rağmen ailelerin ergen çocuklarını tiyatro gibi eğitici bir faaliyete yöneltmeleri sevindiricidir. Tiyatronun insanları eğlendirmesinin yanında birçok yararının olduğu yapılan çalışmalarda bilinmektedir. Tiyatro, tüm sanat dallarını içinde barındırır. Birçok alanda öğrencinin kendisini ifade etmesine olanak sağlar. Farklı alanlarda sorumluluk alan birey demokratik bir çalışma ortamının parçası olur. Bu demokratik paylaşım ortamına fırsat vermesiyle de tiyatro önemli bir eğitim aracı görevi üstlenir. Tiyatro, gençlerimize yaşayacakları olumsuz sorunları çözümlemeyi kazandırır. Kendilerine bakma, kendi kendilerini yargılamalarına ve değerlendirmelerine yardım eder (Kuyumcu 2010).

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinin eğitsel faaliyet alanları hakkında önerisi zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların boş zamanlarını geçirebileceği yerler bize ve yetersizliği olan ergen çocuğa yararlı olabilecek yerler olmalıdır şeklindedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerin görüşleri doğrultusunda kendilerine ve çocuklarına yararlı olabilecek, boş zamanlarını değerlendirebilecek yerlerin çok az olduğu, yetersizliği olmayan ergen çocukların gittiği eğitim alanlarına zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların gidemediği, var olan yerlere gittiklerinde ise kendilerine ve çocuklarına yönelik herhangi bir faaliyetin olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca gidilen yerlerde sosyal kabul göremediklerini, çocuklarının dışlandığını bu durumda onları üzdüğünü ifade etmişlerdir. Bu bulgudan yola çıkarak zihinsel yetersizliği olan çocuklar için farklı aktivitelerin yapılabilmesi, ailelerinin dışında başka insanlarla birlikte olabileceği ortamlar olması gerekliliği düşünülebilir. Böylelikle zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip aileler sürekli çocuklarının kendileri ile birlikte olması durumundan kaynaklanan bunalma, tükenmişlik gibi duygulardan kurtularak rahatlayabilir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklarda boş zamanlarını değerlendirebilecek olası ortamlarda bağımsızlaşabilme, sosyalleşebilme,

sorumluluk alabilme, farklı etkinliklerle ilgine bilme gibi kazanımlarla saldırganlık, ailelerine bağımlılık gibi problem davranışlardan uzaklaşabilirler. Cavkaytar (1999) bir çalışmada zihinsel yetersizliği olan çocukların ailelerine yönelik özbakım ve ev içi becerilerin öğretimini içeren aile eğitim programı hazırlamıştır. Çalışmasının sonucunda bu programın zihinsel yetersizliği olan çocuklarının özbakım ve ev içi becerileri öğrenmelerinde etkili olduğu görülmüştür. Cavkaytar'ın (1999) çalışması araştırmamızın bu bulgusuna ışık tutmakta ve görüşlerimizi destekler niteliktedir.

Eğitsel faaliyet alanlarından zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların boş zamanlarını geçirebileceği yerler arasında ailelerinin önerdiği diğer yerlere bakıldığında mesleki eğitim alanları ve zihinsel yetersizliği olan çocukların ilgi ve yeteneklerini gerçekleştirebilecekleri yerler olduğu görülmektedir. Mesleki eğitim alanları zihinsel yetersizliği olan bireyler için onları hayata hazırlamada, bağımsız olarak hareket edebilmelerini sağlamada, sosyal kabullerini artırmada önemli bir yere sahip olduğu bilinmekte dolayısıyla zihinsel yetersizliği olan bireylerde meslek sahibi olma hakkına sahip olduğu düşünülmektedir. Akçemete'nin (1989) çalışması bu görüşümüzle örtüşmektedir. Zihinsel yetersizliği olan bireylerin de güven duygularını geliştirmek ve başkalarına bağımlılıklarını azaltmak için onlara en iyi yapabilecekleri bir işi/mesleği öğretmek gerekmektedir.

Cavkaytar (2000) zihinsel yetersizliği olan bireyler için bağımsız yaşam becerilerini (a) başarı için gerekli temel beceriler, (b) uyum için gerekli beceriler, (c) toplumsal uyum becerileri, (d) meslek öncesi ve meslek beceriler şeklinde dört başlık altında toplamaktadır. Cavkaytar'ın bu araştırması doğrultusunda zihinsel yetersizliği olan bireylerin bağımsız yaşamaları öncelikli kazandırılması gereken hedefler arasındadır. Mesleki bir eğitim alma ve meslek öğrenme ergenlik döneminde tercihlerin yapılarak bir mesleğe yönelmede önemli bir dönem olduğu ergenlik dönemini içeren yaş aralığındaki bireyler gözlemlendiğinde ortaya çıkabilir. zihinsel yetersizliği olan ergenlerinde meslek sahibi olma adımları akranlarını model alarak öğrenme ve yaşının gerektirdiği koşullar itibari ile bu dönemde önem arz ettiği düşünülmektedir. Zihinsel yetersizliği olan ergenlere öncelikli kazanımları olan bağımsız yaşam için meslek kazandırma, mesleki eğitimler verme gerektiği düşünülmektedir.

Bu kapsamda mesleki eğitim alan zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar bağımsızlığını kazanabilecekleri, sosyal hayatın içinde var olacakları için zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların aileleri çocuklarının mesleki eğitim almasını, ilgi ve yeteneklerinin gelişebileceği alanlar olmasını ve boş zamanlarını buralarda değerlendirmelerini istemektedirler.

Araştırmamızda yetersizliği olmayan ergen çocukların ve zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinin görüşlerine göre ergen çocukların boş zamanlarını geçirmeleri gereken diğer bir yer sosyal kültürel faaliyet alanlarıdır. Yetersizliği olmayan ergen çocukların ailelerinden diğer yetersizliği olmayan ergen çocuklar boş zamanlarını oyun yerlerinde, kafeteryalarda, tenis oynanan yerlerde geçirebilirler görüşü söz konusudur. Ailelerin bu görüşlerine bakıldığında sosyal kültürel faaliyet alanları ergenlerin gidebileceği, boş zamanlarını değerlendirebileceği, çeşitli etkinliklerle uğraşabileceği, kendilerine uygun yetenekler oluşturabileceği yerler iken yalnızca oyun yerlerini önermeleri ve ancak 30 görüşmeciden 4 kişinin sosyal kültürel alanlara ergen çocukları yönlendirmeleri oldukça düşündürücüdür.

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinden diğer zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar boş zamanlarını engellilere özel alanlarda, engellilere değer ve kazanım katacak yerlerde, sosyal ve kültürel alanlarda geçirebilirler önerisi yer almaktadır. Yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerin görüşleri ergen çocuklara yönelik sosyal kültürel alanlar olması yönündedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ve ailelerinin değer bulması, sosyal kabul görmesi, toplumdan izole edilmemesi ve ergenlere kazanımlar sağlayabilecek yararlı yerler çoğaltılarak toplumla kaynaştırılması gerekmekte olduğu ve bu durumun onların hakları olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın bu bulgusunu Genç ve Çat'ın (2013) yetersizliği olan bireyler için toplumsal yaşama tam katılımlarının sağlanmasına yönelik kamusal alanda iyileştirmelerin yapılması, onların çalışan, kazanan ve kendilerine yeten bireyler olmaları için desteklenmeleri toplumsal yaşamın gereği olarak belirttikleri çalışma destekler niteliktedir.

Araştırmamızda yetersizliği olmayan ergen çocukların ve zihinsel yetersizliği

olan ergen çocukların ailelerinin ergen çocukların boş zamanlarını geçirmeleri için önerdikleri bir yer sanatsal faaliyet alanlarıdır. Yetersizliği olmayan ergen çocukların ailelerinden diğer yetersizliği olmayan ergen çocuklar boş zamanlarını müzik kurslarında geçirebilirler önerisi müziğin insanlar ve ergenler için önem arz etmesinden dolayı sevindiricidir. Fakat sanatsal faaliyet alanları içeren birçok dal olmasına rağmen sadece 30 görüşmeci içerisinde 1 kişinin müzik kursları şeklinde olan önerisi oldukça düşündürücüdür

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinden diğer zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar boş zamanlarını mobilya yapma ve el becerilerini geliştirebilecek yerlerde geçirebilirler görüşü yer almaktadır. Sanatsal faaliyetler zihinsel yetersizliği olanlar için oldukça önemli ve kapsamlı olmasına rağmen sadece 2 görüşmecinin belli bir beceri alanını önermesi oldukça düşündürücüdür. Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerle sanatsal etkinlikleri içeren çalışmalar vardır. Bu tür çalışmaların zihinsel yetersizliği olan öğrenciler için yararlı olduğu düşünülmektedir. Köse, (2006) özel eğitim gereksinimi olan çocukların gelişimine seramik eğitiminin etkisini araştırmış, araştırmasının sonucunda bu eğitimin öğrencilerde olumlu davranış değişikliği ve öğrencilerin kendilerini daha iyi ifade ettiklerini belirtmiştir. Eratay ve Çankaya'nın (2011) çalışmasında zihinsel yetersizliği olan öğrencilere haroşa örgü örme becerinin etkililiğini araştırmış serbest zamanlarda bu becerilerin kullanılabileceğini önererek bu becerilerin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan çalışmaların sonuçlarına bakıldığında beceri öğretiminde ve çocukların gelişiminde etkili olduğu bulunmuştur. Bu çalışmalar araştırmamızdaki bu görüşü destekler niteliktedir.

Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını kimlerle geçirdiklerine bakıldığında; her iki gruptaki ailelerin de ergen çocuklar için boş zamanlarını ailesi ile birlikte geçirmeliler önerisi en fazla görüşmeci sayısı (13-17) ile dikkat çekmektedir. Ailelerin bu görüşü başka insanlara güvenemediklerini, aile dışındaki farklı ortamlardaki kişilerden endişe duyduklarını düşündürmektedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip olan görüşmecilerden hepsinin ailesi ile geçirmelerini önermesi ise zihinsel yetersizliği olan çocukların ailelerine bağımlılıklarını, farklı kişilerle olamayıp izole olduklarını ve ailelerinde bu duruma alışmış olduğu izlenimi

vermektedir.

Her iki gruptaki ailelerin de ergen çocukların akrabaları ile boş zamanlarını geçirebileceği önerisi yer almakta; fakat 30 görüşmeciden 3 kişinin akrabaları ile boş zamanlarını geçirebilirler önerisi eski zamanlara oranla günümüzde akrabalık bağlarının giderek koptuğunu, geniş aile kavramının yerini çekirdek ailenin aldığını düşündürmektedir.

Her iki gruptaki ailelerinde görüşleri ergen çocukların boş zamanlarını arkadaşlarıyla geçirebilirler şeklindedir. Çocukların arkadaşları ile birlikte olmaktan zevk aldıkları ergenlik döneminde boş zamanları fazla olan çocuklar çok çeşitli şekillerde birliktelikler sağlayarak boş zamanlarını değerlendirebilecekleri düşünülmektedir. Burada ergen çocukların ailelerinin onların arkadaş seçimi ve gidilecek ortamların tercihleri konusunda rehberlik ederek yönlendirmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların arkadaşlarıyla boş zamanlarını geçirmeleri ile onların sosyal kabullerinin artabilecekleri, istenilen davranışları kazanabilecekleri, kendilerine benzer farklı kişilerinde varlığını görerek kendileri ile özdeşleştirebileceklerini yalnız olmadıklarını hissedebilecekleri bilinmektedir.

Her iki grupta yer alan görüşmecilerin ergen çocukların boş zamanlarını akranları ile geçirmeliler görüşü yer almaktadır. Fakat zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerin yetersizliği olmayan akranları ile boş zamanlarını geçirmelerini istemeleri dikkat çekmektedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerin kaynaştırma ve akran eğitiminin önemini yaşayarak öğrendikleri, çocuklarının gelişimi için gerekli olduğunu anladıkları düşünülebilir. Aynı zamanda zihinsel yetersizliği olan ergen çocuklar yetersizliği olmayan akranları ile birlikte olduklarında ailelerde yetersizliği olmayan ergen çocuk aileleriyle birlikte olma fırsatı bulabilmektedirler. Böylece kendilerinin ve çocuklarının anlaşılabilirliklerini, yetersizliği olmayan insanlarla uyum içinde olabildiklerini görerek rahatlayabilmekte oldukları düşünülmektedir.

Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip ailelerin ergen çocukların boş zamanlarını onlara rehber olabilecek kişilerle geçirmeliler önerisi ailelerin kendileri

dışında başka kişilerin de çocuklarına rehber olabileceklerini düşünmeleri ailelerin bilinçli bir yaklaşıma sahip olduğu ve bunun gerçekleştiği takdirde çocukta olumlu bir etki yaratacağı düşünülmektedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerinden alınan diğer görüşlere bakıldığında güvenilebileceğim insanlarla, komşularla, kendine yakın hissettiği kişilerle ve ailenin bayanlarıyla cevapları alınmıştır. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip olan ailelerin bu görüşlerine bakıldığında çocuklarıyla beraber olabilecek kişiler için endişe duyabildikleri, güven kaygısı yaşayabildikleri, ancak yakın çevresindeki kişileri tercih ettikleri görülmektedir. Ailenin bayanları ile boş zamanını geçirilmesi önerisinde ise zihinsel yetersizliği olan çocuklarla daha çok annelerin ilgilendiği, çocuklarının sorumluluklarını annelerin üstlendiği ve daha çok anne veya anne rolünü model alan abla, annanne, babaanne gibi ev halkı içerisinde yaşayan bayanların onlarla vakit geçirildiği düşüncesi çıkarılabilir.

Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını ne kadar süre ile geçirdiklerine bakıldığında; Görüşmecilerin cevapları incelendiğinde süre olarak iki gruptaki ailelerin önerileri benzerlik göstermektedir. Her iki grupta da ergen çocukların 1-2 saat, 2-3 saat, 3-4 saat süre ile boş zamanlarını geçirebilirler görüşleri yer almaktadır. Ayrıca iki grupta da ailelerin okul saatlerinden arta kalan vakitlerde ergenlerin boş zamanlarını geçirmelerini istemeleri ailelerin ergen çocukları için okul saatlerini iş saati olarak gördükleri düşüncesini engellemektedir. Yetersizliği olmayan ergen çocuk ailelerinin ergenlerin boş zamanları için en fazla süreyi 4-5 saat olarak belirtirken zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerin ise öğleden sonra hep, sevdiği ortamda istediği kadar şeklinde daha uzun vakitleri içeren önerilerinin yer alması iki grup arasında farklılık göstermektedir. Araştırmamızın bu bulgusundan yola çıkarak zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip olan ailelerin niceliksel değil niteliksel zamanlara ihtiyaçlarının olduğu ve akademik okul başarısı beklentilerinin daha az olduğu yorumu çıkarılabilir.

Karaküçük'e (2008) göre 24 saatlik bir gün ortalama olarak bölünmüş ve 8 saati çalışma, 8 saati uyku, 8 saati de boş zamana ayrılabilceği yapılan bir çalışmada belirtilmiştir. Bu çalışmadan yola çıkarak araştırmamızda ki ailelerin ergen çocuklar için önerdikleri boş zaman sürelerine genel olarak bakıldığında boş zaman için ideal olan

sürenin yakalanamamış olduğu dikkat çekmektedir.

Ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını hangi faaliyetlerle ilgilenerek geçirmeleri gerekliliğine bakıldığında; her iki grupta yer alan ailelerinde eğitsel faaliyetler ve sosyal kültürel faaliyetlerle ilgilenerek ergenlerin boş zamanlarını geçirmeleri önerilmiştir. Yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip ailelerin eğitsel faaliyetlerle ilgili görüşlerinin daha çok akademik faaliyetleri içerdiği, zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerin eğitsel faaliyetlerle ilgili görüşlerinin ise daha çok özel eğitimle ilgili faaliyetleri içerdiği ve hem kendilerinin hem de çocuklarının özel eğitimle ilgili eğitimlere ihtiyaç duyduklarını belirttikleri görülmektedir. Zihinsel yetersizliği olan ailelerle çocuğunun birlikte yapabileceği eğitimlerin önemli olduğu ve daha etkili olacağı düşünülmektedir. Batu'nun (2008) yaptığı araştırmada gelişimsel yetersizliği olan bireylere bakımlarını yapacağı kişiler aracılığıyla ev becerilerinin öğretiminin incelemiş ve araştırmanın sonucunda bakıcı kişilerin başarılı bu eğitiminde etkili olduğu bulunmuştur. Bu çalışma araştırmamızın bu bulgusunu desteklemektedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip olan aileler sanatsal faaliyet alanlarından el becerilerinin boş zamanlarda yapılabileceğini belirtmişlerdir. Aslan ve Eratay'ın (2009) çalışmasında zihinsel yetersizliği olan bireylere kumaş üzerine çizilen desene pul işleme becerisinin öğretiminin etkililiğini incelemişler ve bu becerinin öğrenciler tarafından öğrenildiğini bulmuşlardır. Öğrenilen bu becerinin belli zaman sonrada kalıcı olduğunu ve farklı ortamlarda genellenebildiğini belirtmişlerdir. Bu araştırma çalışmamızın bu bulgusunu destekler niteliktedir. Sosyal kültürel faaliyetlerle ilgili olarak iki grup arasında ki görüşlerde ise anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Ailelerin diğer görüşlerine bakıldığında; yetersizliği olmayan ergen çocuğa sahip ailelerin görüşleri, ailelerin baskıcı olmamalarını isterim, çocukları takip etmelerini isterim, çocukları kötü alışkanlıklardan ve kötü arkadaşlardan uzak tutmalıyız, çocuklara sevgiyle yaklaşmalıyız psikolojilerini iyi yetiştirmeliyiz şeklindedir. Bulgulardaki bu görüşler ailelerin ergen çocuklarına demokratik tutum ve davranış göstermek istediklerini ve ergenleri yalnız başlarına bırakmamaları gerektiğini düşündükleri şeklinde yorumlanabilir. Çocuklara kitap okutturmalı ve kitaplara teşvik etmeliyiz, dini eğitimlere yer vermeliyiz şeklinde olan görüşlerde de ailelerin tutum ve inançları ergenleri

yönlendirilmede etkili olduğu düşünülebilir.

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuğa sahip ailelerin görüşlerine bakıldığında ise, Allah ailelere sabır versin şeklinde zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olmanın zor bir sorumluluk olduğunu vurgulamaya çalıştıkları düşünülebilir. Engelli çocuklar toplum tarafından kabul görsün, dışlanmasın şeklinde belirtilen görüşte ise zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin toplum tarafından izole edildiğini, toplumla yetersizliği olan bireylerin tam olarak kaynaşamadığı anlaşılabılır. Özsoy, Özkahraman ve Çallı'nın (2006) yaptıkları çalışmada yetersizliği olan ailelerinin beklentileri ile gerçek durum arasındaki farklılıklar arttıkça yaşadıkları güçlükler artmakta ve gerçek durumla baş etmeleri zorlaşmakta olduğu belirtilmiş ailelerin çevrelerinden hiçbir zaman sosyal destek görmedikleri saptanmıştır. Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip aileler kendi duygu ve sorunları ile baş başa bırakılmamaları gerekli görülmüştür. Bu çalışma araştırmamızın bu bulgusuyla örtüşmektedir. Ailelerin bu görüşünden yola çıkarak zihinsel yetersizliği olan bireylere toplumla kaynaşabileceği desteklerin sunulması durumunda ailelerin ve çocuklarının toplumla daha iyi bütünleşerek sosyal hayata katılımlarının artacağı düşünülmektedir. San- Dayhan, Kurt ve Şipal'in (2005) yaptıkları çalışmasında yetersizliği olan ergenlerin sosyalleşmelerini etkileyen etmenleri incelemişler ve yetersizliği olanların sosyal hayata katılımlarını olumlu yönde geliştirebilecekleri bir eğitim programı içinde sosyalleşme, öz denetim, serbest zaman aktiviteleri ile ilgili becerilerin kazandırılmasını yönelik etkinliklerin planlanmasını gerekli görmüşlerdir. Bu çalışmada araştırmamızın bu bulgusuyla örtüşmektedir.

Çocukların ilgi duyacağı şekilde tehlikesiz olan, park, tiyatro, bahçe gibi yerler, özel alanlar açılmalıdır. Bunlar çocuklara katkı sağlar, aileleri de rahatlatır. Engellilerin yasal zorunlulukları ve yürüyüş alanları gibi yerlerin dışında bu toplumun engellileri unuttuğunu düşünüyor, onları kınıyorum. Şeklinde belirtilen görüşlerde ise yetersizliği olan bireylere yönelik tesislerin, kuruluşların, kamusal ve sosyal alanların azlığı aileleri zor durumlar yaşattığı ve bu alanlara çocuklarının ve kendilerinin ihtiyaçları olduğu görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'da (2011) binaların yetersizliği olan bireylere uygun olmaması, yetersizliği olan bireylerin yararlanacağı bilgilerin onlara göre sunulmaması, yetersizliği olanlara karşı toplumsal olumsuz tutumlar ve önyargılar

yetersizliği olan bireylerin yetersizliği olmayanlarla aynı fırsatları elde etmesini zorlaştırmaktadır. Dünyayı yetersizliği olan bireyler için de yaşanabilir kılmak için yetersizliği olmayan bireylerin de çaba göstermesi gerekmektedir. Görüşü araştırmamızın bu bulgusuyla örtüşmektedir.

Ortaokuldan sonra seviyelerine uygun liseler olsun isterim, engelliler kendilerine yeterli olmadığı için kendilerine zarar gelecek konularda eğitimler verilsin isterim, meslek sahibi olmalarını isterim, ailelere engellilik ve ergenlik konularında eğitim verilmesini isterim. Şeklinde belirtilen diğer görüşlere bakıldığında ise zihinsel yetersizliği olan bireyler için var olan eğitim sisteminin tam olarak onlara uygun olmadığı ve ailelerin bu durumdan mağdur olabildikleri yorumu yapılabilir. Ayrıca ailelerinde engellilik ve ergenlik hakkında eğitim programlarına ihtiyaçları olduğu görülmektedir. Cavkaytar'ın (1999) araştırmasında zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelere öz bakım ve ev içi becerileri öğretmeye yeterli hale getirmek amacı ile yapılan çalışmada bulgular ailelerin yapılan öğretim çalışmalarında zihinsel yetersizliği olan çocukların öz bakım ve ev içi becerileri öğrenmelerinde etkili olduğunu göstermiştir. Çalışmanın sonucunda zihinsel yetersizliği olan çocuklar ve ailelerine benzer çalışmalar yapılırsa etkili olacağı bulunmuş ve önerilmiştir. Bu çalışma araştırmamdan elde ettiğimiz bu bulguyu desteklemektedir.

İstismarlara uğramasınlar isterim. Bulgusunda ise zihinsel yetersizliği olan çocukların farklı istismarlara uğradığı ve ailelerin bu durumda manevi çöküntüler yaşadıkları düşünülmektedir. Aktepe'de (2009) bütün çocuk ve gençlerin cinsel istismara uğrayarak mağdur olma riski vardır. Fakat bu çocuklar içerisinde en önemli risk grubu engelli grubunda olan ve zihinsel olarak yetersiz olan bireylerin olduğu belirtilmektedir. Bu görüş çalışmamızın bu bulgusunu doğrular niteliktedir.

Ailelere bir şey olursa onlara devlet tarafından bakılsın isterim. Görüşünde ise ailelerin yetersizliği olan çocuklarının bağımsızlaşamadıklarını ve kendilerine yetebilecek duruma gelemediklerini düşündükleri için ailelerin çocuklarına bakamayacak duruma geldikleri veya vefatları durumunda çocukları hakkında geleceğe dair kaygılarının olduğu düşünülmektedir. Çengelci'nin (2009) ebeveynlerin çocuğunun

bakımı ve geleceği konusunda duygusal tükenmişlik, motivasyon kaybı yaşadıklarını belirtmiş bu durumda sosyal destek ağlarının sağlıklı kurulabilmesiyle, yetersizliği olan çocuğun bakımının yardımcı olunabileceği görülmüştür. Bu çalışma araştırmamızın bu bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

5.1. Sonuç ve Öneriler

5.1.1. Sonuç

Bu bölümde sonuç ve önerilere yer verilmiştir. Bu araştırmada, zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri ve ailelerin boş zamanlar hakkındaki görüşleri belirlenmiştir. Bu amaçla toplamda ergen çocuğa sahip otuz aile ile görüşülmüştür.

Araştırma bulgularına göre yetersizliği olmayan ergen çocukların hafta içi boş zamanlarını evde, televizyon karşısında, internette, maça giderek, okulda-okul etüdünde, dershanede, tablet oynayarak, kitap okuyarak, spor yaparak, oyun oynayarak, kütüphanede, parkta geçirdikleri belirlenmiştir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların hafta içi ise evde, televizyon karşısında, internette, gittiğim yerlerde, komşularda, evin bahçesinde, akrabalarının evinde, bilgisayar karşısında, gezmede geçirdikleri belirlenmiştir. Ailelerden alınan görüşlere göre her iki gruptaki çocuklarda boş zamanlarını en fazla evde geçirmektedirler. Ayrıca ergen çocukların boş zamanlarını geçirdikleri yerin evde, televizyon karşısında, internette olması benzerlik gösterdiği belirlenmiştir.

Araştırma bulgularına göre yetersizliği olmayan ergen çocukların hafta sonu boş zamanlarını arkadaşlarının yanında, dışarıda, internet kafede, kafede, telefonda, sinemada, halı saha maçında, antrenmanda, dersane, evde, gezmede, alışverişte, piknikte geçirdikleri belirlenmiştir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların hafta sonu ise kuzeninin evinde, çarşıda, bilgisayar karşısında, rehabilitasyon merkezinde geçirdikleri belirlenmiştir. Yetersizliği olmayan ergen çocukların boş zamanlarını geçirdikleri yerlerin daha fazla yerler olduğu; zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların boş

zamanlarını geçirdikleri yerlerin ise daha az yerler olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan ailelerin görüşlerine göre yetersizliği olmayan ergen çocukların boş zamanlarını anne ile, baba ile, abi ile, kardeş ile, akrabaları ile, okul arkadaşı, mahalle arkadaşları, kendisi ile, ailesi ile geçirdikleri; yetersizliği olan ergen çocukların boş zamanlarını Anne ile, baba ile, abi ile kardeş ile, akrabaları ile, okul arkadaşı ile, mahalle arkadaşları ile, anne kime giderse onun ile, kuzenleri ile, abla ile, komşu ile geçirdikleri belirlenmiştir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların en çok anne ve akrabaları ile boş zamanlarını geçirdikleri; yetersizliği olmayan ergen çocukların ise okul ve mahalle arkadaşları ile boş zamanlarını geçirdikleri belirlenmiştir.

Araştırmanın bulgularına göre yetersizliği olmayan ergen çocukların aileleri, çocuklarının boş zamanlarında yaptıkları aktiviteleri televizyon izler, spor yapar, oyun oynar, bilgisayar oynar, ev işleri yapar, internete girer, öz bakım yapar, telefonla ilgilenir, alış-veriş yapar, kitap okur, ailece sohbet eder, sinemaya ve kütüphaneye gider, dükkan da ailesine yardım eder, kafeteryalara gider olarak belirtmişlerdir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların aileleri ise çocuklarının boş zamanlarında yaptıkları aktiviteleri öz bakım yapar, telefonla ilgilenir, alış-veriş yaparız, hikâye kitabı okur, sevdiği kişilerle hatıralarını anlatır, istirahat eder, resim ve boyama yapar, dışarıdan geçen insanlara laf atar, gezmeye gider, müzik dinler, müzikal oyun oynar, günlere gider, enstrüman çalar olarak belirtmişlerdir. Her iki grupta da en çok yapılan aktivite televizyon izleme olarak belirlenmiş ve benzerlik göstermiştir.

Araştırmaya katılan yetersizliği olmayan ergen çocuk aileleri çocuklarıyla yaptıkları aktiviteden sonra duyguları ve düşüncelerini mutlu oluyorum, duygusal oluyorum, seviniyorum, memnun oluyorum, sıcaklık hissediyorum, zevk alıyorum, yaptığı aktiviteleri takip ederim, sohbet ederim olarak belirtmişlerdir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuk aileleri ise çocuklarıyla yaptıkları aktiviteden sonra duyguları ve düşüncelerini mutlu oluyorum duygusal oluyorum, seviniyorum, hoşuma gidiyor, huzurlu oluyorum, üzülüyorum, karamsar oluyorum, sakinleşiyorum, psikolojik rehabile oluyorum, keyif alıyorum şeklinde belirtmişlerdir. Ergen çocukla yapılan aktiviteden sonra ailelerin duygu düşüncelerinde farklılıklar olsa da mutlu oluyorum duygusunun her

iki grupta da en çok hissedilen duygu olduğu belirlenmiştir. Ancak zihinsel yetersizliği olan ailelerde üzülyorum, karamsar oluyorum gibi olumsuz duyguların da olduğu göze çarpmaktadır.

Araştırmanın bulgularına göre yetersizliği olmayan ergen çocukların aileleri diğer ergen çocukların boş zamanlarını ailesi ile evde, ailenin önerdiği yerlerde, arkadaşlarının yanında, mutlu oldukları yerlerde, dışarıda, gezerek, ev işleri yaparak, sinemaya giderek, spor salonlarında geçirmelerini önerdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca eğitsel faaliyet alanlarında (kütüphanede, dershanede, dini eğitim yerlerinde, tiyatrodan, okul aktivitelerinde), sosyal ve kültürel faaliyet alanlarında (oyun yerleri, kafeteryalar, tenis oynayarak), sanatsal faaliyet alanlarında (müzik kurslarında) geçirmelerini önerdiklerini belirtmişlerdir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların aileleri ise diğer ergen çocukların boş zamanlarını evde, ailenin gittiği yerlerde, aile gözetiminde arkadaşlarıyla, mutlu oldukları yerlerde, dışarıda gezerek, gidebileceği her yerde gezmeye, yetersizliği olmayan akranlarıyla aynı ortamlarda, spor türü aktivitelerde geçirmelerini önerdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca eğitsel faaliyet alanlarında(kütüphanede, bize ve ona yararlı olacak yerlerde, meslek eğitimlerinde, yetenek ve ilgilerinin olduğu yerlerde), sosyal ve kültürel faaliyet alanlarında(engellilere özel alanlar, engellilere değer ve kazanım katacak yerler, sosyal ve kültürel alanlarda), sanatsal faaliyet alanlarında (el becerileri geliştirilecek yer, mobilya yapma) geçirmelerini önerdiklerini belirtmişlerdir. Yetersizliği olmayan ergen çocukların aileleri diğer ergen çocukların boş zamanlarını spor salonlarında, eğitsel faaliyet alanlarında geçirmelerinin gerekliliğini belirtmişlerdir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların aileleri ise eğitsel faaliyet alanlarında ve yetersizliği olmayan akranlarıyla aynı ortamlarda geçirmelerinin gerekliliğini belirtmişlerdir. Her iki grupta da eğitsel faaliyet alanlarında geçirmeleri düşüncesi benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın bulgularına göre yetersizliği olmayan ergen çocukların aileleri diğer ergen çocukların boş zamanlarını ailesi ile, akrabaları ile, arkadaşları ile, akranları ile, kuzenleri ile, rehber olacak kişiler ile geçirmelerini önerdiklerini belirtmişlerdir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların aileleri ise diğer ergen çocukların boş zamanlarını ailesi ile, akrabaları ile, arkadaşları ile, akranları ile normal akranları ile, güvenilebileceğim insanlar ile, komşuları ile, kendine yakın hissettiği kişiler ile, ailenin bayanları ile

geçirmelerini önerdiklerini belirtmişlerdir. Yetersizliği olmayan ergen çocukların aileleri ile zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların aileleri ergen çocukların yaşındaki diğer çocukların boş zamanlarını en çok ailesi ile geçirmeleri gerekliliğini belirtmişlerdir ve bu düşünceleri benzerlik göstermektedir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların aileleri çocukların yetersizliği olmayan akranları ile boş zamanlarını geçirmeleri gerekliliğini önermişken yetersizliği olmayan ergen çocukların ailelerinde böyle bir beklenti belirtilmemiştir.

Araştırmanın bulgularına göre yetersizliği olmayan ergen çocukların aileleri diğer ergen çocukların boş zamanlarını 4-5 saat, 3-4 saat, 2-3 saat, 1-2 saat, okul saatlerinden arta kalan saatlerde geçirmeleri gerekliliğini belirtmişlerdir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların aileleri ise diğer ergen çocukların boş zamanlarını öğleden sonra hep, süre veremiyorum, 3-4 saat, 2-3 saat, 1 saat, okul saatlerinden arta kalan saatlerde, sevdiği ortamda istediği kadar, 10-15 dakika süre ile geçirmeleri gerekliliğini belirtmişlerdir. İki gruptaki ailelerin önerdikleri saatlerin benzerlik gösterdiği belirlenmiştir fakat zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinde sevdiği ortamda istediği kadar, öğleden sonra hep şeklinde daha sınırsız süreler belirtilmiştir.

Araştırmanın bulgularına göre yetersizliği olmayan ergen çocukların aileleri diğer ergen çocukların boş zamanlarını eğitici faaliyetler (kitap okumak, küçüklere ders verme, eğitici faaliyetler yapmak, dini eğitim), sosyal kültürel faaliyetler (sinemaya gitmek, spor yaparak, halı saha maçlarına gitme, yüzme kurslarına gitme) ile ilgilenerek geçirmeleri gerekliliğini belirtmişlerdir. Ayrıca sosyal aktiviteler yapmak, kurumları ziyaret etmek, kütüphaneye gitme, arkadaşları ile gezme, ailelerini gururlandıracak işler yapma faaliyetleriyle ilgilenerek geçirmeleri gerekliliğini belirtmişlerdir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların aileleri ise diğer ergen çocukların boş zamanlarını eğitici faaliyetler (özel eğitimler, mesleki eğitim, atölye çalışması, folklor oyunu, eğitici oyunlar), sosyal kültürel faaliyetler (sinemaya gitmek, spor aktiviteleri, jimnastik, yüzme, güreş, futbol, eğlenceli işler, oyun oynayarak, sosyal faaliyet) ile ilgilenerek geçirmeleri gerekliliğini belirtmişlerdir. Her iki grupta da sosyal kültürel faaliyetlerin eğitici faaliyetlerden daha çok önerildiği belirlenmiştir. Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların ailelerinin eğitsel faaliyetlerdeki önerilerinin daha çok özel eğitim gerektiren faaliyetler içerdiği

belirlenmiştir. Sosyal kültürel faaliyetlerde her iki grubun da diğer ergen çocuklar için spor aktivitelerini önerdikleri belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan yetersizliği olmayan ergen çocukların ailelerinin diğer görüşleri ailelerin baskıcı olmamalarını isterim, çocukları takip etmelerini isterim, çocukları kötü alışkanlıklardan ve kötü arkadaşlardan uzak tutmalıyız, çocuklara sevgiyle yaklaşmalıyız, psikolojilerini iyi yetiştirmeliyiz, çocuklara kitap okutturmalı ve kitaplara teşvik etmeliyiz, dini eğitimlere yer vermeliyiz şeklinde belirtilmiştir.

Zihinsel yetersizliği olan ergen çocukların aileleri ergen çocukları için onlara özel daha fazla toplumsal alanlara ihtiyaçları olduğunu belirtmişlerdir. Zihinsel yetersizliği olan çocuklarının toplum tarafından daha çok kabul görmelerini istemekte ve toplumun onları dışladığını düşünerek üzüldüklerini belirtmektedirler. Engellilere ve kendilerine yönelik eğitim alanlarının ve programlarının fazlalaştırılmasını istemektedirler. Çocuklarının geleceği, bakımı ve yaşayacağı istismarlar konusunda kaygı duyduklarını belirtmektedirler.

5.1.2. Öneriler

Araştırma bulguları çerçevesinde ve ilgili alan yazın taramaları sonucunda sunulan öneriler uygulamaya ve ilerideki araştırmalara yöneliktir.

5.1.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

Araştırmamızın bulguları zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergenlerin boş zamanlarının çoğunu sosyal olamayan ev gibi ortamlarda, annesi arkadaşı gibi belirli kişilerle, televizyon, internet bilgisayar oyunları gibi kendilerine çok fazla yarar sağlayamayacak faaliyetlerle, dışarıda amaçsız gezmek gibi aktivitelerle geçirmektedir. Araştırmamızın bulguları ergenler boş zamanlarını kendilerine çok fazla fayda getirmeyecek bir şekilde harcadıklarını göstermiştir.

Bu bilgilerden yola çıkarak; zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergenler için okullarda ergenlerin boş zamanlarını geçirebilecek yeterli alanlar, onların ilgi ve yeteneklerine uygun faaliyetler, ergenlere yönelik boş zamanlarını değerlendirebilecekleri yeterli uygulamaları tercih etme kısıtlı durumdadır. Ergen çocuklar okullarda boş zamanlarını rastgele boş zamanlarının içerisinde yararlı faaliyetlerle dolduramayarak geçirmektedirler. Bu kapsamda;

A) Okullar ergen çocukların boş zamanlarına yönelik;

- Çeşitli kurslar ve eğitici faaliyetler düzenlenmesi ve çeşitlendirilmesi önerilmektedir.
- Spor etkinlikleri ve aktivitelerine yönlendirilmesi önerilmektedir.
- Sosyal ve kültürel etkinlikler gibi faaliyetlere yönlendirmeleri önerilmektedir.
- Bu etkinlikleri yapabilecek alanlar oluşturulması önerilmektedir.
- Zihinsel yetersizliği olan ergen çocuk ailelerine yönelik programlar hazırlanması,
- Mesleki eğitim kursları düzenlenmesi önerilmektedir.

Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergenlerin boş zamanlarını farklı etkinliklerle geçirmede aileler çocuklarını rehberlik etmede yetersiz kalabilmektedir. Ergenlere aileler tarafından doğru olarak yönlendirmeyebilmektedirler. Bu kapsamda;

B) Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergen çocuk ailelerine yönelik;

- Ergenlere ilgi ve yetenekleri doğrultusunda çeşitli alanlara yönlendirilip farklı etkinliklere sunulabilmeleri ve çeşitli fırsatlar oluşturabilmeleri önerilmektedir.
- Televizyon internet gibi sosyal medyanın zararları hakkında bilinçlendirilebilir.
- Ergenlere fayda sağlayacak alternatif alanların bulunabilmesi ve yeni insanlarla tanışmalarının desteklenmesi önerilmektedir.
- Ergen çocuklarla birlikte olabilecekleri programlar ve boş zaman etkinlikleri planlamaları önerilmektedir.
- Ergenlerin boş zamanlarında onların keşfetme duygusunun gelişmesine

yardımcı olarak onları cesaretlendirerek onlara uygun ortamlar hazırlamaları önerilmektedir.

Ayrıca zihinsel yetersizliği olan ergen çocuk ailelerine;

- Çocuklarını kabullenerek onlarla farklı etkinlikler sunabilmeleri önerilmektedir.
- Sosyal ortamlarda kısıtlı yaşamları olan yetersizliği olan çocukların sosyal aktivitelerini artırabilmeleri ve boş zaman etkinlikleri planlamaları önerilmektedir.
- İş-meslek sahibi ve hobi edindirici kurslar düzenlenmesi ve el becerilerine yönelik çalışılabilmeleri önerilmektedir.
- Engellilik ve ergenlik hakkında eğitim programlarına katılmaları önerilmektedir.
- Yaşadıkları tükenmişlik, kaygı gibi duygu-durumlarda psikolojik destek veya profesyonel destek alabilmeleri önerilmektedir.
- Çocuklarının özbakım ve günlük yaşam becerilerini kazanmalarında yardımcı olmaları önerilmektedir.

Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergenlerin boş zamanlarını kaynaştırma kapsamında birlikte geçirme Türkiye’de henüz uygulanmamıştır. Yetersizliği olan ergen çocuklar hem eğitim alanlarında ayrıştırılmakta hem de tam anlamıyla sosyal kabul görmeyerek toplumdan izole edilmektedirler. Yetersizliği olan ergen çocukların yetersizliği olmayan akranlarını model alarak akran eğitimleri olması gerekmektedir. Yetersizliği olmayan ergen çocuklarda yetersizliği olan ergen akranıyla birlikte olarak farkındalığı artmakta, bireysel farklılıkları öğrenmekte, duyarlılık kazanmaktadırlar. Bu doğrultuda;

C) Ergen çocukların boş zamanlarına yönelik kaynaştırma eğitimi kapsamında;

- Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergen ve çocukların boş zamanlarını birlikte geçirebileceği faaliyetler oluşturulması önerilmektedir.
- Sosyal kültürel alanlara iki grubun boş zamanlarında katılacağı gösteri ve geziler düzenlenmesi önerilmektedir.
- Her iki gruptaki ailelere kaynaştırma eğitimleri verilerek ergen çocukların boş

zamanlarında aileleri ile yapabileceği etkinlikler düzenlenmesi önerilmektedir.

- Akran eğitimi yapılabilecek şekilde boş zaman aktiviteleri oluşturulabilmesi önerilmektedir.

Türkiye’de zihinsel yetersizliği olan ve olmayan ergen çocukların birlikte katılabileceği boş zaman faaliyet uygulamaları ve boş zaman etkinliklerinin yapılacağı alanlar çok sınırlıdır. Diğer ülkelerde yetersizliği olan ve olmayan ergenlerin birlikte olabileceği boş zaman faaliyetlerine yönelik yapılan önemli çalışmalar vardır. Türkiye’de de bu tür çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda;

D) Ergen çocukların boş zamanlarına yönelik Türkiye’deki uygulamalarda;

- Yetersizliği olmayan ergenler ve otistik ergen çocukların kaynaştırma kampı adında birlikte boş zaman geçireceği uygulamalar vardır. Bu uygulamaların sınırlı olduğu ülkemizde bu türdeki uygulamalara yer verilmesi önerilmektedir.
- Belçika’da “Anne kız el ele haydi kütüphaneye” adlı projeler gibi etkinliklerle ailelerde kaynaştırma programlarına katılmaktadırlar. Türkiye’de de buna benzer proje ve programlar yapılması önerilmektedir.
- Türkiye kültüründe var olan geleneksel sanatlarla ilgili boş zaman faaliyetleri oluşturulması önerilmektedir.
- Özel eğitim okulları bünyesinde boş zamanları değerlendirilebileceği çeşitli kurslar açılması önerilmektedir.
- Ergenlere yönelik kendilerini geliştirebilecekleri ve sosyalleşebilecekleri yerlerin çeşitlendirilmesi önerilmektedir.

5.1.2.2. İleri Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Deneysel çalışmalar yapılarak her iki gruptaki ergenlerin birlikte uygulayacağı boş zaman etkinliklerinin sonucunda ne tür sonuçlarına bakılması önerilmektedir.

- Araştırmanın bulgularında aileler çocuklarının boş zamanla ilgili etkinliklere katılmalarını istemektedirler. Ailelerin bu isteklerine cevap veren uygulamalar oluşturması önerilmektedir.
- Daha büyük gruplar oluşturularak çalışmalar yapılması önerilmektedir.
- Ergen çocuklar ve aileleri ile sosyal geçerlilik çalışmaları yapılması önerilmektedir.
- Ergen çocukların boş zamanlarında yapabileceği spor aktivitelerinin yararlarının etkililiği incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Abadan, N. (1961). Üniversite öğrencilerinin serbest zaman faaliyetleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, 135: 117-133.
- Akçamete, G. (1989). Yetersizliği olan çocukların ve gençlerin işe hazırlanmaları. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 14 (143): 25-31.
- Akçamete, G. (1998). *Özel eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1: 95-119.
- Altuğ-Özsoy, S., Özkahraman, Ş. ve Çallı, F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 8 (3): 69-77.
- Anabilim Eğitim Kurumları (2013). *Psikolojik danışmanlık ve rehberlik birimi rehberlik postası – 3*. İstanbul.
- Aral, N. ve Aktaş, Y. (1997). Çocukların televizyon ve diğer etkinliklere harcadıkları sürenin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13: 99-105.
- Avrupa Birliği Bakanlığı (2007). Engelli bireylere yönelik serbest zaman aktivitelerinin organizasyonu, Eğitim ve kültür hayat boyu öğrenme programı (2007-2013) Leonardo Da Vinci projesi, Ankara.
- Axelsen, M. (2009). The power of leisure: i was an anorexic; i'm now a healthy triathlete. *Leisure Sciences*, 31: 330–346.
- Başoğlu, B. (2004). Üniversite öğrencilerinin boş zaman alışkanlıklarının incelenmesi: Kırıkkale Üniversitesi örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Batu, S. (2008). "Care-giver Provided Home-based Instruction Using Simultaneous Prompting for Teaching Home Skills to Individuals with Developmental Disabilities", *Education and Training in Developmental Disabilities*, 43(4), 541-555.
- Bayar, M. (Eylül 24, 2009). Zihinsel engelli bireylerin özellikleri. *Nazilli Adalet Gazetesi*. Alındı Nisan 20, 2016, <http://www.nazilliadalet.org/zihinsel-engelli-bireylerin-ozellikleri> sitesinden alınmıştır.
- Bayer, M. Z. (1974). *Memleketimizde tabiatı koruma ve rekreasyon. Çalışma ve çalışma dışı zamanın planlanması semineri*. Ankara: O.D.T.Ü. Yayınları.

- Bayhan, P., Şipal, F. ve Kurt, Ş. (2003). Engelli ergenlerin sosyal ilişkilerini oluşturma sürecinde eğitsel ortamların düzenlenmesi. *Ufukun Ötesi Bilim Dergisi*, 3(1),21-29
- Bianchi, S.M. and Robinson, J. (1997). What did you do today? Children's use of time, family composition, and the acquisition of social capital. *Journal of Marriage and the Family*, 59: 332-344.
- Bircan, İ. ve Tekin, M. (1986). Türkiye’de okuma alışkanlığının azalması sorunu ve çözüm yolları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22 (1): 393-410.
- Bishop, P. (2010). Physical activity for individuals with mental retardation. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 9 (4): 360-361.
- Bozkurt, F. ve Gürsel, O. (2005). "Effectiveness of Constant Time Delay on Teaching Snack and Drink Preparation Skills to Children with Mental Retardation", *Education and Training in Developmental Disabilities*. 40(4), 390-400.
- Buğan, G. M. (1999) *Yetişkin zihin engelli kadınların günlük yaşam becerilerini gerçekleştirme durumlarının belirlenmesi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Büküşoğlu, N. ve Bayturan, A. F. (2005). Serbest zaman etkinliklerinin gençlerin psiko-sosyal durumlarına ilişkin algısı üzerindeki rolü. *Ege Tıp Dergisi*, 44 (3): 173-177.
- Cavkaytar, A. (1999). Zihin engellilere öz bakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde bir aile eğitimi programının etkililiği. *Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi*, 2 (3): 40-50.
- Cavkaytar, A. (2000). Zihinsel yetersizliği olanların eğitim amaçları. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (1): 115-121.
- Ciechalski, J. C. and Schmidt, M. W. (1995). The effects of social skills training on students with exceptionalities. *Elementary School Guidance & Counseling*, 29 (3): 217-223.
- Çengelci, B. (2009). Otizm ve down sendrom’lu çocuğa sahip annelerin kaygı, umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*, 10 (2): 1-22.

- Çileli, M. (1987). Ergenlikte ahlak gelişimi. B. Onur (Ed.), *Ergenlik psikolojisi* (265-286). Ankara: Taş Kitapçılık.
- Çuhadar, S. (2008) *Resimli etkinlik çizelgeleri ile sunulan öğretim sürecinin otistik özellikler gösteren çocukların serbest zaman becerilerini öğrenmeleri üzerindeki etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Özel eğitim anabilim dalı. Eskişehir.
- Demiray, U. (1987). Açıköğretim fakültesi öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme eğilimleri. *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, 251 (121): 1-8.
- Dever, R. B. and Knapczyk, D. R. (1997). *Teaching persons with mental retardation. A model for curriculum development and teaching*. Bostan: McGraw-Hill Education.
- Dewey, J. (1995). *Eğitimde ahlak ilkeleri*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Edginton, C. R. (2007). The World leisure organization: promoting social, cultural and economic transformation. *Licere, Revista Brasileira de Ciências do Esporte*, 10 (2): 1-15.
- Eratay, E. (2011). Zihin Engelli Bireylere Kumaş Üzerine Çizilen Desene Pul İşleme Becerisinin Öğretiminde Eşzamanlı İpucuyla Öğretimin Etkililiği. *Özel Eğitim Dergisi*.10(2).15-34.
- Eratay, E. (2011). Zihinsel Engelli Öğrencilere Haroşa Örgü Örne Becerisinin Öğretiminde Eşzamanlı İpucuyla Öğretimin Etkililiği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.11(2).
- Eratay, E. (2013). Effectiveness of leisure time activities program on social skills and behavioral problems in individuals with intellectual disabilities. *Department of Special Education*, Full Length Research Paper, DOI: 10.5897
- Eratay, E. (2013). Zihinsel Yetersizliği Olan Gençlerin Serbest Zamanları Nasıl Değerlendirdiklerinin İncelenmesi. *I. Uluslararası İş Ve Meslek Danışmanlığı Kongre Programı* 28 –29 Kasım 2013 Bilkent Otel, İşkur Yayınları, Ankara
- Eratay, E. ve Aydoğan, Y. (2015). Study Of The Relationship Between Leisure Time Activities And Students Of Abant İzzet Baysal University Levels of Assertiveness. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 191. 2213

- Ergun, N. (2003). Bedensel engelli çocuk ve spor. *Çoluk Çocuk Dergisi*, 5 (26): 50.
- Eripek, S. (1998). *Özel eğitim, zihin Engelli çocuklar ve eğitimleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Eripek, S. (2005). Zekâ Geriliği. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Ersoy, S. ve Güldemir O. (2008, Eylül). *Üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme faaliyetlerinin sosyoekonomik boyutu üzerine bir inceleme*. Poster bildirisi, 17. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Ersoy, G., Tekin-Iftar, E., ve Kircaali-Iftar, G. (2009). The effects of antecedent prompt and test procedure on teaching simulated menstrual care skills to females with developmental disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 44, 54-66.
- Gladding, S. T. (2002). *Family therapy: History, theory and practice* (30). New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Genç, S. Z. (2004). Normal ve ikinci öğretim öğrencilerinin boş zaman değerlendirmelerinin incelenmesi: Atatürk Üniversitesi örneği. *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayını*, 12: 275-290.
- Genç, Y. ve Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içerme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8 (1): 363-393.
- Gorely, T., Marshall, S. J., Biddle, S. J. and Cameron, N. (2007). The prevalence of leisure time sedentary behaviour and physical activity in adolescent girls: an ecological momentary assessment approach. *International Journal of Pediatric Obesity*, 2 (4): 227-234.
- Gökarp, H. (2007). Gençliğin boş zamanlarını değerlendirmesinde spor faaliyetlerinin yeri ve önemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Gökmen, H. (1985). *Yükseköğrenim öğrencilerinin serbest zaman etkinlikleri ve kendilerini gerçekleştirme düzeyleri*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Göksel, E. (1974). *Boş zamanları değerlendirme eğitimi ve planlaması. Çalışma ve çalışma dışı zamanın planlanması semineri*. Ankara: O.D.T.Ü. Yayınları.

- Heward, W. L. (1996) *Exceptional Children: An Introduction to Special Education Fifth Edition*. New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Işıl, Ö. (1994) *Zeka özürlü çocukların günlük yaşam aktivitelerine uyumunda annelere verilen eğitimin etkinliği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, İstanbul.
- İlhan, L. (2009). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların çocuklarının özel eğitimleri sürecinde beden eğitimi ve spor etkinliklerine yaklaşımlarının değerlendirilmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3 (1): 38-48.
- Karaküçük, S. (2008). *Rekreasyon: Boş zamanları değerlendirme* (7). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Köse, E. (2006) *Özel eğitim gereksinimi olan çocukların gelişimine seramik eğitiminin etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karatosun, H. (2010). Fiziksel aktivite ve ruh sağlığı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Yaşam Dergisi*, 2 (2): 09-13.
- Karlı, M. D. (2003). *Öğretmenliğin temel kavramları. Öğretmenlik mesleğine giriş-alternatif yaklaşım*. Ankara: Öğreti Yayınları.
- Karlı, M. D. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş* (2). Ankara: Öğreti Yayınları.
- Kılbaş Köktaş, Ş. (1995). *Gençlik ve boş zamanı değerlendirme*. Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Kılbaş Köktaş, Ş. (2004). *Rekreasyon: Boş zamanları değerlendirme* (3). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kır, İ. (2007). Yüksek öğretim gençliğinin boş zaman etkinlikleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2): 307-328.
- Kırcaali İftar, G. (1992). Kaynaştırma becerileri öz-değerlendirme aracı. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1-2), 119-129.
- Koç, M., İskender, M. ve Bayraktar, B. (2008). Engelli çocuğa sahip ailelerin beklenti düzeyi ile çocuğa karşı tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16: 14-25.

- Köktaş, Ş. K. (2004). *Rekreasyon Boş Zamanı Değerlendirme* (3). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Köse, E. (2006) *Özel eğitim gereksinimi olan çocukların gelişimine seramik eğitiminin etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kulaksızoğlu, A. (2005). *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, 7. Basım, , İstanbul.
- Kuloglu-Aksaz, N., Fırat, A. (1992) *Ergenlik Çağındaki Özürlü Bireylere Menstürasyon*
- Döneminde Gerekli Olan Temizlik Alışkanlıklarının Kazandırılması. *Özel Eğitim Dergisi*,1, 2, 37-41.
- Kurugöl, Z., Yenigün, A., Kusin, N. ve Özgür, T. (1994). Üç oniki yaş grubu çocuklar üzerine televizyonun etkileri ve ailelerin televizyon hakkında düşünceleri. *Türk pediatri arşivi*, 29 (1): 1-10.
- Kuş, E. (2003). *Sosyal bilimlerde araştırma teknikleri nitel mi, nicel mi?* Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kuyumcu, N. (2010). Eğitimde tiyatro ve gençler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (1): 156 -165.
- Küçüker, S. (1993). Özürlü çocuk ailelerine yönelik psikolojik danışma hizmetleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 1 (3): 23-29.
- Laftman, S. B. and Östberg, V. (2006). The pros and cons of social relations: an analysis of adolescents'health complaints. *Social Science & Medicine*, 63: 611–623.
- Luckasson, R., Borthwick Duffy, S., Buntinx, W. H., Coulter, D. L., Craig, E. M., Reeve, A., Schalock, R. L., Snell, M.E., Spitalnik, D. M., Spreat, S. and Tasse, M. J. (1992). *Mental retardation: definition, classification and systems of supports* (9). Washington: American Association on Mental Retardation.
- Luckasson, R., Borthwick Duffy, S., Buntinx, W. H., Coulter, D. L., Craig, E. M., Reeve, A., Schalock, R. L., Snell, M.E., Spitalnik, D. M., Spreat, S. and Tasse, M. J. (2002). *Mental retardation: Definition, classification and systems of supports* (10). Washington: American Association on Mental Retardation.

- Mangır, M., Aktaş, Y. (1992). Gecekondu gençliğinde boş zaman etkinlikleri. *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları*, 1268.
- Mccabe, M.P., (1993). Sex Education Programs for People With Mental Retardation. *Mental Retardation*. Volume: 31, Number:6, pp: 377-387.
- MEB (2011). Engelli bireylerde toplumsal uyum. Ankara. MEB Yayınevi.
- MEB, Kazım Demirel Sevgi Özel Eğitim Uygulama Merkezi ve İş Uygulama Merkezi Müdürlüğü (2013). *Aile eğitim programı*. Ankara. MEB Yayınevi.
- MEB (2015). *Ergenlik dönemi ve özellikleri*. Ankara. MEB Yayınevi.
- Neistadt, M. E. and Marques, K. (1984). An independent living skills training program. *The American Journal of Occupational Therapy*, 38 (10), 671-676.
- Nippold, M. A., Duthie, J. K. and Larsen, J. (2005). Literacy as a leisure activity: free-time preferences of older children and young adolescents. *Language Speech and Hearing Services in Schools*, 36 (2): 93-102.
- Outhwaite, W. (1989). The diversity of social time. *The Journal of the International Sociological Association*, 37 (3): 214-228.
- Özbaba, N. (2000). *Okulöncesi eğitimcilerinin ve ailelerin özel eğitime muhtaç çocuklar ile normal çocukların entegrasyonuna (kaynaştırılmasına) karşı tutumları*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özbey, F. ve Yıkmış, A. (2005) Zihin engelli öğrencilere iş becerilerinin öğretiminde eş zamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. . Sakarya üniversitesi eğitim fakültesi dergisi, Ekim 2006 sayı:12-125.
- Özeks, M. (2011). Ergenlik döneminde boş zaman aktivitelerinin incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 12 (1): 1–21.
- Passmore, A. (2003). The occupation of leisure: Three typologies and their influence on mental health in adolescence. *OTJR - Occupation, Participation and Health*, 23 (2): 76-83.
- Peterson, J. J., Lowe J. B., Peterson, N. A., Nothwehr, F. K., Janz, K. F. and Lobas, J. G. (2008). Paths to leisure physical activity among adults with intellectual disabilities: self-efficacy and social support. *American Journal of Health Promotion*, 23 (1): 35-42.
- Patton, (1990). Michael Q. *Qualitative Evaluation and Research Methods*. İkinci basım. London: Sage Publications

- Rummel, J.F. (1968). *Eğitimde araştırmaya giriş*. Ankara: Ajans Türk Yayınları.
- Sabbağ, Ç. ve Aksoy, E. (2011). Üniversite öğrencileri ve çalışanların boş zaman etkinlikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (4): 10-23.
- Sabiston, C. M. and Crocker, P. R. (2008). Exploring self-perceptions and social influences as correlates of adolescent leisure-time physical activity. *The Journal of Sport & Exercise Psychology*, 30 (1): 3-22.
- San-Dayhan,P.,Kurt,Ş. ve Şipal, F. (2005) Engelli ergenlerin sosyalleşmelerini etkileyen etmenler. *Çağdaş Eğitim Dergisi*,319
- Shaw, M. S. (1986). Leisure, recreation or free time? Measuring time usage. *Journal of Leisure Research*, 18 (4): 177-189.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sucuoğlu, B. ve Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6 (1): 41-57.
- Sungur, M. (2013). Çocuklarda ergenliğe geçiş ve aile. 10 Kasım 2014 tarihinde <http://www.drertugruguler.com/cocuklarda-ergenlige-gecis-ve-aile/sitesinden> alınmıştır.
- Süzer, M. (1997). Üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme alışkanlıkları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Terzioğlu, A. ve Yazıcı M. (2003). Üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme anlayış ve alışkanlıkları: Atatürk Üniversitesi örneği. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2): 1-31.
- Tezcan, M. (1994). *Boş zamanları değerlendirme sosyolojisi*. Ankara: Atilla Kitapevi.
- Tezcan, M. (1977). *Boş zamanlar sosyolojisi*. Ankara: Doğan Matbaası.
- Tör, N. V. (1966). *Boş zamanları değerlendirmede telkin vasıtalarının rolleri, Boş zamanları değerlendirme semineri, Halk Sağlığı Eğitim Komitesi*. İstanbul: Akgün Matbaası.
- Trainor, S., Delfabbro, P., Anderson, S. And Winefield, A. (2009). Leisure activities and adolescent psychological well being. *Journal of Adolescence*, 3 (03): 8-13.
- Tinsley, H. E. and Eldredge, B. D. (1995). Psychological benefits of leisure

- participation: A taxonomy of leisure activities based on their need-gratifying properties. *Journal of Counseling Psychology*, 42 (2): 123-132.
- Umurtak, G. Zihinsel engellilerin özellikleri. 20.04.2106 tarihinde <http://groups.google.com/group/engelsiztoplum/web/zihinselengellilerinozellikleri/> sitesinden alınmıştır.
- Uzuner, Y. (1999). *Niteliksel Araştırma Yaklaşımı*. Eskişehir: Anadolu üniversitesi Yayınları.
- Ünlü, N. K. (1995). *Başarı sporunda ödüllendirme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Vuran, S. (2003). *Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Wartberg, L., Aden A., Thomsen, M. and Thomasius, R. (2015). Relationships between family interactions and pathological internet use in adolescents: an review. *Zeitschrift für Kinder- und Jugendpsychiatrie und Psychotherapie*, 43 (1): 9-17.
- Winniffrith, T. and Barrett, C. (1989). *The Philosophy of Leisure*. London: Macmillan Press.
- Yavuzer, H. (2001). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sorunu Çocuk Psikolojisi* (25). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2007). *Çocuk Psikolojisi* (30). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yetiş, Ü. (2008). Orta öğretim öğrencilerinin boş zaman değerlendirme eğilimlerinin farklı değişkenlere göre belirlenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2 (3): 193-205.
- Yörükoğlu, A. (2004). *Gençlik çağı ruh sağlığı ve ruhsal sorunları*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, B. (2002). Ankara'daki ilköğretim öğretmenlerinin okuma ve halk kütüphanesi kullanma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 16 (4): 441-460.
- Yılmaz, B. (2004). Öğrencilerin okuma ve kütüphane kullanma alışkanlıklarında ebeveynlerinin duyarlılığı. *Bilgi Dünyası*, 5 (2): 115-136.
- Yurdakul, A., (1999). Engelli ergenler ve cinsel eğitim. *İlk Işık Dergisi*.

- Yurtseven, A. (1992). *Kent çevrelerinde rekreasyon potansiyelinin değerlendirilmesi ve Küçükçekmece örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zengin, E., Sertbaş, K. ve Kolayış, H. (2006). Kocaeli üniversitesi beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin boş zaman profilleri ve raket sporlarına gösterdikleri ilgi düzeylerinin araştırılması. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 1(1): 17-28.

EKLER

EK-1. Etik Kurul Belgesi

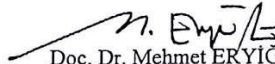
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

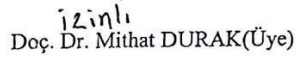
Emine BAYRAM
Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Özel Eğitim-Zihin Engelliler Eğitimi A. B. D.
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

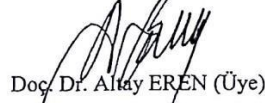
Sayın Emine BAYRAM

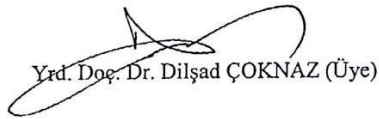
“Hafif Zihinsel Engelli Olan ve Olmayan Ergen Öğrencilerin Boş Zamanlarının Değerlendirme Biçiminin Karşılaştırılması” konulu araştırmanızla ilgili olarak Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kuruluna yapmış olduğunuz başvuru (Protokol NO. 2013/72) Kurulumuzun 17.12.2013 tarihli ve 2013/72 toplantısında değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur. Bilgilerinize sunarız.

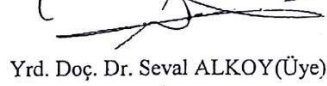

Prof. Dr. Hamit COŞKUN (Başkan)

Doç. Dr. Mehmet ERYİĞİT (Üye)

Doç. Dr. Mithat DURAK (Üye)

Doç. Dr. Altay EREN (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Dilşad ÇOKNAZ (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Seval ALKOY (Üye)

Av. Zuhale DEMİRCİ (Üye)

EK-2. Gönüllü Bilgilendirme Formu

GÖNÜLLÜ BİLGİLENDİRME FORMU

- 1. Çalışmanın Adı:** Hafif zihinsel engelli olan ve olmayan ergen öğrencilerin boş zamanlarının değerlendirme biçiminin karşılaştırılması
- 2. Araştırmacının Adı, Kurumu ve Adresi:**
Emine BAYRAM, Bolu İzzet Baysal 50.Yıl Ortaokulu, Beşkavaklar Mah. İskender Sok. Çağdaş Site B-blok 22/13 Merkez/BOLU
- 3. Araştırma Amacının Anlaşılır ve Özet Açıklaması:** Bir çalışmaya davet edilmektesiniz. Karar vermeden önce araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını anlamanız çok önemlidir. Lütfen araştırmamızı destekleyin ve aşağıdaki bilgileri okuyun. Araştırma Öğretmen Emine BAYRAM tarafından yürütülmektedir. Araştırmada hafif zihinsel engelli ve engeli olmayan ergen öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirme biçimleri incelenmektedir. Görüşme öğrencilerin boş zaman değerlendirmeleriyle ilgili 5 sorudan oluşmaktadır. Görüşmenin ses kaydı alınacaktır. Sorulara yeterli düzeyde ve samimi cevap verilmesini beklemekteyiz. Bu çalışma için bize değerli zamanınızı ayırdığınız için teşekkür ederiz.
- 4. Neden Ben Seçildim?** Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışma, Batı Karadeniz Bölgesindeki bir il merkezinde bulunan okullardaki hafif zihinsel engelli ve engeli olmayan ergen öğrencilerin velilerini kapsamaktadır.
- 5. Araştırmaya Katılma ve Devam Etme Durumu:** Bu soruları cevaplamanız yaklaşık 20 dakikanızı almaktadır. Sorulara verdiğiniz tüm cevaplar gizli kalacak ve araştırma kapsamında kullanılacaktır. Tüm veriler, size verilecek katılımcı kodu ile saklanacak, hiçbir yerde kimliğinize ilişkin herhangi bir bilgi kullanılmayacaktır. Araştırmaya katılmak gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmaya katılımınız herhangi bir risk içermemektedir.
- 6. Araştırmaya Katılırsam Bana Ne Olacak?** Sorulara cevap vermeniz 20 dakikanızı alacaktır. Öğrencilerinizi daha iyi tanıyabilmemiz, onlara zamanlarını daha iyi ve etkili kullanabilmelerini öğretebilmek açısından bu çalışma önem taşımaktadır.
- 7. Araştırmanın Riskleri:** Araştırmaya katılarak sorulara cevap vermeniz, sizin ve öğrencileriniz için hiçbir riski taşımamaktadır.
- 8. Araştırmaya Katılmanın Olası Yararları:** Çalışmanın size hemen dönecek bir faydası bulunmamakla birlikte öğrencilerimiz için çok önemli olan zamanı etkili ve verimli kullanma eğitimi için önemli olacağı düşünülmektedir.
- 9. Araştırma Masrafları:** Araştırmada herhangi bir masraf bulunmamaktadır ve sizden kesinlikle bir ücret talep edilmeyecektir.
- 10. Araştırmada Ters Giden Bir Şey Olursa:** Eğer istemezseniz araştırmayı istediğiniz noktada bırakabilirsiniz.
- 11. Kimlik Bilgilerinin Gizliliği:** Bu çalışmada verdiğiniz tüm cevaplar gizli tutulacak ve yalnızca araştırma kapsamında kullanılacaktır. Tüm veriler, size verilecek bir katılımcı kodu ile saklanacaktır. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır.
- 12. Araştırma Sonucunda Bana Bilgi Verilecek mi?** Vermiş olduğunuz cevaplar üzerinden kişisel bir sonuç yapılmayacaktır. Değerlendirme toplu olarak yapılacaktır. İstemeniz durumunda çalışma sonuçlarına 05543356595 nolu telefonumu arayarak ulaşabilirsiniz.

13. **Araştırma Sonuçlarına Ne Olacak?** Çalışma verilerinde ve yayınlarda hiçbir şekilde kişisel bilgileriniz yer almayacak. İmzaladığınız onam formları ayrı bir yerde saklanacaktır.
14. **Daha Ayrıntılı Bilgi İçin:** Bu araştırma ile ilgili herhangi bir endişeniz ya da sorunuz olursa araştırmayı yapan Öğretmen Emine BAYRAM'a 05543356595 nolu telefonla ya da eminebayram28@gmail.com adlı e-mail adresiyle ulaşabilirsiniz.
15. **Teşekkür:** Bu araştırmaya vermiş olduğunuz destek ve yardım için teşekkür ederiz.
16. **İnsan Araştırmaları Etik Kurul Onayı:** Bu çalışma Abant İzzet Baysal Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından onaylanmaktadır. (Karar No:)
17. **Şikayet İçin Başvuru Adresi:** Şikayetinizi Prof. Dr. HAMİT COŞKUN'a (Tel: 0374 5411310) bildirebilirsiniz. Her tür şikayetiniz gizlilikle değerlendirilecektir. Araştırılacak ve sonuç hakkında tarafınıza bilgi verilecektir.

18. Onam Formu:

Bir çalışmaya davet edilmektesiniz. Karar vermeden önce araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını anlamamız çok önemlidir. Lütfen araştırmamızı destekleyin ve aşağıdaki bilgileri okuyun. Araştırma Öğretmen Emine BAYRAM tarafından yürütülmektedir. Araştırmada hafif zihinsel engelli ve engeli olmayan ergen öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirme biçimleri incelenmektedir. Araştırmada hafif zihinsel engelli ve engeli olmayan ergen öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirme biçimleri incelenmektedir. Görüşme öğrencilerin boş zaman değerlendirilmeleriyle ilgili 5 sorudan oluşmaktadır. Görüşmenin ses kaydı alınacaktır. Sorulara yeterli düzeyde ve samimi cevap verilmesini beklemekteyiz. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışma, Batı Karadeniz Bölgesindeki bir il merkezinde bulunan okullardaki hafif zihinsel engelli ve engeli olmayan ergen öğrencilerin velilerini kapsamaktadır. Değerli zamanınızı verdiğiniz için teşekkür ederiz. Bu soruları cevaplamanız yaklaşık 20 dakikanızı almaktadır. Sorulara verdiğiniz tüm cevaplar gizli kalacak ve araştırma kapsamında kullanılacaktır. Tüm veriler, size verilecek katılımcı kodu ile saklanacak, hiçbir yerde kimliğinize ilişkin herhangi bir bilgi kullanılmayacaktır. Araştırmaya katılmak gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmaya katılımınız herhangi bir risk içermemektedir. Öğrencilerinizi daha iyi tanıyabilmemiz, onlara zamanlarını daha iyi ve etkili kullanabilmelerini öğretebilmek açısından bu çalışma önem taşımaktadır. Çalışmanın size hemen dönecek bir faydası bulunmamakla birlikte öğrencilerimiz için çok önemli olan zamanı etkili ve verimli kullanma eğitimi için önemli olacağı düşünülmektedir. Araştırmada herhangi bir masraf bulunmamaktadır ve sizden kesinlikle bir ücret talep edilmeyecektir. Eğer istemezseniz araştırmayı istediğiniz noktada bırakabilirsiniz. Bu çalışmada verdiğiniz tüm cevaplar gizli tutulacak ve yalnızca araştırma kapsamında kullanılacaktır. Tüm veriler, size verilecek bir katılımcı kodu ile saklanacaktır. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Vermiş olduğunuz cevaplar üzerinden kişisel bir sonuç yapılmayacaktır. Değerlendirme toplu olarak yapılacaktır. İstemeniz durumunda çalışma sonuçlarına 05543356595 nolu telefonumu arayarak ulaşabilirsiniz. Çalışma verilerinde ve yayınlarda hiçbir şekilde kişisel bilgileriniz yer almayacak. İmzaladığınız onam formları ayrı bir yerde saklanacaktır.

Onam formunu okudum ve bu çalışmaya katılmakla ilgili olarak sormak istediğim soruları araştırmacının kendisine veya ilgili olan kişiye sorarak öğrenme fırsatım oldu. Çalışmadan herhangi bir neden belirtmeksizin istediğim her aşamada çekilebileceğimi biliyorum. Çalışmanın Abant İzzet Baysal Üniversitesi Etik Komitesi tarafından onaylandığı bilgisi benimle paylaşılmış olup, Emine Bayram tarafından yapılan bu çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının Adı Soyadı (kendi el yazısı ile):

Katılımcının İmzası:

Tarih:

Araştırmacının Adı Soyadı:

Araştırmacının İmzası:

EK-3. Onam Formu

ONAM FORMU

(Katılımcıda kalacaktır)

Araştırmanın Adı: Hafif zihinsel engelli olan ve olmayan ergen öğrencilerin boş zamanlarının değerlendirme biçiminin karşılaştırılması

	Evet	Hayır
Bilgilendirme Formumu okudunuz mu?	☐	☐
Araştırma projesi size sözlü olarak da anlatıldı mı?	☐	☐
Size araştırmayla ilgili soru sorma, tartışma fırsatı tanındı mı?	☐	☐
Sorduğumuz tüm sorulara tatmin edici yanıtlar alabildiniz mi?	☐	☐
Araştırma hakkında yeterli bilgi aldınız mı?	☐	☐
Herhangi bir zamanda herhangi bir nedenle ya da neden göstermeksizin araştırmadan çekilme hakkına sahip olduğunuzu anladınız mı?	☐	☐
Araştırma sonuçlarının uygun bir yolla yayımlanacağına katılıyor musunuz?	☐	☐
Yukarıdaki soruların yanıtları size kim tarafından açıklandı? Lütfen izmiti yazınız....		

Katılımcının

Adı / Soyadı:

Tarih:

İmzası:

ONAM FORMU

(Araştırmacıda kalacaktır)

Araştırmanın Adı: Hafif zihinsel engelli olan ve olmayan ergen öğrencilerin boş zamanlarının değerlendirme biçiminin karşılaştırılması

	Evet	Hayır
Bilgilendirme Formumu okudunuz mu?	☐	☐
Araştırma projesi size sözlü olarak da anlatıldı mı?	☐	☐
Size araştırmayla ilgili soru sorma, tartışma fırsatı tanındı mı?	☐	☐
Sorduğumuz tüm sorulara tatmin edici yanıtlar alabildiniz mi?	☐	☐
Araştırma hakkında yeterli bilgi aldınız mı?	☐	☐
Herhangi bir zamanda herhangi bir nedenle ya da neden göstermeksizin araştırmadan çekilme hakkına sahip olduğunuzu anladınız mı?	☐	☐
Araştırma sonuçlarının uygun bir yolla yayınlanacağına katılıyor musunuz?	☐	☐
Yukarıdaki soruların yanıtları size kim tarafından açıklandı? Lütfen izmitel yazınız....		

Katılımcının

Adı / Soyadı:

Tarih:

İmzası:

EK-4. Görüşme Soruları ve Veli Bilgi Formu

Merhabalar Ben Emine BAYRAM.

Ergenlerin boş zamanları ile ilgili bir araştırma yapacağım.

Bu araştırmamın amacı: Boş zamanları nitelikli geçirmesi gereken, boş zaman aktivitelerine en çok gereksinimi duyan, gelişim döneminin en dinamik evresindeki ergenlerin boş zamanlarının nasıl, nerede, kimlerle geçirdiğini ve hangi tür aktiviteleri yaptıklarını saptayıp, zihin engelli olanlar ile olmayan ergenlerin boş zamanlarını değerlendirme biçimini belirleyerek karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır.

Sizlerin en fazla 10-15 dk. Sını alacağım. Soruları sormak, sizi dinlemek ve aynı zamanda not almam zor olacağı için görüşmelerimizi kayıt altına alacağım. Araştırmamda kimlik bilgileriniz gizli kalacaktır.

Sizlerin de bildiği gibi boş zaman işlerimizden arta kalan zamandır. Hobilerimizi gerçekleştirmek için bir takım aktiviteleri geçirdiğimiz zamanları kapsamaktadır

Sorular:

1. Çocuğumuz boş zamanının;
 - a. Hafta içi ne kadarını nerede geçirmektedirler?
 - b. Hafta sonu ne kadarını nerede geçirmektedirler?
2. Boş zamanlarını kimlerle geçirmektedirler?
3. Boş zamanlarında neler yapmaktadırlar?
4. Boş zamanlarını aileleriyle birlikte geçirdiğinde ailelerin duygu ve düşünceleri nelerdir?
5. Çocuğumuzun yaşındaki öğrenciler boş zamanlarını;
 - a. Nerelerde,
 - b. Kimlerle,
 - c. Ne kadar süreyle,
 - d. Hangi faaliyetlerle ilgilenerek geçirmektedir?
6. Ailelerin boş zaman hakkındaki diğer düşünceleri nelerdir?

Sorulara samimi olarak cevap verdiğiniz ve değerli vaktinizi ayırdığınız için teşekkür ederim.

Katılımcı Kodu:

Veli anketi:

Cinsiyet: Kadın () Erkek ()
 Yaş: 30-35 () 35-40 () 40-45 () 45-50 () 50-55 ()
 Eğitim durumu: ilkokul() ortaokul() lise () üniversite()
 Çocuk sayısı:
 Mesleğiniz:
 Aylık gelir durumu: 1000-1500() 1500-2500() 2500-3500() 3500-4000+()

Öğrenci anketi:

Cinsiyet: Kadın () Erkek ()
 Yaş:
 Sınıf:
 Kardeş sayısı:
 Haftalık harçlık:

ÖZGEÇMİŞ

1984 yılında Giresun İli Şebinkarahisar İlçesinde doğdum. İlk ve orta eğitimimi Şebinkarahisar'da tamamladım. Lise eğitimimi Giresun İli Bulancak İlçesindeki Kız Meslek Lisesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümünden 2004 yılında mezun olarak tamamladım. 2005 yılı Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesindeki Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Sınıf Öğretmenliği eğitimini almaya hak kazandım. Eğitimi 2009 yılında tamamladım. 2010 yılında Düzce'de Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Hamidiye İlköğretim Okuluna kadrolu öğretmen olarak atandım. 2011 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsüne bağlı Özel Eğitim Bölümü Zihin Engellilerin Eğitimi Yüksek Lisans Programına başladım. 2012 Yılında Bolu Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okuluna eş durumu tayiniyle kadro naklim gerçekleşti. 2013 yılında Bolu 50. Yıl İzzet Baysal İlköğretim okuluna kadrom aktarıldı. Halen Bolu 50. Yıl İzzet Baysal Ortaokulunda Özel Eğitim Öğretmeni olarak görev yapmaktayım.

Evli ve 2 çocuk annesiyim. Oğlum Fatih Han 2010 yılında, kızım Ece Nur 2013 yılında ailemize katıldılar.

İletişim adresi: Bolu 50. Yıl İzzet Baysal Ortaokulu, Bahçelievler Mah., Bolu.

E-mail: eminebayram28@gmail.com

Telefon: 554 335 65 95